

Літературно-мистецька Чернігівщина

Седнів

Кам'яниця Лизогубів

Древнє містечко часів Київської Русі. Нині – селище міського типу Чернігівського району, за 20 кілометрів від обласного центру. На річці Снов, притоці Десни. Вперше згадується у літописах з середини XI століття як Сновськ. Але містечко існувало й до цього. У X – XI століттях Сновськ був однією з фортець Київської Русі. У 12-13 століттях входив до складу Чернігівського князівства.

У 50-х рр. XIV ст. місто увійшло до складу Великого князівства Литовського.

У 1648 – 1781 рр. Седнів був сотенним містечком Чернігівського полку. З другої половини XVII ст. місто стало осідком чернігівських полковників Лизогубів.

У 1846 і 1847 роках тут побував Тарас Шевченко, який за завданням Археографічної комісії змальовує історичні й архітектурні пам'ятки Чернігівщини, в тому числі Седнева. У березні 1847 року Шевченко написав тут поему «Відьма».

В Седневі народився Ілля Людвігович Шраг (1847 – 1919), адвокат, громадський діяч, один з фундаторів чернігівських «Громади» і «Просвіти», член Центральної Ради.

Також родом з Седнева Аркадій Казка (1890 – 1929), поет, жертва більшовицьких репресій.

У 1964 в селищі почав діяти Будинок творчості і відпочинку Спілки художників України. Тут працювало багато відомих митців, у тому числі визначна художниця Тетяна Яблонська.

Чарівна природа приваблює кінематографістів. У Седневі знято чимало фільмів, серед яких чи не най-

більш відомий – «Вий», за повістю Гоголя.

Селище входить до Списку історичних населених місць України, затвердженого постановою Уряду в 2001 році.

Седнів багатий історичними пам'ятками. Серед них – Кам'яниця Лизогубів, Воскресенська церква – родова усипальня Лизогубів, дерев'яна Георгіївська церква. А ще – Альтанка Глібова.

Альтанка Глібова

За переказами, саме коли Леонід Глібов милувався звідси чудовими краєвидами, красивою річкою Снов унизу, у нього й народився знаменитий вірш «Журба» («Стоїть гора високая»). Ось цей вірш повністю, який давно став народною піснею.

Журба

*Стоїть гора високая,
Попід горою гай,
Зелений гай, густесенький,
Неначе справді рай.*

*Під гаєм в'ється річенька...
Як скло, вона блищить;
Долиною зеленою
Кудись вона біжить.*

Георгіївська церква

*Край берега, у затишку,
Прив'язані човни;
А три верби схилилися,
Мов журяться вони,*

*Що пройде любе літечко,
Повіють холода,
Осиплеться їх листячко
І понесе вода.*

*Журюся й я над річкою...
Біжить вона, шумить,
А в мене бідне серденько
І мліє, і болить.*

*Ой річечко, голубонько!
Як хвилечки твої –
Пробігли дні щасливі
І радощі мої...*

*До тебе, любя річенько,
Ще вернеться весна;*

Снов («Під гаєм в'ється річенька»)

*А молодість не вернеться,
Не вернеться вона!..*

*Стоїть гора високая,
Зелений гай шумить;
Пташки співають голосно,
І річечка блищить.*

*Як хороше, як весело
На білім світі жити!..
Чого ж у мене серденько
І мліє, і болить?*

*Болить воно та журиться,
Що вернеться весна,
А молодість... не вернеться,
Не вернеться вона!
(1859)*

Ці фото зробив у Седневі редактор нашої газети Петро Антоненко.

Олена ТЕРЕЩЕНКО

*Ця весна –
ошаліла кішка,
Роздира пазурами серце.
У прозорій квітневій тиші
Перший стогін дощу озветься.*

*Ну, навіщо ти мені треба –
Нездійснений і неказаний?
Срібні кігті дощу на небі
Залишають солодкі рани.*

*Ця весна –
То муркоче ніжно,
То дере пазурами серце...
Я тобі намалюю нишком
На шовковім небі веселку.
3.04.2021*

Ліна ЛАНСЬКА

****
Чи я тебе кликала, Вітре?
Забудь, що ми знали з тобою,
Що бавились сміх із журбою...
Навіки ті спомини витри.*

*У хвилию блаженного НІБИ
Занурся, ховаючи німіч.
Не виллеш минулого в щемі –
Не знатимеш святості німбу.*

*Чи я тебе кликала? Вчора
Не шелесту вже, шурхотіння
Невидимих кроків осінніх:
Міняють дерева убори.
Чи я тебе кликала?*

Валентина ГРОМОВА

****
Грішне. Крамольне. Святе. Мармеладне.
Сонце весняне зиркає лагідно.
Чи просто я кольоровими нитками
Сонце і день сама собі виткала.*

****
Завечоріло. Знов піду у сад.
Покликали мене розквітлі вишні.
А у вікні замаяв виноград,
листочком зеленим, щоб скоріше вийшла.
Я вийшла. А навкруг – пелюсткопад.
Вишневі гілочки тріпочуть, мов вітрила.
Не відпускає спати мене сад,
щоб я і душу, як вікно, відкрила.*

Марія КУЧЕРЕНКО

*...І хто ти є в цим світі – пілігрим?
Цей час чужий тобі. І світ – лише омана.
І ця земля тобі, як рана рвана у нім.
Та хоч би як, а сутне в тому є:
Твоя душа... душа обітована.
Летить,
горить,
допоки сили стане
На те вікно, що світло в Всесвіт лле.*

Наталка ФУРСА

****
А те, що вийде, – назвемо долею
й любити будемо
душею голою і плоттю кволою –
як люблять люди.
А те, що зайде без стуку й дозволу
в голодне серце,
назвем поезією, а прозою
сама назветься...
А те, що з нами повік залишиться
і стане фатумом,
прощати будемо, поки й дишетесь, –
бо й нас прощатимуть...
З книжки «...ані вирію, ані скиту...» (2020)*

Творчість слухачів Безкоштовних курсів української мови і учасників Літературної школи «Цвіт папороті»

Шостий рік в Чернігові діє волонтерський проєкт «Безкоштовні курси української мови». Їх створила і очолює кандидат філологічних наук, директорка Чернігівської центральної бібліотечної системи Людмила Зіневич (в № 1 і № 3 нашої газети були надруковані її новели). При централі ЦБС – бібліотеці ім. М. Коцюбинського і діють ці курси.

У липні 2019 року бібліотека і її директорка, спільно з обласною організацією Національної спілки письменників (голова організації – Ганна Арсенич-Баран) провели в Чернігові тижневу літературну школу «Цвіт папороті». Близько 20-ти слухачів школи з Чернігова і області слухали лекції, майстер-класи відомих українських письменників, у тому числі з Києва, Львова. Підсумком школи став збірник прози і поезії її слухачів і викладачів «Цвіт папороті». Ця книжка є у бібліотеці, де її можуть взяти почитати всі охочі. Ось деякі твори з книжки.

Ірина КУЛАКОВСЬКА

Народилася в 1976 році. Мешкає в Чернігові. Пише вірші, прозу, пародії. Друкувалася в періодичних виданнях, колективних збірках, альманахах. Авторка поетичних збірок «Скіфія Висохлих Сліз», «Нехай пролетиться

сніг». Деякі вірші покладено на музику чернігівськими музикантами. Лауреат обласного конкурсу «Краща книга року», дипломант Міжнародного літературного конкурсу «Гранослов».

***

Наш фатум – чекати.

Місити глевкий затуманений берег
Слизькими підшвами стертих сандалій.
Здираючи безсоння ківшами долонь,
Дивитись, як плине, гойдається місяць –
Достоту окраєць розмоклого хліба.

Наш присуд – чекати.

Всилати мульки обважнілі хвилини
В барвисті гердани, в м'які гобелени.
Здираючи пучки, спікаючи шкіру,
В'язати в єдине колочі стеблини,
Робити вінки й сорочки з кропиви.

Наш вирок – чекати.

В обвітрених вежах занедбаних замків,
На тихих околицях селищ, містечок,
В тісних і холодних сучасних квартирах
Чавити свій відчай, придушувати сльози
І кроками міряти мебльовану клітку.

І поки вони розкидають каміння,
Тримають на плечах балкони чи небо,
Ламають списи і співають балади
Звабленим сиренам.
І поки ще мойри – сліпі павучихи –
Сукають нитки і сплітають тенета,

Наш фатум – чекати,
Наш присуд – чекати,
Наш вирок – чекати.
Аби дочекатись з народженням сонця,
Аби доторкнутись хоч поглядом ніжно...

***

Допоки ми є одне у одного,
Жмуток пліснявого похмурого неба,
Яке нависає брудною павутиною,
Ще не лякає нас чорнотою

невідворотності.
І зловісні круки, що ясно обліпили
Придорожні хирляві дерева,
Не викашлюють страхітливих

гортанних пророцтв,
Схожих на прокльони божевільного.

Допоки ми є одне у одного,
Не так нестерпно
Блукати, ковзаючи між весною і осінню,
Дедалі більше грузнучи у слизькому
примарному позасезонні,
Коли зима вже не циркулює в жилах
Всеохопним розбурханим холодом,
А літо ще не облікає шкіру
Неприборканою розжареною пристрастю.

Місити збитими підшвами
Одвічну тягучу кашу
Шляхів, стежок, неясних напрямків...
Допоки ми є одне у одного
Бодай на відстані погляду,
Бодай у форматі зустрічей вряди-годи,
Випадковостей, гарячкових

нервових дотиків...
Допоки ми є одне у одного,
Доти ми є.

Наталія КОСА

Народилася 1974 року в с. Горностаївка. Закінчила Ніжинське училище культури та мистецтв імені Марії Заньковецької, Чернігівський педуніверситет ім. Т. Шевченка. Перше місце роботи –

Чернігівська обласна наукова бібліотека ім. В. Короленка. Від 2011 року працювала редактором Чернігівської райбібліотеки. 2019 року видала поетичну збірку «Вірші без редакції».

Тася

Лікарю, пропиши мені келих вина,
насичену звуками всесвіту тишу
і спостереження заходу і сходу
сонця на березі океану. Я хвора,
лікарю, я стала мало радіти життю...

Тася не вміла бути нещасною. На її губах завжди була усмішка, або вона прикусувала їх, коли була на чомусь зосереджена... Вона могла мружити очі, роздивлятися квіточку, метелика... Милуватися пейзажем... Або вгадувати, на що схожа та чи та хмара. Їй не потрібно було товариство аби розважитися, але вона, розтуливши рота, слухала цікавих їй людей.

– От, виростеш – побачиш... – погрозово казали їй...

І вона виросла, але що саме мала побачити так і не дізналася.

– Буде знати, причому хунт лиха... – казали їй...

Вона закінчила університет... Але так і не виміряла те лихо... не продавала і не купувала...

Тася купувала яскраві сукні, блузи, спіднички і нюхала своїм кирпатим носом свіже повітря після дощу або свіжу, скошену траву... Чи квіти... Тримала свого кирпатого носа по вітру.

– Життя складне, – казали їй... А вона геть не хотіла у те вірити і не вміла сумувати, плакати чи жалітися на те життя...

Вона виходила заміж і розлучалася, утрачала і знаходила, падала і підіймалася... Але намагалася

жити... Жити в радості, жити у спокої і гармонії із своїм внутрішнім світом і передавати той стан іншим.

Інші не завжди хотіли... Інші пручалися, дратувалися, заздрили, любили і ненавиділи... Інші хотіли розтопати, принизити... Намагалися не помічати або тяглися до неї як квітки до сонця і грілися біля її тепла, навіть тоді, коли їй було морозно...

А вона любила своє єдине життя, бо іншого не має, не соромилася свого тіла, бо іншого не буде... І збирала враження і насолоду... Насолоду від ковтка холодної води, насолоду від дотику вітру, насолоду від зірваного зеленого яблука... Враження від сходу і заходу сонця і насолоду від того, що може це бачити, відчувати...

Злата КЛИМЧУК

Народилася 1978 року в місті Кишиневі в сім'ї військовослужбовців. Від 1989 року постійно проживає в Україні. У 1998 році закінчила з відзнакою Чернігівське музичне училище імені Левка Ревуцького по класу хорового диригування. Від 1999 до 2009 року викладала предмет «Музика» у школі № 34. У 2007 році здобула вищу освіту у Ніжинському державному універ-

ситеті ім. М. Гоголя. Учителює музики, етики та естетики. У 2018 році здобула другу вищу освіту в ЧОІППО імені К. Д. Ушинського, за спеціальністю психолог. Зараз працює в Чернігівській музичній школі № 1 імені Стефана Вільковського на вокально-хоровому відділі та проводить заняття у групах раннього естетичного розвитку «Домісолька».

Тачка

Вона сиділа на м'якому диванчику біля великого, до самісінької підлоги, вікна, яке було прикрашене мерехтливою кольоровою гірляндю. Поруч стояв обігрівач, потужність якого вивернуто на позначку «максимум». Тримаючи у руках чашку гарячої, тільки звареної кави, дивилася на засніжену дорогу. Вітер гойдав сніг уздуперед, швидко засипаючи сліди автівок, які рухалися безупинним потоком. Мрії про весілля поступово почали витісняти всі інші думки. Згадалися красиві фото весіль, які вона роздивлялася в інтернеті, чо-

мусь пов'язані з морем. Ось вона стоїть на березі, на майже білому піску, боса, у білій просторій сукні, яку розвіває вітер, а волосся прикрашене білими орхідеями. Позаду виглядають казкові білі будинки із синіми покрівлями...

Якийсь чоловік із того боку дороги безуспішно робив спроби перетнути проїжджу частину в недозволеному місці. Він час від часу опускав ногу з тротуару, а потім, розуміючи, що не встигне перебігти, приставляв її на місце. Вона якось і не одразу зрозуміла, чому дивиться на нього. У вигляді чоловіка з першого погляду не було нічого незвичайного. Не

молодий, але і не застарий. Темний одяг. Якись опущені плечі. Повільні рухи всім тілом, наче воно втратило гнучкість. Нарешті вона побачила, що не давало швидко перетнути людині дорогу. Тачка. Велика тачка, на якій були спресовані коробки та торби різного об'єму, навалені одна на одну. Реальність почала розпливатися навколо брудною чорною плямою. Самотність... Туга... Безвихідь... Уся постать цього чоловіка мовчки волала світу: «Як я стоимись...»

Через деякий час на засніженій, обледенілій зупинці знайшли мертве тіло. Поряд стояла тачка.

Резонанс

Олена Шульга та її поезія

Шановний пане Петре! Щиро дякую за надіслані газети, як завжди, насичені цікавими і важливими публікаціями, потрібними для читачів. Особливо Чернігівщини. Та ось (через кілька десятків років) побачив портрет... Олени Шульги! А знаєте, що відкрити цю талановиту поетесу випало... мені! Якщо конспективно, то було так.

Зі своїми поезіями Олена звернулася в редакцію журналу «Дніпро», після того, як її відфутболили в кабінеті молодого автора в Спільці письменників. Мабуть, не читали взагалі, бо ніхто не зміг (не хотів) розібрати «каракулів» авторки. Їй же, тяжко хворій від природи, важко було вправно писати. Але Бог нагородив дівчину поетичним талантом. Розумом і метафоричністю. Улюбленою її поетесою була Ліна Костенко.

Коли Олена надіслала зошит із віршами у редакцію журналу «Дніпро», її теж відхилив літконсультант Микола Томенко (так, той самий відомий поет, уже покійний). Мабуть, не хотів учитися в каракулі. Та зошит потрапив до мене, завідуючого відділом поезії цього ж таки журналу. Нічого не кажучи Миколі, я був захоплений цими віршами. І вирішив поїхати в Прилуки (тим більше, що досі там не був) до Олени. Так і сталося. Це був триумф для Олени! Вона (інвалід) працювала, здається, в бібліотеці. Писала доповіді працівникам тощо.

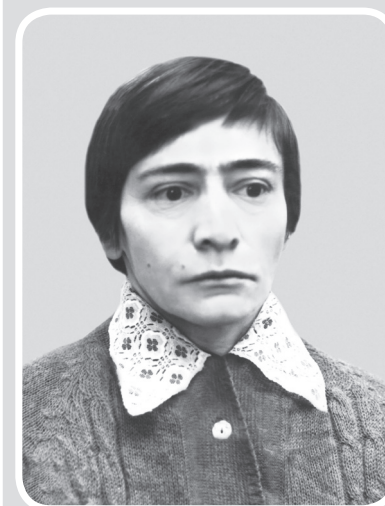
Зустрівся я і з її колегами. Матері вже, здається, не було. Олені в житейських та побутових клопотах допомагав хтось інший із рідні та добрі друзі. Крім покручених рук, їй і говорити було тяжко. Але ж розум ясніший! Через те Олену й експлуатували інтелектуально.

Для поетичного дебюту Олени в журналі «Дніпро» я відвоював аж чотири сторінки! Річ нечувана тоді. Завдяки мені вийшла збірка «Зелений листопад» у «Молоді», де я перед цим працював редактором десять років.

Це та правда, яку, може, пам'ятають і старожили. Шкодюю, що не написав передмови до Оленої збірки. Але про неї вів мову на республіканському радіо з Ніною Гнатюк. Десь повинна зберегтися й чернетка діалогу. Десь є листи від Олени. Надіслав їй свою прозову книжку «По стерні босоніж». Але тоді я був захоплений І. Багряним, їздив у США, Канаду, Німеччину, мав безліч клопотів... Отакі-то спогади.

З найкращими побажаннями –
Олександр ШУГАЙ, Київ
(Лист до редактора нашої газети)

У попередньому номері нашої газети в рубриці «Літературна Прилучина» було надруковано вірші Олени Шульги. Ось біографічна довідка про неї і ще деякі її вірші.

Шульга Олена Василівна (Прилуки, 1946 – 2004). У дитинстві дівчинку скувала тяжка хвороба. Долати її допомагали рідні, лікарі. Та найбільше підсобляла вона собі сама – вірою в життя, в те, що мусиш творити добро. Закінчила Київський державний інститут культури, працювала бібліотекарем у Прилуках. 1991 року в київському видавництві «Молодь» вийшла збірка Олени Шульги «Зелений листопад», після якої поетесу прийняли до Національного спілки письменників України. Твори О. Шульги друкувалися в періодиці. За збірку поезії «Дивна птаха», 2003 року удостоєна звання лауреата обласної премії імені М. Коцюбинського.

Шульга Олена Василівна (Прилуки, 1946 – 2004). У дитинстві дівчинку скувала тяжка хвороба. Долати її допомагали рідні, лікарі. Та найбільше підсобляла вона собі сама – вірою в життя, в те, що мусиш творити добро. Закінчила Київський державний інститут культури, працювала бібліотекарем у Прилуках. 1991 року в київському видавництві «Молодь» вийшла збірка Олени Шульги «Зелений листопад», після якої поетесу прийняли до Національного спілки письменників України. Твори О.

Наша історія

Ніч заступила важкою завісою
Низку дрібних клоунад.
Наша історія, вербами писана,
Входить в задумливий сад,
Гусячі пера гілок горобини
Вмочить в колодазь живий,
Зорями літер, від крові рубінових,
Спише блакитний сувій.
В кожне вікно, де хоч іскорка жевріє,
Стукає «Люди тут є?»
Грошей не просить і хліба не жebraє,
Тільки напитись дає.
Місце в душі — не в квартирах —
виборює,

Жаль, розбудила дарма! —
До дзвонкової криниці історії
Черги поки що нема...
Наміри дивні в прочанки новітньої —
З серця прогоніти знять:
Скельце освіти і пломінь просвітлення
В різних площинах лежать.
Попелом згарши, козацькими списками,
Боєм пісенних розрад,
Мужністю праці і усміху писана,
Бродить між сірих громад,
В хащах бетонних, в яругах асфальтових
Вперто торує стежки...
Наша історія світлыми спальнями
Вразить майбутні віки.

Пам'яті Леоніда Тереховича

Поет конав в занедбанім хліві.
Громада поверталася до Бога,
Надійно замикаючи від нього
Порожніх серць масиви житлові.
Він, повернувшись з табірної «дачі»,
Без рідних, без визнання, без житла,
Притулку в котрійсь з душ чекав
терпляче.
Проте по списку черга не дійшла.
...За шабашами ритуальних втіх,
Що на гробах справляють метри ситі,
Ім ніколи підтримувати живих,
Аби тримати їх на цьому світі.

Від редакції.

Леонід Терехович (26. 03. 1941 – 22. 08. 1992), мешканець села Кучинівка Щорського району, самобутній поет, що за свої вірші, незгоду з комуністичним режимом був ув'язнений. Помер при загадкових обставинах. Похований у рідному селі. За життя не публікувався. Лише в наш час його вірші були надруковані в газеті «Свершина», журналі «Чернігів», ряді інших періодичних видань області, вийшли окремою збіркою.

«Сам пишу, сам цензурую, сам видаю, сам поширюю і сам відсиджую за це»

У різні часи це явище називали по-різному: «...списки, рукописи, воровские грамоты, подмётные письма, еретические трактаты, захальяна література, позацензурні видання, самсебяздат, самиздат...».

Що читаємо? «Український самвидав» – монографія молодого літературознавця Олеса Обертаса (Київ, «Смолооскип», 2010), в якій уперше у вітчизняній науці дається ґрунтовний опис історичного явища та вводяться в обіг корпус текстів самвидаву (273 позиції).

Це праця, на яку посилаються й наступні покоління дослідників.

Що цікавого? Автор визначає самвидав як «одвічну опозиційну категорію» і розуміє «не так текст, як специфічний спосіб побутування суспільно значущих невідцензурних документів». Однією із ключових ознак цього явища є те, що тиражування та розповсюдження відбувається поза авторським контролем «у читацькому середовищі».

Свого часу ходив такий анекдот про друзів, які обмінювалися самвидавом, а говорили вголос про... пироги.

«Ти вже з'їв пиріг, що тобі вчора дала моя дружина? – З'їв. – І дружина твоя з'їла? – Так. – Ну, тоді передай його Михайлові – він також хоче покуштувати».

Явище самвидаву є продуктом післявоєнного суспільства, неологізмом пізнохрущовсько-ранньобрежнєвських часів. Хоча, звісно, скільки існує людство – стільки нараховує історія існування як незгодних, так і опозиційних пануючим традиціям і порядкам текстів.

Понад дві тисячі років тому між людьми ходили позацензурні проповіді, притчі, сентенції, заповіді Ісуса. Чим не «усний самвидав»? В українській середній віці здебільшого неофіційно поширювалися тексти Григорія Сковороди та Івана Вишенського. Ну, а хрестоматійні «захальявні книжечки» Тараса Шевченка?..

Іноді доводиться чути, що слово «самвидав» є українізованим варіантом міжнародного терміну «самиздат» («samizdat»). Молодий дослідник доводить, що це не дуже справедливо, бо коріння нашого слова не в Москві, а у вітчизняній традиції.

У кінці 1920-х письменник Іван Баґряний, не маючи можливості пробитися через цензурні парка-

ри, випустив на волю саморобну книжку «Ave Maria», за його власним визнанням – «головне і єдине призначення якої було в тому, щоб виявити своє незадоволення».

Письменник Григорій Костюк залишив спогади про те, який вигляд мала та книжечка: «На білому фоні чорними літерами стоїть: Іван Баґряний. «Ave Maria» (латинкою!) Поема. Рік видання – римськими цифрами MCMXXIX, що значить 1929, видавництво «САМ» – абстрактне, неіснуюче, місце видання не позначено. Наприкінці поеми стоїть: 1927 р. Севастополь – Одеса – Київ... Видання в цілому нужденне. На сірому газетному папері, в паперовій обкладинці, формат популярної брошури... Це було, мабуть, безпрецедентно в радянських умовах, щоб з'явилася на світ книжка без офіційного цензурного дозволу». Наклад був, між іншим, 1200 примірників.

Про цей творчий вибрик Баґряного ходили легенди в журналістських і письменницьких колах.

Нині не можна стверджувати, що слово «самвидав» сягає корінням чину Баґряного, але те, що в половині 1960-х в українських шістдесятницьких колах ходив «самвидав», а не «самиздат» – очевидно. Приміром, Василь Стус свій зошит із віршами 1957–1965 рр. підписував від імені так само вигаданого видавництва «Самписсамчит» (треба розуміти: «сам пишу – сам читаю»).

Цей креатив, до слова, дещо перекується з іронічною формулою самвидаву, сконструйованою відомим дисидентом Володимиром Буковським: «Сам пишу, сам цензурую, сам видаю, сам поширюю і сам відсиджую за це».

У російській правозахисній традиції вважається, що основоположником терміну є московський поет Микола Глазков, який давав життя своїм машинописним збірникам поезії, пишучи на титулці «Самсебяздат», що було своєрідною пародією на офіційні державні видавництва «Госиздат», «Политиздат», «Воениздат» тощо.

Бібліограф періодичного самвидаву Александр Суєтнов пише: «Самвидав тримався не тільки на вільнодумстві й на безкорисливості, не тільки на протесті й опозиційності, а й на інтелектуальній перевазі».

Із російськомовних текстів найбільше поширення в Україні мали «Крутой маршрут» Євгенії Гінзбург, твори Олександра Солженицина та Варлама Шаламова, спогади Анатолія Марченка, «Технологія влади» Абдурахмана Авторханова.

Коли ж почався самиздат-самвидав?

На думку російського дисидента та діяча позацензурного друку Олександра Гінзбурга, коли він випускав перший незалежний журнал «Синтаксис» (1961 р.), такого терміну ще не існувало. А коли, після дворічного ув'язнення, повернувся до Москви, слово вже активно вживалося. Отже, народження «самиздата» можна доволі точно прив'язати до початку 1963 року.

Це збігається із початком масового поширення самвидаву в Україні, біля витоків якого стояв літературознавець Іван Світличний. Розповідають, що доволі часто спрагли прочитати якийсь новий текст сходилися до його квартири, сідали колом і, передаючи фотовідбитки один одному, ніби конвеєром, читали заборонені книжки.

Письменник і філософ Євген Свєрстук визначив: «Виготовлення і поширення «самвидаву» – це не весь образ шістдесятників, але, безперечно, його ядро. Це вже вихід на поле бою, що вів до розмежування на «ідеологічному фронті».

1970 року в першому числі журналу «Український вісник» його редактор В'ячеслав Чорновіл відзначив: «Самвидав є стихійною формою здійснення гарантованого Конституцією права на свободу слова. Переважна більшість самвидавських документів не носить антирадянського характеру (не менше 99 відсотків), хоч КДБ час від часу і арештовує людей за розповсюдження «самвидаву». Очевидно, владі в принципі неприйнятно явище, коли будь-яке

друковане слово шириться поза цензуру».

Унікальним явищем самвидаву середини 1960-х є три тексти, написані Євгенією Кузнецовою, яка виступила під псевдонімом «Цвіркунчик». Лаборантка хімічного факультету Київського університету писала дуже особисто, з радикально національних позицій, чи не першою в самвидаві піднявши тему Голодомору 1932–1933 рр., коли «знищувалося все свідоме й освічене населення України».

Але найбільшого поширення (можна припустити, що іноді навіть у тисячах копій) мали оці документи українського самвидаву: «Інтернаціоналізм чи русифікація?» Івана Дзюби, «З приводу процесу над Погружалським», «Собор у ристованні» Євгена Свєрстюка, «Приєднання чи возз'єднання?» Михайла Брайчевського, «Серед снігів» і «Репортаж із заповідника імені Берії» Валентина Мороза, «Сучасний імперіалізм» Михайла Масютка, «Більмо» Михайла Осадчого, «Феномен доби (Сходження на Голгофу слави)» Василя Стуса тощо.

Надзвичайною подією стали впорядковані Чорноволом збірники «Правосуддя чи рецидив терору?» (1966) та «Лихо з розуму (портрети двадцяти злочинців)» (1967). За останню книгу, яка потрапила за кордон і стала «тамвидавом», молодого журналіста було вперше заарештовано й засуджено. Майже через тридцять років за ті самі тексти В'ячеслав Максимович отримав Шевченківську премію в галузі публіцистики...

Перший погром опозиційного українства стався 1965 року. Тоді було заарештовано понад 25 осіб, дев'ятнадцятьох з яких засудили за «антирадянську агітацію» та «поширення наклепницьких вигадок на радянський державний і суспільний лад».

З вузів виключили сотні студентів, втратили роботу й десятки викладачів. Обшуки пройшли по всій республіці. Вилучили понад 900 примірників самвидаву, 13 друкарських машинок.

У квітні 1968 р. 139 громадян СРСР з України підписали відкритий «Київський лист» проти закритих судових процесів, на яких чинили розправу над шістдесятниками. Серед підписантів були 20 фізиків і математиків – усі з науковими ступенями, 14 письменників, кінорежисер Параджанов, авіаконструктор Антонов тощо. За кількістю підписів цей доку-

Олесь
Обертас

український
самвидав

мент став наймасовішим в усьому Радянському Союзі.

Але вже за рік рекорд було побито «Листом творчої молоді м. Дніпропетровська», підписи під яким поставили близько 300 осіб. Співавторами документа були Іван Сокульський, Володимир Заремба і Михайло Скорик.

1969 року видавництвом «Смолооскип», яким беззмінно керує Осип Зінкевич, було вперше видано текст, отриманий з-за залізної зависи. Це була збірка «Крик з могили» Миколи Холодного. Видавництво назвало цю поезію «захальявними віршами з України». А коли за два роки вдалося дістати Чорноволів «Український вісник», то його назвали «захальявним журналом».

У додатках до тексту є кільканадцять фотографій, котрі ілюструють, як саме потрапляли невідцензурні тексти на свободу. Як контейнери використовували пластикових ляльок-«україночок»: відкрутивши їм голови, всередину вкладали фотоплівки з літературними текстами або фотокопіями картин.

Фраза. «...у різні історичні епохи: «списки», «рукописи», «воровские письма», «воровские послания», «подмётные письма», «подмётные грамоты», «еретические трактаты», «ложные указы», «альбомы для стихов», «захальявна література», «позацензурні видання», «самсебяздат», «самиздат», «антирадянська література», «відписи», «самдруківські видання», «проскрибована література», «копії», «підземна література», «задротяна література» і, власне, «самвидав».

Вахтанг КІПІАНІ,
журналіст, історик, головний редактор сайту «Історична правда»

Самвидав – феномен тоталітарного суспільства

Що і коли було під забороною в СРСР і поширювалося в самвидаві

Текст в оригіналі, з російської «Енциклопедії самвидаву». В переліку вказані імена авторів, частина творів яких друкувалася в СРСР, але ряд інших їх творів у ті чи інші періоди були під забороною.

50-е годы

Проза

Іван Бунін: Окаянные дни. Товарищ дозорный. Евгений Замятин: Мы.

Михаил Булгаков: Дьяволиада. Роквые яйца. Борис Пильняк: Повесть непогашенной луны.

Антуан де Сент-Экзюпери: Письмо к заложнику. Эрнест Хемингуэй: По ком звонит колокол. Борис Пастернак: Доктор Живаго.

Поэзия

Максимилиан Волошин, Николай Гумилев, Марина Цветаева, Осип Мандельштам, отец Павел Флоренский, Анна Ахматова, Даниил Андреев, Николай Глазков, Наум Коржавин, Александр Есенин-Вольпин (сын Сергея Есенина), Булат Окуджава, Юз Алешковский, Анна Баркова, Андрей За-

гряжский, Елена Тагер, Михаил Фроловский, Юрий Чирков, Варлам Шаламов, Юрий Айхен-

Марина Цветаева

вальд, Глеб Горбовский, Михаил Красильников, Станислав Красовицкий, Евгений Кропивницкий, Ян Сатуновский, Борис Слуцкий, Александр Кондратов, Владимир Уфлянд, Игорь Холин, Леонид Чертков.

Публицистика

Всеобщая декларация прав человека. Петр Чаадаев: Философские письма. Апология сумасшедшего. Максим Горький: Несвоевременные мысли. Заметки о русской революции и культуре.

Василий Шульгин: Дни. Сергей Мельгунов: Красный террор в России.

Роман Гуль: Красные маршалы. Николай Валентинов: Встречи с Лениным. Малознакомый Ленин.

Г. А. Солонин: Вблизи вождя: свет и тени. Ленин и его семья. Владимир Ленин: Письмо к съезду.

Никита Хрущев: Доклад XX съезда КПСС.

Евгения Гинзбург: Крутой маршрут.

Николай Заболоцкий: История моего заключения.

Самвидав – феномен тоталітарного суспільства

Що і коли було під забороною в СРСР і поширювалося в самвидаві

Константин Паустовский: Краткая запись речи на обсуждении романа Дудинцева «Не хлебом единым».

Николай Глазков: Руководство для начинающих гениев.

Рид Грачев: Почему искусство не спасает мир.

Андрей Синявский (Абрам Терц): Что такое социалистический реализм.

Альбер Камю: «Художник и его время». Нобелевская лекция.

Годы 1960 – 1965

Проза

Варлам Шаламов: Артист лопаты. Академик. Об одной ошибке художественной литературы. Жульническая кровь. Письма. Графит. Тачка I.I.

Лидия Чуковская: Софья Петровна.

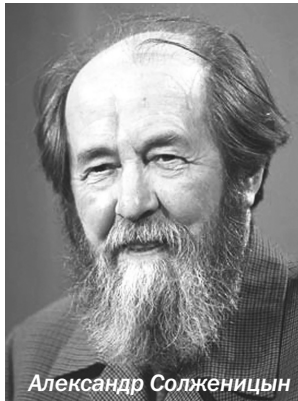
Александр Бек: Новое назначение.

Андрей Платонов: Чевенгур. Котлован.

Артур Кёстлер: Слепящая тьма.

Джордж Оруэлл: Скотный двор. 1984.

Александр Солженицын: Правая кисть.

Александр Солженицын

Публицистика, мемуары

Владимир Короленко: Из писем к Луначарскому.

Николай Бухарин: Будущему поколению руководителей партии.

Фёдор Раскольников: Открытое письмо Сталину.

Марк Алданов: Исторические портреты и очерки.

Евгений Евтушенко: Автобиография.

Михаил Ромм: Выступление.

Фрида Вигдорова: Записки суда над Иосифом Бродским.

Анна Захарова: Главному редактору «Известий».

Иван Дзюба: Интернационализм или русификация?

А. Авторханов: Технология власти.

Милован Джилас: Лицо тоталитаризма. Беседы со Сталиным.

Людмила Алексеева: Из «Истории инакомыслия в СССР».

Александр Есенин-Вольпин: Гражданское обращение.

Призыв группы «Сопровление».

Юрий Боров: Сталиниада.

Поэзия

Геннадий Айги, Дмитрий Бобышев, Иосиф Бродский, Николай Глазков, Евгений Евтушенко: Письмо к Есенину.

Анатолий Жигулин. Наум Коржавин. Генрих Сапгир. Александр Твардовский: Тёркин на том свете. По праву памяти.

Юрий Айхенвальд. Наталья Горбаневская. Борис Чичибабин. Владимир Высоцкий. Александр Галич. Булат Окуджава. Владимир Алейников. Леонид Губанов.

Годы 1966 – 1973

Проза

Андрей Синявский (Абрам Терц): В цирке. Квартиранты.

Юлий Даниэль (Николай Аржан): Говорит Москва. Руки. Человек из МИНАПА.

Александр Солженицын: В кругу первом. Раковый корпус. Михаил Булгаков: Собачье сердце.

Борис и Аркадий Стругацкие: Гадкие лебеди.

Фазиль Искандер: Пир Валтасара.

Леон Урис: Эксодус.

Ладислав Мнячко: Вкус власти.

Василий Гроссман: Всё течёт.

Михаил Булгаков

Владимир Войнович: Жизнь и необычайные приключения солдата Ивана Чонкина.

Владимир Набоков: Лолита.

Дар. Приглашение на казнь.

Владимир Максимов: Семь дней творения. Карантин.

Венедикт Ерофеев: Москва – Петушки.

Валерий Тарсис: Палата №7.

Юз Алешковский: Николай Николаевич.

Поэзия

Алексей Хвостенко. Лев Лосев. Юрий Айхенвальд. Наум Коржавин. Дмитрий Бобышев. Иосиф Бродский. Юлий Ким. Вадим Делоне. Ян Сатуновский. Анатолий Найман. Александр Галич. Владимир Высоцкий.

Публицистика, мемуары

Александр Мень: Сын человека.

Вячеслав Чорновил: Вступительная статья к сборнику «Горе от ума».

Лидия Чуковская: Михаилу Шолохову, автору «Тихого Дона».

Юрий Галанков: Открытое письмо делегату XXIII съезда КПСС М.Шолохову.

Борис Пастернак

Людмила Алексеева: Из «Истории инакомыслия в СССР».

Хроника текущих событий. Первый выпуск бюллетеня. 30 апреля 1968 г.

Илья Габай, Юлий Ким, Петр Якир: К деятелям науки, культуры и искусства.

Лариса Богораз и Павел Литвинов: К мировой ответственности.

Илья Габай: У закрытых дверей открытого суда.

Вячеслав Чорновил: Последнее слово на судебном процессе во Львове 15 августа 1967 года.

Владимир Буковский: Последнее слово на суде.

Александр Есенин-Вольпин: Юридическая памятка.

Александр Солженицын: Письмо IV Всесоюзному

Вячеслав Чорновил

съезду союза советских писателей.

Георгий Владимов: В Президиум Всесоюзного съезда Советских писателей.

Пётр Григоренко: Сокрытие исторической правды – преступление перед народом!

Лидия Чуковская: Не казнь, но мысль, но слово (к 15-летию со дня смерти Сталина).

Владимир Ленин: Письмо членам Политбюро.

Жорес Медведев: Биологическая наука и культ личности. Рой Медведев: О Сталине и сталинизме.

Лев Троцкий: Сталин.

Надежда Мандельштам: Моё завещание. Воспоминания.

Петр Якир: Детство в тюрьме. Мемуары Петра Якира.

Юрий Анненков: Дневник моих встреч.

Вильфред Штик-Штрикфельд: Против Сталина и Гитлера.

Анастасия Цветаева: Воспоминания.

Георгий Озеров: Туполевская шарага. Воспоминания.

Никита Хрущёв: Воспоминания.

Луис Фишер: Жизнь Ленина.

Светлана Аллилуева: Двадцать писем к другу. Письмо первое.

Лариса Богораз: Об одной поездке.

Валентин Мороз: Репортаж из заповедника имени Берия.

Анатолий Марченко: Мои показания.

Корнелий Мэнеску: Выступление тов. Корнелия Мэнеску, министра иностран. дел соц. респ. Румынии.

Людвиг Вацулик: Две тысячи слов.

Анатолий Яковсон: По поводу агрессии против Чехословакии.

Лариса Богораз: Последнее слово на суде.

Наталья Горбаневская: Полдень.

Андрей Сахаров: Размышление о прогрессе, мирном сосуществовании и интеллектуальной свободе. Памятная записка.

Александр Солженицын: Письмо вождям Советско-

го Союза.

Письмо Сахарова, Турчина и Медведева руководителям партии и правительства.

Валерий Турчин: Инерция страха. Социализм и тоталитаризм.

Игорь Шафаревич: Социализм как явление мировой истории.

Е.Варга: Российский путь перехода к социализму и его результаты.

Владимир Осипов: Три отношения к Родине. Русские патриоты. Слово Нации.

Андрей Амальрик: Открытое письмо А.Кузнецову. Просуществоет ли Советский Союз до 1984 года?

Григорий Померанц: Человек ниоткуда. Коан. Нравственный облик исторической личности.

Анатолий Яковсон: Конец трагедии.

После 1973 г.

Художественная проза

Василий Аксёнов: Остров Крым.

Владимир Войнович: Иванькиада.

Анатолий Гладилин: Прогноз на завтра. «Запорожец» на мокром шоссе.

Владимир Корнилов: Демобилизация.

Лев Тимофеев: Ловушка (роман в четырёх письмах).

Леонид Бородин: «Третья правда».

Поэзия

Иосиф Бродский. Юрий Айхенвальд. Вадим Делоне. Сергей Гандлевский. Юрий Кублановский. Дмитрий Пригов. Анатолий Найман. Виктор Кривулин. Александр Галич.

Публицистика, мемуары

И. Хохлушкин, И. Шафаревич: Разрушенные и осквернённые храмы.

Материалы о Сахарове. Высылка Соженицына (по «Хронике текущих событий»).

Владимир Войнович: Открытые письма.

Александр Солженицын: Архипелаг ГУЛАГ. Октябрь шестнадцатого. Бодался телёнок с дубом. Речь в Гарварде.

Роберт Конквест: Большой террор. Жатва скорби. Советская коллективизация и террор голодом.

Марк Поповский: Житие архиепископа Луки. Дело академик Вавилова. Русские мужики рассказывают.

Револьт Пименов. Воспоминания.

Ольга Ивинская: В плену времени: годы с Борисом Пастернаком.

Владимир Буковский: «И возвращается ветер...».

Джон Баррон: КГБ сегодня. Александр Зиновьев: Зияющие высоты.

Лев Тимофеев: «Я – особо опасный преступник».

Буковский В., Глузман С.: Пособие по психиатрии для инакомыслящих.

Александр Подрабинек: Карательная медицина.

Юлия Вознесенская: Женское движение в России.

Л.Бородин: Судьбы самиздатские.

Андрей Сахаров: Открытое письмо Президиуму Верховного Совета СССР, Председателю Президиума Верховного Совета СССР Л. И. Брежневу. Возможен ли социализм нетоталитарного типа.

Иван Багряный

Людмила Алексеева: История инакомыслия в СССР.

Пётр Григоренко: В подполье можно встретить только крыс.

Венедикт Ерофеев: Моя маленькая Лениниана.

Ирина Медведева-Томашевская: Невырванная тайна. Зиновий Паперный: Чего же он кочет?

Порух до вільного слова

До читання самвидаву я долучився ще школярем. «Читання» у певному сенсі: мова про прослуховування зарубіжних радіостанцій, «ворожих радіоголосів», як їх називала пропаганда Радянського Союзу. А ці голоси люди у нас слухали доволі масово. І не лише якась рафінована інтелігенція. Слухали їх по радіоприймачеві і у нашій сільській хаті: мій батько, звичайний селянин, і його друзі. Згодом я дивувався, як вони не боялися це робити: слухати англійську Бі-Бі-Сі, «Голос Америки», «Німецьку хвилю», вкрай антирадянське «Радіо Свобода». А вже гарантія, що з цих трьох-чотирьох слухачів хтось не стане стукачем? Чи, мабуть, скоріше так прослу-

ховування стало тоді, у 60-70-ті роки, настільки масовим у СРСР, що у компартії і її каральних органів уже не було можливості всіх карати і з цим боротися.

Знаменитий лист Олександра Солженицына «Письмо IV Всесоюзному съезду Союза советских писателей», від 16 травня 1967 року (він надрукований у № 29 газети «Світ-інфо», читайте на її сайті), я прочитав на початку 1970 року, одразу після служби в армії. Зізнаюсь, багато імен названих переслідуваних, репресованих письменників мені, як і не мені одному, говорили мало про що.

Поділив названі імена на три умовні категорії. Перша – добре відомі письменники, навіть

класики: Маяковський, Есенін, Достоевський. Виявляється, і їх свого часу переслідували, викреслювали з літератури, навіть Маяковського – за словами Сталіна, «кращого поета нашої епохи». Звичайно, ми тоді ще не знали таємничих обставин смерті Есеніна, Маяковського, не до кінця з'ясованих і досі, які ставлять під сумнів офіційну версію їх самогубства. Другий ряд склали письменники, яких потроху повертали з суспільного і читацького забуття: Бунін, Ахматова, Булгаков, Платонов. А в третій шерензі були імена, практично невідомі загалу: Гумільов, Клюєв, Замятін, Ремізов, Пильняк, Артем Веселий. До речі, щодо останнього: я прочи-

тав згодом уже виданий легально його роман про громадянську війну «Россия, кровью умытая» і був вражений талантом цього розстріляного письменника, тим, як він описав це братовбивство.

Солженицын писав з'їздові, що з часом все рівно відбувається повернення тих чи інших письменників у літературу, до читачів – така об'єктивна реальність. І наводив конкретні приклади не лише про таке повернення, а й робив прогнози.

Було цікаво, чи справдяться ці прогнози Солженицына? І ось поступово, рік за роком, вони ставали реальними, а за якісь півтора десятиліття, з початком перебування 1985 року, невідома, забо-

ронена до того література увірвалася в суспільство бурхливим потоком.

Але загалом цей лист до з'їзду письменників був, звичайно ж, гласом волаючого в пустелі. Почата за часів Микити Хрущова так звана «відлига» практично згорталася ще на початку 1960-х, а з його відставкою у 1964 році фінішувала взагалі. Настали 1960 – 1970-ті роки, найглухіші часи «розквіту застою». Та й взагалі говорити про якусь «скасування всякої» – явно чи прихованої – цензури, та ще й добивати цього самій Спілці письменників – компартійному заго-ну – було чисто пропагандистською пропозицією.

Поет, літературознавець Михайло Драй-Хмара

10 жовтня 1889 року в селі Малі Канівці на Черкащині народився Михайло Опанасович Драй-Хмара.

Походив із козацької родини. Навчався в колегії Павла Галагана в Києві, історико-філологічному факультеті Київського університету. Під час тривалого закордонного відраджання вивчав фонди бібліотек та архівів Львова, Будапешта, Загреба, Белграда, Бухареста – студював слов'янські мови, а за розвідку про хорватського поета А. Качача-Міошича удостоєний золотої медалі університету.

У 1915-1917 роках як професорський стипендіат вивчав славистику в Петербурзькому університеті. Саме там, у розпал Першої світової війни, Михайло Драй, прізвище якого навівало паралелі з німецьким «dreі» (три), став Драй-Хмарою. Відвідував лекції з української історії, брав участь у роботі об'єднання студентів-українців.

Після повернення в Україну (1917) – професор Кам'янець-Подільського університету, інституту народної освіти, Київського медичного інституту. В 1930-1933 роках працював у Науково-дослідному інституті мовознавства при ВУАН.

Саме в Кам'янці почав писати вірші українською, друкувався в періодиці. Учасник літературного угруповання неокласиків. Разом із Максимом Рильським, Миколою Зеровим, Павлом Филиповичем, Освальдом Бургардтом становив, за власним же висловом, «гроно п'ятірне». Хоча й не відзначався великою поетичною продуктивністю чи участю в поточному літературному житті.

*«Чернігове, за смілого Мстислава
На Сівері ти голосно гримів,
Змагаючись із містом Ярослава,
Та гомін той заглух у млі віків.
Тепер уже не станеш ти до бою,
Не потечеш до литвина на брань:
Тяжить Могила Чорна над тобою?»*

(Михайло Драй-Хмара, «Чернігів»)

Автор збірки «Проростень» (єдиної прижиттєвої, 1926), а також монографії «Леся Українка. Життя й творчість» (1926).

Захоплювався спортом. Знав 19 мов, при чому англійську освоїв останньою. Перекладав на українську Стефана Цвейга, Олександра Пушкіна, французьку поезію (Шарль Бодлер, Поль Верлен, Теодор де Банвіль та інших).

«Вище середнього зросту, з яким волоссям і життєрадісним обличчям, з усмішкою білих зубів і заміряними сірими очима, – описувала зовнішність батька донька Оксана. – Акуратність була його характеристичною рисою, – починаючи від рукописів та добре впорядкованої добірної бібліотеки й кінчаючи бездоганністю його одягу, – в усьому відчувався артистичний смак».

В березні 1933-го заарештований за звинуваченням у приналежності до контрреволюційної організації, однак через два місяці був відпущений за браком доказів. Опальний професор не міг знайти роботу чи щось надрукувати, а 6 вересня 1935-го заарештований повторно. На допитах не зламався і нікого не оговорив. Засуджений на 5 років виправних таборів, до яких згодом додали ще 10 («участь в антирадян-

ській організації та антирадянська агітація»).

Помер 19 січня 1939-го в концтаборі ГУЛАГу на Колімі. За офіційною версією – від «ослаблення серцевої діяльності». Згідно ж спогадів Михайла Добровольського, того дня їх бригада працювала на дорозі, коли до них наблизилася легкове авто з трьома сп'янілими управлінцями: «Конвой вишикував шеренгою бригаду із сорока дохляг... Один із трьох повільно витяг маузер із дерев'яної кобури і, підійшовши за кілька кроків до першого в'язня, – трах, до п'ятого – трах... Ми з Драєм стояли аж у четвертому десятку поряд, а з другого боку стояв київський студент Володя, з чим батьком Драй коліс дружив у Кам'янці. Отож, коли почали нізачо розстрілювати щоп'ятого, Драй умить обрахував, що під кулю потрапить саме студент Володя... Щойно кат наблизився до чергової п'ятірки, до Володі, як Драй рвучко відштовхнув студента і став на його місце зі словами: «Не чіпай, кате, молоде життя, бери моє»... З цими словами він плюнув прибульцеві між очі... Все відбулося блискавично... Тієї ж миті кат упритул випустив у груди Драєва решту набобів...».

Реабілітований у 1989-му.

Дружину Ніну Петрівну з малолітньою дочкою вислано в Башкирію, звідки вона перемістилася на Захід.

*«Поки не вму, не перестану
Тебе шукати на землі
І серце зоряного лану,
Де Твої плінуть кораблі.
Засклеплена в глухій ясині
Моя бунтується душа –*

*О, де те небо, де те синє,
Що смертний біль її втіша?
Дихання в неї, як в дитинстві,
Що в землю з ненькою лягло,
І не цурайсь мене – я син твій –
І пригорни моє чоло».*

(Михайло Драй-Хмара,
«Поки не вму, не перестану...»)

Сергій ГОРОБЕЦЬ,
Український інститут
національної пам'яті
Чернігів

Перший український футурист, поет Михайло Семенко

31 грудня 1892 року в с.Кибинці на Полтавщині народився Михайло Семенко – поет, дипломат, перший український футурист.

Походив з багатодітної родини. У чотири роки вивчився читати й писати. Пізніше вчився грати на скрипці: спершу в Хоролі, а потім брав уроки в Києві. У Хоролі Михайло вступив до реального училища, а закінчив його в Кременчуці. Продовжив навчання в Петербурзі в психоневрологічному інституті. Вивчення психології та неврології там поєднувалося з викладанням філософії, природничих і гуманітарних наук. Паралельно з навчанням Михайло відвідував клас скрипки в консерваторії.

1913 року в київському видавництві «Відродження» вийшла збірка Семенка «Prelude», що за «символістські вірші» швидко отримала схвальні відгуки, зокрема Грицька Чупринки й Миколи Вороного.

У Києві на початку 1914 року Михайло Се-

менко разом з художниками Василем Семенком (братом) і Павлом Ковжуном заснував перше футуристичне об'єднання. Усі учасники взяли собі екзотичні імена – Михайль, Базиль, Павль, і це переназвання згодом увійшло в моду серед українських футуристів. Перша українська трійка футуристів заклала друкарню «Кверо» (з лат. – «шукати»), звідки в лютому вийшли дві поетичні збірки Семенка-поета.

Михайло Семенко виступив проти перетворення образу Тараса Шевченка на культ. Він метафорично спалював «Кобзар», чим висловлював негативне ставлення до літературної традиції XIX століття, символом якої була поезія Т. Шевченка. На початку 20-х Семенко видав свою чергову збірку під назвою «Кобзар» і акомпонував Лесеві Курбасу на скрипці, коли той читав уривки з Шевченкових «Гайдамаків». За кілька років поет мав стосунок до сценарію фільму про Кобзаря. Через Шевченка в нього виникли конфлікти з першою дружиною. Наприкінці 1920-х Семенко затіяв кампанію за реабілітації Кобзаря: мовляв, Шевченко – «жива людина, а не підмащені олією мошці».

У 1914 році М. Семенко мобілізували до війська, де він до 1917 року служив у Влади-

востоці солдатом телеграфічної роти царської армії. Під час служби зустрів свою майбутню дружину Лідію Горенко із сім'ї переселенців з України. Закоханий поет цікавився мистецтвом Японії (купував гравюри й малюнки), складав власні музичні композиції, писав книжки – «П'єро здається» і «П'єро кохає», що були надруковані 1918 року.

У квітні 1918 року М. Семенко перебрався до Києва, де протягом двох років випустив дев'ять поетичних книг. Був заарештований денікінським режимом, але за два тижні батько визволив сина із в'язниці.

Михайло Семенко брав участь у підписанні Ризького мирного договору з поляками 1922 року в складі делегації новоствореної УСРР. Того самого року працював постійним головою в українському постійному представництві, тобто посольстві, в Москві. Перебуваючи у Владивостоці, вступив до більшовицької партії, але в 1922-му через небажання возитися з перереєстрацією поет автоматично припинив там своє членство.

З 1924 по 1927 рр. Семенко – головний редактор Одеської кіностудії і ВУФКУ, в 1925 р. – член редколегії «Журналу для всіх». У 1926 р. був редактором фільму «Тарас Шевченко», а 1928 р. у складі делегації українських письменників їздив до Білорусії.

Під час роботи на Одеській кіностудії М. Семенко познайомився з актрисою Наталею Ужвій, з якою у 1926 р. у Харкові одружився, це був його другий шлюб.

Після завершення одеського періоду М. Семенко заснував організацію «Бумеранг» і журнал «Нова генерація», які стали на пік відомої літературної дискусії. Перший номер часопису видали в Харкові в жовтні 1927 року. У ньому публікували статті про кіно, театр, живопис, фотографію та архітектуру. Деякі публікації мали резюме іноземними мовами, часом заголовки й підзаголовки теж дублювали французькою, німецькою, англійською й навіть мовою есперанто. Багато було перекладних матеріалів, оглядів, що висвітлювали напрями й постаті письменників на Заході. Тож журнал не замикався на футуризмі. «Нову генерацію» було самоліквідовано 1932 року, та основне ядро увійшло до Спілки радянських письменників України.

26 квітня 1937 року в Києві Михайла Семенка заарештували, звинувативши в тому, що він бере участь в Українській фашистській націоналістичній терористичній організації, якої насправді ніколи не існувало, а також у плануванні терористичного акту на 1 травня 1937 року. Під тортурами М. Семенко зізнався

у «злочинах». 23 жовтня йому оголосили смертний вирок через розстріл. 24 жовтня вирок виконали в одній з київських в'язниць, до справи долучили довідку про виконання вироку. Першому українському футуристу було 45 років.

Імовірно, його поховано на території теперішнього Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили», де був об'єкт спеціального призначення НКВС і відбувалися масові захоронення розстріляних і закатованих осіб тих років.

Словник Михайля Семенка

Алергити
Безумити
Веснити
Громомовний
Душорозірваний
Еротити
Жемчужити
Заогнити
Ілюзити
Коханно
Лютобіль
Маніяково
Надзвичайнити
Омайнірідений
П'єдесталитися
Сонцекров
Трояндно
Уайльдно
Фантазоцирк
Хрещатикуючи
Цвяхко
Червоноплямитися
Шоколадитися
Щоглоти

Лесья БОНДАРУК
Український інститут
національної пам'яті

Поезії Михайля Семенка

Бажання

*Чому не можна перевернути світ?
Щоб поставити все догори ногами?
Це було б краще. По-своєму перетворити
а то тільки ходиш, розводячи руками.
Але хто мені заперечить*

перевернути світ?

*Місяця стягнуть і дати березової каші
зорі віддати дітям – хай граються,
барви, що кричать весняно – служниці
Маши
Хай би одягла на себе всі оті розкоші!
Тоді б, певно, Петька покохав її, скільки б
було сили.*

*А то ходиш цим балаганом що звуть –
природа,
й молиш: о, хоч би вже тебе чорти*

вхопили!

1914. Київ.

Виклик

*Гей ти найвищим визнаний
стій
виходь з найсумнішим і вигнаним
на бій!*

*За далеку царівну в мрях об'ягнути –
за любов!
Нас може примирити віками прагнута
кров.*

Осінь

*Осінь похмура йде
хмари дощі тумани
осінь у серце веде
смуток нежданий.*

*Холод суне німий
в душу сповзає мла –
осінь! серпанок густих
ти принесла.*

*Ради не дам собі
в серці моїм мовчання
спогад ридас в журбі –
давнє кохання.*

1913. Київ.

Відомий український поет, перекладач, громадський діяч, багатолітній голова Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка Павло Мовчан народився 15 липня 1939 року в с. Велика Вільшанка Васильківського району Київської області в селянській сім'ї. Закінчив літературний інститут ім. М. Горького (Москва, 1965), вищі сценарно-режисерські курси при Держкіно СРСР (1969–1971).

Депутат Верховної Ради України 5-ти скликань, у тому числі двох перших, що проголосили незалежність України та ухвалили Конституцію держави.

Член Спілки письменників України з 1972 р. Лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка (1992 р.), Державної премії Туркменської РП. Нагороджений орденами князя Ярослава Мудрого. Автор багатьох книг поезій, публіцистики, перекладів Г. Матевосяна, В.

Распутіна, Ю. Марцинкявічюса, М. Каріма, Махтумкулі інших відомих письменників.

Володів туркменською, польською, російською, сербською мовами.

Подасмо поезії Павла Мовчана з книг різних років.

Павло МОВЧАН

* * *

Удоци цю прісну землю, удоци,
заручи мені ще долю, заручи...
Мабуть, тут оленяча тропа,
на ній камінь-світочелець міцно спав...
І спіткнулась ти, розхлопавши вино, –
удоцило тільки грудочку воно.
Й зав'язалась, розточилась лоза,
підпала личко злякана сльоза.
Ой ти, лишенько, до чого воно все,
і куди рука горнятонько несе?
Чи ж не краще вигнуть перснем свою путь, –
видно, там лиш вихорці одні ростуть, –
і тут грядку-чорнолатку обійти?
Так до мене звідусюди ідеш ти...

* * *

Воно прийшло і грюкнуло в повіки:
і срібний сон скотився із-під вій,
і день почався від моїх очей,
і я почався знову сам від себе.
Парує сонце кавою у складнці
і на тарілці мружиться, мов кіт.
І тіні кружеляються у танці
і кружлять, кружлять завіконний світ.
Іду, щоб з яблук вицідить дозрілля,
думки губами
перебгать в слова.
І бусель так журливо прокивав,
аж боязно, що більше не зустріну.
Поглянь! Малюк в ковбани сонце ловить
(в нього своє, а в мене...
де мого?) –
тріпоче сонце на його долоні,
і він кричить, що в нього сонце є!
Я підійшов і тихо мовив:
– Позич мені, а ти собі ще зловиш.

* * *

Шляхів нікому неналежність,
очей навстіжна жагота:
обмежить обрієм безмежність,
щоб розпізнати свої літа.
Вгадавши мітку на відтинку,
душа мандруюча спішить
допити через соломинку
солодку мить, солодку мить.
І прагне спрагло увібрати
комахи, тріщину, листок,
аби комусь переказати
земний заучений урок.

* * *

Шовковий смуток надвечірній
повітря синє прорідив,
і простелився дим покірно
уздовж води...
І непомітно, ледь сирітно
трава при річечці росла,
і тиха радість цьоголітня
дзвеніла на струні стебла.
І власна тінь твоя сягнута
згиналась ламко вдалині,
де сіялась роса зерниста
по сизоперій площині.
Слова зливались у мовчання,
відлунки танули, мов сніг,
і радість змішана з печаллю,
ділилась порівну на всіх.

* * *

Прийшла ти до мене, пречиста любове,
і вирвала з вуст моїх з коренем слово,
і подихом горло порожне спалила,
гукнути – нема кого, мовкнуть – несила.
З подяки, з оскарження, може, з розпуки,
простерши до неба обпалені руки,
біжу я на гору, де хмара синіє...
На вічну плавбу та хмарина, Маріє.
Гора все крутіша, а хмара – все далі,
а в мене, а в мене – все більше печалі,
у горлі обуглене корчиться слово:
яка ж ти швидка, мимойдуча любове!

* * *

Чи відійшло, чи захололо,
чи проминуло? Ні, ніколи!..

Якийсь рубець, якась там згадка,
що від випадку без порядку
в тобі, якому ні початку,
ні краю – вічен, мабуть, ти!
І перемішані світи,
як зерна в давньому засіці.
Де ти не був, в якому віці?
Чи ти на лови не ходив,
чи в оці чистої води
не відбивався молодим,
чи біля вогнища лунного
ти міддю горла не лудив?
Коли в дитинстві навмання,
припавши вітром до коня,
ти мчав на сонце, кутий огир
мінився з ночі в колір дня.
Та чи ж було це все?.. Не знаю.
Теперішність не має краю...
Вся сума днів і сума вчинків,
весь почерговий їхній хід –
це тільки пригорща піщинок,
що є лічбою твоїх літ.
Воно те все – ніщо, безглуздя,
якщо твоя наступна мить –
не підсумкова, правосудна.
Так лише й треба, мабуть, жити!

* * *

Лишилося ще й нам від листопаду листя.
Догідливо шумлять дуби коло долонь,
і гірко вироста під небо дим стеблестий,
де одинокий птах навічно захолов.
О феніксе, ти вічен в народженнях і згинах!
Чи ж зрониш нам, мов клен, золотене перо,
щоб розгадати хоч раз цих змін першопрчину
і визначити собі повторюваний строк?
Відродимось. Не раз постанемо із праху.
Хоча б тому, що все горить – згора до тла,
і високо стоїть та невмируща птаха,
якій дали колись незгасні два крила.

* * *

Прощай, прости моя химеро!
Солодкомова, вітропера,
що кублилась в моїй душі...
За спиною стрільнули двері –
лети, спіши на бариші...
Я малював тебе росою,
вологим подихом на склі,
на оці – голкою сухою
і вістрям терну – на колі,
на серці – невигойним боєм,
пекучим оцтом на губах, –
тепер, як зашпори, мов холод,
витискую тебе з ества...
Прощайте, пучки сповивальні,
липухий голосе, прощай!
Продерся з горла крик прощальний,
мов птах з тернового куща.
Відходячи, судини рвала:
скрізь кровотечі та рубці;
у пам'яті – глухі провали,
стирчать скрізь рвані корінці...
Я ж залишаюся без себе,
і «є» немає, а «було»...
бо відчухнулася від ребер –
прощай, проклята омело!..

* * *

Хто, любове, ну хто тобі сниться?
Снився я... та давно перестав...
В ніч дивлюсь, як в забуту криницю:
глухота, чорнота, чорнота...
Хоч би зірка у лобі горіла
чи жаринка світилась в устах, –
темна пам'ять, вцямрована тілом,
не схитнеться – мовчить чорнота...
І не кличу слухняну уяву,
що мовчить, як гавкуче щеня.
Тінь виходить з кутка семиглава
і замерзле вікно розчиняє...
Увірвався разом з клубами пари
білий сніг, білий сніг, білий сніг...
Ти ж сміялась, вмостившись на хмарі,
уві сні, уві сні, уві сні...

Порух до вільного слова

4 Адже тоталітарний режим тримався на двох китах: не лише на репресіях, а й на обмані народу, грандіозній брехні, ґрунтованій якраз на тотальній забороні вільного слова. Не випадково ж найпершим декретом щойно створеного більшовицького уряду Леніна, Раднаркомом, сформованого буквально в ніч після перевороту, був якраз декрет «про тимчасовий контроль над пресою». Тимчасове тривало всі 74 роки комуно-радянського режиму.

Одною з головних причин розвалу СРСР, цієї імперії зла і обману, називають якраз прорив на теренах вільного слова. Дехто взагалі вважає це основним фактором краху, тобто Союз розвалився, не в змозі більше протистояти поширенню інформації, що йшла з-за його меж або говорилося й поширювалося всередині його. Так чи ні, але, попри всі перепони, спротив вільному слову чинити виявилось неможливим.

Мова насамперед про такий феномен тоталітарного режиму як самвидав. Цим було названо поширення інформації (художніх, публіцистичних, наукових творів), яка була заборонена владою. Кілька десятиліть тому, звісно, не було не те що Інтернету, не було, принаймні у масовому вжитку, диктофонів, ксероксів. Тим не менше, вільне слово поширювалося невинно. Досить зараз відкрити в Інтернеті Енциклопедію самвидаву, особливо російську версію (друкується на стор. 3 і 4), і побачити, що саме поширювалося і яким гігантським був список забороненого. І заборонила влада все це цілком умотивовано зі своїх інтересів – продовження власного панування. Тому й трималась десятиліттями.

Але і вільне слово було не зупинити. Попри те, що поширення його було справою небезпечною, адже це вважалося кримінальним злочином. У Кримінальному кодексі існувала сумнівна стаття 62 – антирадянська пропаганда і агітація, яка застосовувалася до інакомудців досить масово. Що вважати «антирадянським», тобто яке саме слово, які тексти, – це все вирішувала, звичайно, сама влада, руками своїх кишенькових судів. Що ж саме вважалося злочинним за цією статтею? Вдумаймося: «храненіє і распространеніє», тобто «зберігання і поширення». Що саме вважалося «поширенням», закон не деталізував, не обов'язково було поширити 10 чи 20 примірників самвидаву, досить було одного-єдиного – і вже «поширення». Ще більш драконівським було поняття «зберігання». Навіть якщо ви не поширювали, нікому не передавали матеріалів, ви ставали злочинцем уже за фактом того, що цей твір був у вас.

Що ж поширювалося у самвидаві? Про український самвидав. Його теж було немало, правда, переважно публіцистичні твори, інколи історичні розвідки. Класичний приклад – знаменита брошура Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Притому, що автор чесно й відверто подав цей твір одразу у владу, в партійні й радянські органи, щиро-наївно пропонуючи владі припинити русифікацію України. Це вже потім, коли влада визнала твір крамольним, він пішов у самвидав.

Художніх творів українських літераторів у самвидаві виявилось небагато. Схоже, що ще у 1930-ті роки коток репресій покотився по українських письменниках особливо згубно, а в тих, хто вціліли, відбив потяг писати навіть «у шухляду». Принаймні, коли в період перебудови гласність прорвала греблі заборон, до нас повернулося не так багато українських

авторів, переважно з еміграції. Хоч, звичайно, треба згадати повернення таких імен, як Куліш, Хвильовий, Йогансен.

До речі, свого роду самвидавом став вихід на рубежі 1960 – 1970-их кількох книг літературних мемуарів Юрія Смолича «Розповіді про неспокій». Благополучний, навіть вірно-підданий український радянський письменник раптом розродився дуже цікавими мемуарами якраз про Розстріляне українське відродження, письменників 1920 – 1930-х років. З цих мемуарів широкий загал дізнався про майже невідомих таких письменників, як Куліш, Зеров, Драй-Хмара, Косинка, Йогансен (особливо блискуча глава). І хоч автор не міг до кінця сказати про долю цих репресованих письменників, а часто мусив обмежуватися констатацією, що «на цьому творчому житті письменника обірвалося», не додаючи, що не лише «творче», все ж це було відкриття. І головне враження від цих мемуарів було однозначним: українська література тих часів, ота знищена література, була надзвичайно багата талантами, а літературне життя було різноманітним. Якраз на контрасті з тогочасною, в час виходу мемуарів, убогістю літературно-спілчанського життя України.

І все-таки лєвова доля самвидаву була російською. І не лише великий пласт забороненої художньої літератури, в тому числі емігрантської, а й публіцистика, історичні дослідження. Але це все ходило десь там, угорі, насамперед у Москві, в дисидентських інтелектуальних колах. Що ж у цей час в Україні? Все набагато скромніше. Не випадково ходив такий афоризм: «Якщо в Москві обрізують нігті, то в Києві обрубують пальці». І все ж дещо таки ходило.

У провінції на рівні інтелігенції, насамперед серед письменництва, журналістики, ходило крамольних творів не так багато. Це вірш Павла Тичини «Пам'яті тридцяти», присвячений Героям Крут. Це деякі недруковані вірші Ліни Костенко, яку взагалі не друкували півтора десятиліття, зокрема, вірші «Вірлооке сонце», «Заворожи мене, волхве». Це вірші Василя Симоненка, насамперед «Злодій». «Некролог кукурудзяному качанові». Це пролог до поеми Володимира Сосяри «Мазепа», він починався так: «Довкола радості так мало, який у чорта днів бадьор, коли ми крила поламали у леті марному до зор». Далі – про час, «коли лакеї йдуть гору й мовчать раби». Ходили по руках вірші скандального Миколи Холодного: «Сьогодні у церкві коні ночують і воду п'ють», «Поети вмирають».

Сьогодні, звичайно, це сприймається наївним, адже все оте і багато чого останніми десятиліттями сто разів опубліковане, увійшло до збірок і багатотомників, до шкільних програм. Але слушно написав російський поет Андрій Дем'янов: «Легко быть смелым, если разрешат».

Багато творів самвидаву ніскільки не застаріли й нині, адже наше суспільство та й людство загалом усе ще ніяк не виплутаються з тенет тоталітаризму, насамперед у своїй свідомості, все ще на шляху до свободи – духу, душі, неодмінно складовою чого є вільне слово. Урешті, той же Солженіцин сказав: «Людина відрізняється від худоби думкою і словом, і ці думка й слово мають бути вільними». І феномен самвидаву має для нас не лише чисто пізнавальне значення, хоч і це, при бацькій людського безпам'ятства, теж немало.

Невідоме інтерв'ю Квітки Цісик

Донедавна вважалось, що єдиним інтерв'ю з легендарною співачкою Квіткою Цісик, яке збереглося до теперішнього часу, є відеомате-

ріал, записаний Олександром Горностаєм у 1992 році. Та ще одне інтерв'ю записав для Національного радіо на початку 1991 року український музикант Кирило Стеценко.

Довгий час цей запис вважався загубленим у фондах радіо. Проте Стеценку вдалось віднайти цей унікальний запис та оцифрувати його.

Задля цієї розмови Кирило біг через весь Манхеттен до однієї з найкращих студій звукозапису, що належала чоловіку Квітки – Едварду Раковичу. За два дні до того запису у студії працювали Шон Леннон і Йоко Оно над кліпом Give Peace a Chance.

Під час розмови Квітки з інтерв'юером на руках у співачки вигукує її тримісячний син – Едвард-Володимир, названий на честь батька.

«Історична правда» публікує інтерв'ю з незначними скороченнями та з люб'язного дозволу видання «Вежа».

Про Україну

Я була з мамою в Україні, 8 чи 9 літ тому [1983 року – авт.]. Там було дуже інакше, ніж тепер. Було дуже цікаво, бо ми були в соборі Св. Юри у Львові, де моя бабуся і дядько взяли шлюб. Коли вуйко мій вродився, то там було і хрещення. Дуже гарна історія нашої родини.

І всі тоді мені казали, що як гарно, що ти з мамкою їдеш, бо татка мого вже не стало. Мені тоді всі казали, що я буду така підпора мамі в мандрівці, що мамці може буде прикро поїхати назад, побачити ті місця, де вона з татком ходили, жили, зустрічалися.

Ми пішли до церкви Св. Юри і там люди співали. Я так плакала в церкві, тому що моя мама була страшно щаслива, що могла повернутися. Я була страшно зворушена і всюди плакала, бо то є місто, де був мій тато, моя мама, моя бабуся.

Я тільки очима пам'ятаю ті місця. Дуже багато маю родини в Україні. Але є моя тітка Віра, що мешкає у Львові, є ще такі Цісики, які мешкають в Коломиї. То велика родина була. Всім моїм посилаю привіт і любов свою.

Про платівку

Більше року тому вийшла моя плита «Квітка. Два кольори». Я намагалась дуже гарно її підготувати і видати. Ми дуже задоволені нею. Це мій чоловік, звукорежисер Едвард Ракович допоміг із записом. Ми планували і працювали над платівкою дуже довго, всі пісні були перед тим аранжовані.

Ми ходили до студії впродовж трьох місяців. Я разом з оркестром співала у великій кімнаті. Деякі інструменти додали пізніше. Ми це все змішували, тому вийшло так довго. Мій чоловік – перфекціоніст, він хотів, щоб то страшно добре звучало, досконало, тому він над тим дуже довго працював.

Я з мамкою і сестрою вибирали пісні для плити. Сестра грає на фортепіані у 4 піснях на платівці. Ми просто пару тижнів сиділи разом. Шукали і переслуховували різні пісні. Вибрали цілу купу того, що нам подобалося.

Потім ми сіли з аранжувальником Джеком Кортнером і він вибрав з усього те, що йому здавалося найбільш цікаво музично. Джек допомагав робити і перший альбом.

Про улюблені пісні

Я хотіла зберегти ту пісню «Чуєш, брате мій». Дуже хотіла її мати в записі. Деякі українці тут, в Америці, не погоджувались з тим, що я ту пісню хочу включити в альбом, бо вона є сумна. Ми співаємо її зазвичай на похоронах.

Сумна пісня, але гарна пісня. Мені здається, що в такий час, коли

не знати, що діється в цій світі, то є важлива композиція. Записувала її в липні 89-го, тоді ще нічого не зачалося на Україні діятися.

Я була пластунка і ми в Пласті співали таку пісню «Сірили у сумерку» («При ватрі»), вона була також наша улюблена. Це вже тут написана, здається, в Америці. Тому її хотіла теж мати в записі.

«Черемшина», «Два кольори», «Я піду в далекі гори» – теж мої улюблені. Щодо останньої пісні, то її спочатку почула в швидкому темпі. Мені дуже сподобалася. Я тоді сказала Джеку Кортнеру про неї. Він запропонував її зробити набагато повільнішою. Дуже цікава вийшла.

«О верше, мій верше» – це улюблена пісня моєї бабці. Коли ми скінчили працювати над цією піснею, а це ми з великим складом скрипалів грали в кімнаті, то я дуже боялася, що не зможу її заспівати без плачу, що я не зможу скінчити. Всі сидять, а як я ту пісню можу заспівати і не розплакатись? Але вдалося мені. Вона дуже зворушлива.

Про українців за кордоном

Ви знаєте, я вже дуже довго працюю в американській музиці в Нью-Йорку. Всі ми в Америці чи в Канаді (поза Україною), всі ми хочемо щось зробити. Хоч я тут уроджена, мої родичі зі Львова, моя родина і я почувасямо українцями. Я є в Америці, але українка.

Всі ми шукаємо, що би ми могли зробити, якби могли зробити. Я мала власне ту ідею, що нічого не можу зробити, але можу спробувати українську пісню післати в світ. Щоб люди почули, щоб люди знали! І тут в Америці, щоб музичні, свідомі люди знали, що то є українська пісня!

Родина Квітки: з лівого боку, стоять: двоюрідна сестра Христина Лев, рідна сестра Марія Цісик, вуйко Василь Лев (брат Іванни Цісик), Квітка Цісик, двоюрідна сестра Олесь Лев, мати Іванна Цісик, двоюрідна сестра Мая Лев. Сидять: зліва, дочки Марії Цісик Саманта і Леся, бабуся Софія (Нагірна) Лев і професор д-р Василь Лев

Ще юна Квітка і її тато Володимир Цісик

Хоч є і багато красивих українських плит. Я не одинока. Але я хотіла на найвищому рівні. То є мій фах. Я маю нагоду то зробити. Це хороший час написати таке, що ми – українці поза Україною – про наших українців не забули. І що ми всі думаємо про вас, і не знаємо просто, що робити, щоб допомогти, але наша любов і наше серце є з вами.

Всі ми тут, поза Україною, маємо надію, що колись можна буде туди поїхати, коли Україна буде вільна і сильна.

Про життя в Америці

Я себе називаю студійною співачкою. Співаю на телевізії, на радіо, я наспівую рекламу на різні продукти, що рекламують по телевізору, радіо.

Я також співаю на платівках для других американських артистів, наприклад, Карлі Саймон. Також виступаю на відео для неї. Пері Остін, Квінсі Джонс, Майкл Франкс. На плиті Квінсі Джонса «The Dude» я багато співала.

Мусила поїхати до Каліфорнії, щоб співати на тій плиті. На беквокалі ще співаю для тих людей. Так я власне живу. Я займаюсь паб-музикою в Америці, співаю в студіях, це мені найближче, то є мій фах. Тому я власне хотіла мати власну плиту.

Про татка

Мій татко був скрипаль, він дуже все займався українською музикою. І тут, в Америці, коли мої родичі приїхали до Нью-Йорку, тато заснував український музичний інститут. Він все був дуже зайнятий і зацікавлений українською справою. Дуже багато працював.

І я також була скрипачка, вчилася у нього. То був дуже гарний чоловік. Дуже ніжний і добрий. Навчив мене любити музику. Я йому дуже вдячна. Він виступав тут з концертами для наших українців у різних академіях, його просили. Він був як соліст. Грав класичну і українську музику.

Про чоловіка

Він уроджений тут також в Америці, я в Нью-Йорку, а він в Нью-Джерсі. Він почав працювати в студії може 12 років тому. Перед тим він мав різні праці. Грав на бубнах. Є така співачка Фібі Сноу, він з нею грав в її групі. А потім подумав, що не хоче далі грати на бубнах, а треба робити щось інше.

І тоді почав працювати з продюсером Філм Ремов. В той час він мав свою студію і вони почали разом працювати. Вчився бути звукорежисером. І він хотів би побачити, чи це для нього буде добрий фах. І йому дуже подобалося. Після цього почав працювати в різних студіях.

Квітка і два Едда – син і чоловік

Про студію

Студія має три поверхи. Це студія мого чоловіка, так. Він і Брюс Мерлі – співвласники. Але пан Мерлі пішов у інакшу кар'єру, тому все тепер є чоловіка. 10 років тому вони створили цю студію. Там раніше був склад, вони все там зробили всередині.

Мій чоловік все усередині почав оформлювати, всю машинерію, все. Це багато коштувало, бо було багато студій у місті. Велика конкуренція. І вони б не починали це робити, якби не були впевнені, що це буде найкраща студія в Нью-Йорку. Устаткування дороге, гроші вони позичили у банків. Це є великий борг, ще несплачений.

Почали працювати, і про них пішла слава, про цю студію, що тут хороший звук. Мій чоловік знає, як правильно зробити звук, акустику. Записувалися тут Даяна Рос, Мадонна, Майлз Девіс, Вінтон Марселес, Мішель Каміло, Шон Леннон.

Не знаю, чи ви бачили, передвчора Шон почав записувати тут відео проти війни. Шон і Йоко були тут і накручували відео до пісні Give Peace a Chance. Також Вуді Аллен частину свого фільму накрутив тут.

Про перший фестиваль «Червона рута» у 1989 р.

До нас дзвонили і питали, чи я хотіла б приїхати, і я сказала відразу, що так, що страшно хотіла б приїхати. Але тоді розмова скінчилася. Властиво, я не знаю чому. Ми на-

віть не почали говорити про грошові справи. Раптом ті люди, що нам це пропонували, перестали з нами говорити.

Мені було дуже шкода, бо я дуже хотіла поїхати. Не знаю, що сталося, мені здавалося, що може не буде тоді того фестивалю. Мій чоловік говорив з кимось з їхніх представників. Вони мали сконтактуватися з нашим адвокатом, щоб вирішити легально деякі справи. Мій чоловік боявся, що може я не вернуся, що може це небезпечно мені поїхати.

На цьому комунікація з фестивалем скінчилася. І ми навіть про гроші не говорили. Тоді мені було, власне, дуже жаль, бо я хотіла поїхати. А ще було жаль, що люди почули, що я там маю бути. Дехто прийшов, щоб мене почути, а там довідалися, що мене нема.

То страшно є, бо не можна так дурити людей, тому це дуже неприємна справа. Не знаю, що сталося, чи хтось настрашився, що ми хотіли через адвоката спілкуватися, чи сама комунікація зломилася.

Про смаки

Я люблю слухати музику: джаз, рок, паб, класичну музику. Тому я маю багато кумирів. Як я була маленькою, то любила дуже Джуді Коллінз, я її слухала і Джонні Мітчелл. Вони тепер не є аж такі знані, але в той час були.

Дуже люблю джазову музику. Морін Магаван має чудовий голос, чудово співає, має чудову техніку. Вона є паб-співачкою. З класичного боку, бо я вчилася, брала лекції співи, то була така Джон Седерлінг і Беверлі Сілз. Мені дуже подобається, як вони співали.

Я є дуже зацікавлена в Мадонні, вона є цікава особа, вона не є знаменита співачка, але є знаменита бізнесвумен. Вона так вміє себе продати. Тут в Америці дуже важливим є маркетинг. І вона є сильна в цій ділянці. Вона – талант і феноменальна енергія.

Висловлюємо подяку Кирилу Стеценку за надані записи унікального інтерв'ю. Фото взяті з офіційного сайту співачки.

«Українська правда» — Історична правда», 25. 06. 2018 Pravda.com.ua

Квітка Цісик (4. 04. 1953, Нью-Йорк – 29. 03. 1998, Нью-Йорк) – американська співачка українського походження, популярна виконавиця американських та українських пісень.

Кирило Вадимович Стеценко (нар. 11. 04. 1953) – український скрипаль, композитор, культуролог, педагог і громадський діяч. Заслужений артист України. Онук композитора Кирила Григоровича Стеценка.

Джек Лондон: дивитися у вічі долі

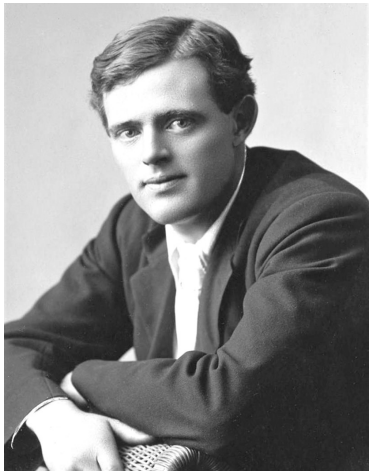
Джек Лондон (справжнє ім'я Джон Гріффіт Чейні, 12. 01. 1876 – 22. 11.1916) – американський письменник, автор численних пригодницьких романів і оповідань.

Народився в Сан-Франциско. Коли йому було близько восьми місяців, мати вийшла заміж за фермера Джона Лондона, який усиновив маленького Джона Гріффіта, і майбутній письменник отримав його прізвище.

Джек Лондон рано почав самостійне трудове життя, яке було дуже важким. 1893 року найнявся матросом на промислову шхуну. Перше плавання дало Лондону багато яскравих вражень, які потім лягли в основу багатьох морських творів.

У 1897 році Лондон подався на Клондайк шукати золота. Його не знайшов, але пережите за той рік стало основою оповідань, які принесли успіх і славу.

Письменник опублікував збірки оповідань «Син Вовка» (1900), «Бог його батьків» (1901), «Діти морозу» (1902), «Віра в людину» (1904), «Місячне лице» (1906), «Втрачене обличчя» (1910), а також романи «Дочка снігів» (1902) і «Морський вовк» (1904). Більшість із них вийшли в Нью-Йорку і принесли письменникові величез-

ну популярність в Америці та світі.

Лондон був дуже плодовитим письменником, незважаючи на те, що прожив усього 40 років. Герої його творів – мужні, благородні люди, які гідно протистоять ударам долі. Один із краєвих романів – «Мартін Іден», про долю талановитої людини у світі наживи. Популярним є роман «Серця трьох», про неймовірні пригоди в Центральній Америці.

Джек Лондон помер у Каліфорнії в містечку Глен-Еллен. Останні роки життя він страждав від ниркового захворювання і під час одного з нападів болю прийняв занадто велику дозу снодійного.

Твори письменника дуже кінематографічні, за ними створено понад 50 фільмів. Переклади українською. За кількістю опублікованих україномовних перекладів у 1920 – 1930-их роках Джека Лондона можна назвати найулюбленішим зарубіжним письменником тогочасного українського читача.

Протягом 1927 – 1932 рр. київське видавництво «Свято» випустило повне зібрання творів Лондона в 30 томах.

Паралельно друкували окремі видання творів письменника, зокрема романи «Серця трьох», «Біле ікло», «Мартін Іден».

Цитати з творів і афоризми Джека Лондона

Людина повинна жити, а не існувати!

Кістка, кинута собаці, не є милосердя. Милосердя – це кістка, поділена з собакою, коли ти голодний не менше за її.

Жінка перемагає, коли здається.

Обмежені люди бачать обмеженість тільки в інших.

Не можна довірятися ілюзіям – за них завжди доведеться розплачуватися, і тільки дійсність ніколи не бреше.

Тільки сильному дається істинна лагідність, і тільки гордий знає справжнє упокорення.

Я пам'ятаю численних жінок, з яких виникла вона, єдина жінка.

Граючи в незнайому гру, ніколи не роби першого ходу.

Безстрашність – плід досвіду і знання, а не прояв сили.

Той крокує швидше, хто крокує один.

Вони вивчали життя за книгами, тоді як він був зайнятий тим, що жив.

У кожного своя мудрість, залежно від властивості душі. Моя для мене так само безперечна, як ваша для вас.

Якщо мені щось не подобається, значить, не подобається і все; чому це я маю робити вигляд, ніби мені це подобається? Не можу я щось любити або не любити за велінням моди.

То була одвічна трагедія – коли обмеженість прагне наставляти на шлях істинний розум, широкий і позбавлений упереджень.

Раніше він, через дурість, уявляв, що кожна добре одягнена людина, яка не належить до робітничого стану, має силу розуму й витончене почуття прекрасного. На крохмалений комірець здавався йому ознакою культури, і він ще не знав, що університетська освіта й істинне знання – далеко не одне й те саме.

Все у світі неміцне, окрім кохання. Кохання не може збитися зі шляху, якщо тільки це справжнє кохання.

Уся біда в тому, що зі слів ніколи не можна дізнатися точно, для чого вони сказані.

Не дивно, що святі на небесах чисті й непорочні. Тут немає заслуги. Але святі серед бруду – ось диво!

Філософія людини, як і її релігія, – це сама людина, вона створює її за своїм образом і подобою.

Розум не має нічого спільного з коханням. Абсолютно не важливо, правильно міркує той, кого кохаєш, чи неправильно. Кохання вище за розум.

Хто не прагне жити, той на шляху до кінця.

Дайте мені глянути правді в обличчя. Розкажіть мені, яке обличчя у правди.

Кожна людина гідна поваги, якщо тільки не вважає себе кращою за інших.

Цей мудрий Честертон

Наша газета продовжує знайомити читачів із класикою світової літератури. Ми вже представили розповіді про творчість таких письменників, як Габріель Гарсія Маркес, Маріо Варгас Льюса, Мопассан, Цвейг, Конан Дойл, Екзюпері, Ремарк, Карел Чапек, Ярослав Гашек.

Сьогодні в газеті – Гілберт Честертон (1874 – 1936) англійський письменник, журналіст, християнський мислитель. Автор він дуже плодовитий, але часто в письменників більшість їхніх творів відходить в історію, а в літературі залишається якась частка творчості, найбільш яскрава. Тепер уже мало хто читає філософські романи Честертон, його есе й наукові трактати. Але письменник став одним із класиків світової детективної літератури.

Хто герої цієї літератури, знамениті сищики, створені класиками жанру? Звичайно, Шерлок Холмс – Конан Дойля, Еркюль Пуаро – Агати Крісті, комісар Мегре – Жоржа Сіменона. Серед них – скромний і мудрий священник отець Браун, герой Честертон. Письменник видав низку книг оповідань, де героєм виступає цей детектив-аматор. У цих творах торжествує глибина думки. І весь секрет майстерності Брауна в розкритті заплутаних злочинів та інших загадкових історій саме в нестандартності, нешаблонності його мислення. Там, де інші мислять банально, трафаретно, а тому й бачать лише поверхове, священник бачить приховане, несподіване, й саме тому, що мислить нешаблонно. А ще тому, що добре знає психологію людей і саме це ставить у центр своїх розслідувань.

«Існує завжди небезпека сприймати факти, ніби доведені, тоді як насправді вони зовсім не доведені», це вже говорить Еркюль Пуаро в одному з романів Крісті. Але це судження дуже точно передає і суть методу отца Брауна, для якого не існує банальних, начебто очевидних істин, а існує глибинна суть подій.

Проза Честертон відзначається психологізмом, влучними житейськими спостереженнями, парадоксами, чисто англійським гумором. Тож у висловлюваннях письменника, його творах так багато цікавих цитат, афоризмів. Частину з них пропонуємо зараз нашим читачам.

«Автобіографія»

Я ніколи не сприймав серйозно своїх книг, але сприймаю серйозно свої думки.

«Наполеон Ноттінгхільський» (1904)

Рідлюдський, адоного належить чимала децима моїх читачів, від століть схильний до дитячих ігор і довіку не залишить їх, гнівайся чи не гнівайся ті небагато з нас, кому вдалося подорослішати.

Адже зрозуміло, що немає можливості зруйнувати порядок речей, перевернути вірування і змінити звичаї, якщо не мати за душею іншої віри, надійної і обнадійної згори.

Він зрозумів те, що всім романтикам давно відомо: пригоди трапляються не сонячними днями, а днями сірими. Натягніть монотонну струну повністю, і вона порветься так гучно, ніби зазвучала пісня.

Інтелекту в нього було аж занадто; наділена таким інтелектом людина високо піднімається посадовими сходами й повільно сходять у труну, оточена почестями, нікого жодного разу не просвітивши й навіть не потішивши.

Безліч розумних людей, подібно до вас, сподівалися на цивілізацію: безліч розумних вавилонян, розумних єгиптян і розумних римлян на сконі Римської імперії. Ми живемо на уламках загиблих цивілізацій: не могли б ви сказати, що такого особливо безсмертного у вашій теперішній?

Колишні республіканці-ідеалісти засновували демократію, вважаючи, ніби всі люди однаково розумні. Проте запевняю вас: міцна і здорова демократія базується на тому, що всі люди – однакові телепні.

«Та людина небезпечніша від усіх, – зауважив старий, не ворухнувшись, – у якої в голові одне й тільки одне. Я й сам був колись небезпечним».

Божевільні – народ серйозний; вони й із глузду з'їжджають через нестачу гумору.

Ви, здається, вважаєте, що треба поважно триматися на вулицях і на урочистих обідах, а в себе вдома, біля

каміння, смішити гостей. Так усі й роблять. Візьміть будь-кого – на людях серйозний, а вдома – гуморист. Почуття гумору підказує мені, що потрібно б навпаки – бути блазнем на людях і статечним удома.

Патріот ніколи, за жодних обставин не хвастає величезними розмірами своєї країни, але натомість похвалиться тим, яка вона маленька.

«Людина, яка була Четвергом» (1908)

Злодій шанує власність. Він просто хоче її присвоїти, щоб ще сильніше шанувати.

Пригоди можуть бути божевільними, герой їх має бути розумний.

«Куля і хрест» (1909)

Незважаючи на роки, незважаючи на пости (точніше, завдяки ним), отець Михайло відрізнявся і силою, і спритністю. Висячи над безпекою – страх, а єдина надія – спокій, що доходить до безпечності, й безпечність, що доходить до безумства. Єдиний шанс залишитися живим полягає в тому, щоб не триматися за життя.

Християнство завжди немодне, бо воно завжди здорове, а будь-яка мода в кращому разі – легка форма божевілья.

«Перелітний шинок» (1914)

У лорда Айвівуда був недолік, властивий багатьом людям, що пізнали світ із книг, – він не підозрював, що не лише можна, а й треба щось пізнати інакше.

Перемога над варварами. Експлуатація варварів. Союз із варварами. Перемога варварів. Така доля імперії.

«Повернення Дон Кіхота» (1927)

Зміни в суспільстві, що називаються модою, можливі лише тому, що в людях є дві смішні риси. По-перше, з кожною людиною так багато трапляється, що вона завжди згадає хоч що-небудь, що провіщало нинішній поворот. По-друге, майже всі неправильно бачать минуле, і у зміщеній пам'яті ця деталь здається надзвичайно важливою.

Печаль – зворотний бік радості.

Люди рідко говорять правду, коли вони, навіть скромно, говорять про себе; але багато що відкривають, коли говорять про що-небудь інше.

Із різних творів

Одному великому середньовічному філософові належить думка про те, що всі людські біди походять від того, що ми насолоджуємося тим, чим слід користуватися, і користуємося тим, чим слід насолоджуватися. Саме цим і займається абсолютна більшість сучасних філософів. У результаті вони готові пожертвувати щастям заради прогресу, тоді як тільки в щасті й полягає сенс усякого прогресу.

Зло підкрадається, як хвороба. Добро прибігає, захикавшись, як лікар.

Кожен хоче, щоб його інформували чесно, неупереджено, правдиво – і в повній відповідності з його поглядами.

Музика під час обіду – це зневага і до кухаря, і до скрипаля.

Надія – це здатність сподіватися в безнадійному становищі.

Перша з найдемократичніших доктрин полягає в тому, що всі люди цікаві.

Той, хто хоче всього, не хоче нічого.

Фанатик – це той, хто сприймає серйозно власну думку.

Гумор складно піддається визначенню, адже тільки відсутністю гумору можна пояснити спроби визначити його.

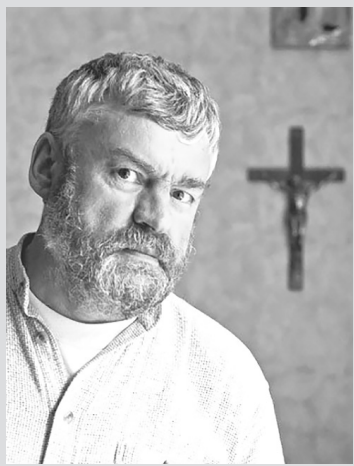
Інтелектуали діляться на дві категорії: одні поклоняються інтелекту, інші ним користуються.

Ми так загрузли у хворобливих упередженнях, так поважаємо безумство, що розсудлива людина лякає нас, як схиблена.

На кожному історичному етапі початок кінця мав видимість реформ.

Саме тому ідеал потрібен людині, що людина без ідеалів перебуває в постійній небезпеці фанатизму.

Володимир Олексійович Орлов (білоруською Уладзімір Арлоў) – відомий білоруський письменник, історик, народився 25 серпня 1953 року в Полоцьку, тут же закінчив середню школу. 1975 року закінчив історичний факультет

Білоруського державного університету. Працював у Новополоцьку викладачем історії в школі, з 1976-го по 1986 рр. – у редакції газети «Хімік». У 1986-му став членом Спілки білоруських письменників. З 1988-го – співробітник видавництва «Мастацкая літатура». У 1988 році став членом Білоруського Народного Фронту. У 1989-му вийшов із КПРС. З 1997 року – співробітник редакції журналу «Криніца».

Автор багатьох книг прози і поезії. Також популярними стали його історичні книги (у співавторстві): *Владимир Орлов, Генадзь Саганович, «Десять веков белорусской истории (862 – 1818)»*. Вільня, *Наша Будучыня, 2001*; Арлоў У., Герасімовіч З.,

«Країна Беларусь», *Slovakia: Neografia, 2003*.

Автор сценаріїв науково-документальних фільмів: «Єфросинія Полоцька», «Полоцькі лабіринти», «Симеон Полоцький».

Проза письменника переповнена цікавими деталями, гумором. Як і це оповідання – враження з дитячих і юнацьких років автора в його рідному Полоцьку, крім того, це ще й колоритна оповідь з життя євреїв міста (білоруською – габреїв), з якими автор був знайомий, дружив.

Друкуємо оповідання Уладзіміра Арлова в оригіналі, білоруською мовою. Сподіваємося, читачі нашої газети зрозуміють братню слов'янську мову і належно оцінять соковитий стиль письменника.

ці палачану ўжо сцёрлася, ягоны подзвіг назаўсёды ўвайшоў у гарадскія аналы. Калі ў парку паставілі атракцыён «Пятля Несцерава», двое міліцыянтаў з дзяжурнага патруля раскатурхалі Ізраіля ў ягонаў вартоўні і загадалі пракаціць. Муж цёткі Розы паслухмяна націснуў кнопку і пайшоў дасыпаць. Міліцыянты «пялялі» ў скляпаным з бляхі самалёце давідна. Знялі іх непрытомных і ледзь жывых. На шчасце, адзін з «лётчыкаў» перад тым як знепрытомнець, здолеў выцягнуць пісталет і разрадзіць абойму ў бок вартоўні, чым і парушыў бесклапотны сон пільнага Ізраіля Майсеевіча. (Перад ад'ездам у Ізраіль муж Розы Саламонаўны, праўда, прызнаваўся, што не заснуў у тую ноч на волас.)

І наконт пажару праўда. Калі ў Герцыковічаў згарэла палова дому, ім папрыносілі з усіх Рабочых вуліцаў столькі рэчаў, што стары Залман быў проста шчаслівы і хваліўся, быццам у адбудаванай

але і псіхатэрапіяй. Напрыклад, калі медыкам спатрэбілася цэгла, бабінец кляштарнага сабора разабралі, а косткі з пахаванняў пад ім раскідалі проста пад нагамі ў пацыентаў.

Пасля лекаў дзядзька Грыша да наступнага жніўня губляў усю ваяўнічасць, рабіўся ціхмяны ды лагодны і штовечар займаў звычайную пазіцыю насупраць таполі. Ягоныя адносіны з гэтым дрэвам прыводзяць мяне на памяць пачуцці, што звязвалі палкоўніка Аўрэліяна Буэндыя з каштанам, уткнуўшыся ў які лбом герой Маркеса назаўсёды развітаўся з нашым светам.

Калі ў гады «развітога сацыялізму» дамы, лавачкі і гародчыкі на Рабочых вуліцах пазносілі, а таполлю спляжылі і, прычапіўшы тросам да бульдозера, кудысьці адвалаклі, Цымерманы атрымалі кватэру ў дзевяціпавярховіку побач з іхнім былым падворкам. Дзядзька Грыша штовечар уладкоўваўся каля вакна на пятым паверсе і да цёмнага глядзеў у той бок, дзе некалі шамацела лістою ягоная таполя. Думаю, у тыя хвіліны ён па-ранейшаму сядзеў на выслізганай аздамкі лавачцы пры цёплай тэракотай сцяне. У новай кватэры ніхто ўжо не пачуў ад яго ні ўспамінаў пра Жукава, ні артылерыйскіх камандаў. Не дачакаўшыся жніўня, дзядзька Грыша аднойчы адчыніў вакно.

Але я забягаю наперад. Да вакна, праз якое Воваў бацька задуменна ступіў у любы яму зруйнаваны свет, яшчэ заставалася палова дзятніцтва.

Мы пераходзілі з класа ў клас, пачыналі чытаць братоў Стругацкіх і Брэдберы, пісаць любоўныя цыдулкі і ціскаць іхніх адрасатак у школьным гардэробе. Мне падбалася поўнекая аднакласніца Поля Кругляк. У шостым класе я колькі разоў падводзіў яе дахаты і прапаноўваў «дружыць». Поля чырванела, апускала вочы і, картавачы «р», ціха казала, што яна згодная толькі на сур'ёзныя адносіны. Я не ведаў, што такое сур'ёзныя адносіны, і маркотна паіраў услед поўным Поліным нагам, падобным да літровых малочных бутэлек.

Да Сімачкі Музыкант Полі было, безумоўна, далёка, аднак Сіма з бацькамі ўжо з'ехалі ў Ізраіль. Выправілася на гістарычную радзіму і шмат іншых суседзяў. З'ехалі Шэфы з сынам Іллюшам, маім аднагодкам, што меў не надта, відаць, зручную для ізраільскага грамадзяніна мянушку з нейкім арабскім прысмакам — Мустафа Ягло-Ягло. З'ехалі Кацнельсоны са сваім Мішам, мянушка ў якога (прышчэпленая, дарэчы, Фімам-забойцам) была шматкроць даўжэйшая, велягурьсцейшая і дзіўнейшая – Мабута Чомба Лэя Пінзя Скавародкін.

«Жиды редеют, а ряды жидеют», – са злосцю зацятага антысеміта казаў школьны ваенрук Іван Кірылавіч, што на занятках па грамадзянскай абароне вучыў нас з малецтва карыстацца супрацьгазам, які аднойчы назваў таямнічым словам «гандон». Я не разумеў ягонае злосці. Мне было шкада аднакласнікаў, што назаўсёды зніклі з майго жыцця разам з мянушкамі, бацькамі, брацкамі і сястрычкамі. У шостым класе афіцыйных габрэяў у нас засталася ўсяго трое – Поля Кругляк, Марк Альтбрэгін, якому я п'якуча зайздросціў, бо ў яго дома было ажно два тэлевізары, і Бора Гасіль.

Уладзімір АРЛОЎ Вова Цымерман

Блаславіны, хто мае на свеце дом, у якім прамовіў першае слова, навучыўся хадзіць пад стол, а потым датупаў да ганка, бразнуўся з яго і, румзаючы ад страху ды болю, папоўз на збітых каленках да весніцаў.

Тое месца, дзе стаяў некалі наш скарбовы драўляны полацкі дом, ужо даўно занятае прысадзістым бетоным кубікам Палаца культуры завода шкловалакна. Часам я заходжу ў ненавісную мне спаруду, блукаю па яе пустых калідорах і спрабую ўявіць, дзе што месцілася ў тыя гады, калі паляцеў у космас Юры Гагарын і нашу вуліцу назвалі ягоным імем.

Сам дом быў, здаецца, там, дзе сёння шатня, «шпакоўня», – акурат на месцы цяперашняй прыбіральні, а пад падлогаю глядзельнае залі, магчыма, ацалела жменька попелу з таго раскладзенага пад маёй любімай папяроўкаю вогнішча, дзе мы некалі спалілі, папярэдне выкалаўшы яму вочы, партрэт Іосіфа Вісарыянавіча Сталіна. Тады мне было дзевяць гадоў, а Вову Цымерману, што разам з намі браў удзел у карнай акцыі, – на паўтара меней, але гэты рослы мурлаты хлопчык з падобнымі да двух мячыкаў ружовымі шчокамі мог лёгка аджыць любога з нас.

Статыстыка сведчыць, што ў 1885 годзе з кожнае сотні палачануў габрэямі было шэсцьдзесят шэсць, а на пачатку XX стагоддзя – роўна палова. У гады майго дзятніцтва агульныя лічбы, відавочна, змяніліся, але нашага раёна гэта ніяк не датычыла. Вакол нас жылі Шэфы і Гофеншэферы, Ліўшыцы і Эпштэйны, Рафайловічы, Сраліовічы і Герцыковічы, трохи далей – Берманты, Бернштэйны, Кацы, Кацманы і Кацнельсоны. Дзякуючы сваім пазнейшым гістарычным росшукам я заўважыў, што некаторыя прадстаўнікі гэтых слаўных фамілій упарта захоўвалі вернасць прафесіям продкаў. Абодва дарослыя Сраліовічы, напрыклад, працавалі ў гарадской друкарні – праўда, не гаспадарамі, як іхні дзед, а ўсяго толькі метранпажамі з вечна чорнымі ад волава і фарбы пальцамі. Бермант і Бернштэйн, гэтаксама як іх сваякі перад «вялікім кастрычнікам», жывіліся з фатаграфіяў.

Чым займаўся сто гадоў таму Герцыковічы, я не даведаўся, аднак сын старога Залмана Айзік, што працаваў залучам нашае школы, меў бясспрэчныя заслугі ў змаганні з шыкоўнай фрызурай будучага беларускага літарата-

ра Вінцэся Мудрова, а пляменнік Айзіка Залманавіча Аркаша Кацман кіраваў пазней папулярнай секцыяй аэробікі. Пасля агульных заняткаў ён зазвычай пакідаў у зацішнай спартовай залі адну са сваіх выхаванак, каб яшчэ з паўгадзіны пазаймацца індывідуальна, а потым прыходзіў я, мы рэзаліся ў пінг-понг, і я прапаноўваў Аркашу трохі адрэдагаваць назву секцыі, дадаўшы перад «б» літару «е». Гуляючы са мной развітальную партыю наярэдадні ад'езду ў Лос-Анджэлес, Аркаша Кацман прамовіў сакраментальную фразу: «Не пойму я никак, Володя, почему ты вырос среди евреев, а никак приличную квартиру не получишь».

Але гэта прычынілася праз шмат гадоў пасля дзятніцтва, а ў той малечы час, жывучы сярод суседзяў, якіх спрэс звалі Хаімамі, Абрамамі, Ізраілямі ды Мойшамі, я ад душы здзіўляўся, што ў майго таты такое нетутэйшае імя – Аляксей.

Дом маіх бацькоў на вуліцы першага касманаўта атачалі будынкі розных устаноў, дзе пасля шасці заставаліся толькі вартаўнікі і вахцёры, а таму ўвечары ў нас было пустэльна і ціха. Затое за нашымі гарадамі пачыналіся ажно тры густа населеныя вуліцы з парадкавымі нумарамі пад агульна назваў Рабочая. Каб там жылі калі-небудзь нейкія рабочыя, я не памятаю. Там жылі габрэі, і гэтыя вуліцы, прынамсі, старэйшая частка іхняга жыхарства, гаварылі на ідыш.

У цёплым летнім адвечоркі гаспадары выходзілі з драўляных дамовак, уладкоўваліся на лавачках каля гародчыкаў, у якіх раслі бэз, «разбітае сэрца» і жоўтыя вярціні, і паважна гаманілі на не зразумелай мне мове. На ўтравелых вуліцах, дзе машыны з'яўляліся толькі калі хтосьці паміраў, хадзілі козы і куры, бегалі непародзістыя каты і сабакі рознае масці, і мы з габрэйскімі дзецьмі гулялі ў «пікара» і «калім-бам-ба».

Тоўстая, як капешка, цётка Роза Саламонаўна любіла пачаставаць нас агрэстам або малінамі. На свята з яе пулыхных пальцаў можна было атрымаць кавалак габрэйскага мядовага перніка пад экзатычнаю назваў «тэйгэлэх».

Цётка Роза працавала касіркаю на атракцыёнах у парку каля Дзвіны і сваім людзям адказвала па-свойму: «Драйсік копікес білет». З мяне грошай яна ніколі не брала. Па часе я зразумеў, здаецца, прычыну такога дабрачыннасці: мой тата быў пракурорам, а яе сын Фіма цягнуў тэрмін за тое, што зарэзаў жонку. Гэтае злчынства ўяўлялася мне бяскоўца загадкавым, бо якраз будучы забойца даў мне пачытаць «Маленькага принца» і яшчэ багата цікавых кніжак.

Тэрмін Фіма атрымаў невялікі, бо ўчыніў смертазабойства, як казалі дарослыя, «на почве ревности». Мая дзіцячая спроба дазнацца, што гэта за «почва», скончылася нічым. «Ну і што з таго, што заспеў жонку з іншым?» – разважаў я над пачутым тлумачэннем, інтуітыўна падазраючы, што з гэтае прычыны можна перарэзаць занадта шмат жонак. І потым было зусім незразумела, навошта - калі заспеў яе з іншым – рэзаць менавіта жонку, а не таго іншага.

Ведама ж, нашы суседзі-габрэі не толькі прадавалі квіткі ў парку культуры і адпачынку ды рэзалі жонак. Царскі генерал Міхаіл Безкарніловіч, што выдаў у 1855 годзе кніжку «Исторические сведения о примечательнейших местах в Белоруссии», пісаў аб полацкіх і наогул прыдзвінскіх габрэях наступнае: «Предпримчивы, любопытны, проницательны. Заранее рассчитают барыши, какие может доставить предпринимаемая операция; исчислят расходы, и тогда только возьмутся за дело. Избегают утомительных работ: между ними найдёте много портных, сапожников, шапошников, стекольщиков, лудильщиков, жестанщиков, резчиков печатей, золотых и серебряных дел мастеров; редко встретите кузнеца, плотника, пильщика. В веревтерды, единодушны, любят помогать своим, в особенности когда пострададут от пожара».

Усё праўда.

Муж цёткі Розы Ізраіль Майсеевіч таксама пазбягаў пыльных ды «утомительных» работ і зарабляў на хлеб начным вартаваннем паркавых атракцыёнаў. Хоць імя гэтага мужана чалавека ў памя-

дамоўцы цешыцца са сваёй Сімай не на двух, як да пажару, а ажно на чатырох ложках.

Яшчэ адна Сіма менавіта Сімачка Музыкант, дачка інспектара гарана, жыла побач з намі ў завулку з глыбокай лужынай, у якую глядзелься цераз плот падвезаныя сінімі стужкамі мальвы. Смуглявая, з глыбокім малінавым румянкам і зялёнымі міндалевымі вачыма, Сіма надоўга заняла месца ў маіх эратычных фантазіях і самотных забавах. І дагэтуль, перачытваючы «Найвышэйшую песню Саламонаву», я бачу крапучыя лёгкімі загарам Сіміні ножкі наконт палевыя з блакітнымі жылкамі.

Так, варта было выйсці з дому, прабегчы сотню крокаў, і ты як быццам трапляў у іншую краіну – з яе моваю, з яе абліччамі і імёнамі, нязвыклымі звычкамі і стравамі.

Неадменнаю часткаю гэтай краіны, над якой дзымлі далёкія гарачыя вятры, быў дзядзька Грыша Цымерман, што сядзеў на лавачцы каля дагледжанага, пафарбаванага ў тэракотавы колер дамкі і задуменна глядзеў выцвілымі лавандавымі вачыма на стогадовую таполлю.

Удзень бацька Вовы Цымермана працаваў шаўцом у будцы каля першай у Полацку крамы самаабслугоўвання. Увечары, перш чым выйсці са свайго прапахлага скураю і клеём закутка, каб паглядзець на таполлю, ён таксама працаваў шаўцом. Асабліва захапляла мяне тое, як па-цыркавому спрытна дзядзька Грыша выплёўваў з рота маленькія цвічкі і адным снайперскім ударам заганыў іх у належнае месца. На вайне ён служыў у артылерыі, атрымаў кантузію, і кожны год, на схіле лета, яго апаноўвала замарачэнне. Ён рабіўся гаваркі, апавядаў, як выпіваў з маршалам Жукавым і бачыўся на перадавой з самім Сталіным, а разышоўшыся, пачынаў выгукваць артылерыйскія каманды. Тады дзядзьку забіралі на месца за Дзвіну, дзе ў колішніх мурах братоў-бернардынаў месцілася вар'ятня. Хворых лекавалі там не толькі медыкаментамі,

Уладзімір АРЛОЎ

Вова Цымерман

9 Бору я не зайздросціў. Выконваючы піянерскае даручэнне, я падцягнуў яго па матэматыцы. Падцягнуў Бору адбылася даволі цікава. Мы займаліся на кухні, дзе плаваў настоены пах смажанай цыбулі, за сталом, засланым белаю цыратай у блакітныя краткі. Трэба сказаць, што з маіх тлумачэнняў Бора ніколі нічога не разумееў ды не імкнуўся зразумець, а ўвесь час прапаноўваў згуляць у настольны футбол. Ён працягваў вучыцца па матэматыцы на стабільны дваяк, але ўпарта прыходзіў да Бору зноў і зноў. Апрача масляных плямаў на сшытках для практыкаванняў, я заўсёды нёс у кішэні жменю дарагіх цукерак кштату «Мишка на севере», атрыманых ад Боравай маці ў якасці незаслужанага ганарару. Плюс гульня ў настольны футбол. Плюс кучарава Борава сястра Фірка, якая хвалявала маё сэрца не меней за Полю Кругляк.

Пад час нашых заняткаў Фіра зазвычай уладкоўвалася побач на здліку і ела мяне пукатымі авечымі вачыма, пакуль я не збіваўся і не заблытваўся ў лічбах. Заўважыўшы гэта, яна дарыла мне задаволеную ўсмешку і, траснуўшы кудзёркамі, выплівала з кухні, падкрэслена круцачы клубамі і пакадаючы ва ўсёй маёй істоце саладкавую гарачую млявасць. У тыя хвілі ўвачу неадчэпна стаяў малюнак з нядаўняе мінуласці, калі я вучыўся ў чацвёртым класе, а Фіра – у трэцім. Пакінуты на другі год пяцікласнік Вася Шуіскі прапанаваў Фірцы за марозіва схадзіць з ім у зараснікі лопуху за канавай і паказаць, што ў яе пад трусікамі. Калі Фіра вярнулася, тое самае, але ўжо за пяцьдзесят капеек прапанаваў ёй Васькаў прыяцель Валерка Акаркоў, і яна зноў згадзілася. Кажуць, што потым, на зямлі продкаў, Фіра пачала з масажнага кабінета, вельмі хутка пайшла ўгору і цяпер кіруе велізарнай сеткаю гэтых кабінетаў па ўсёй краіне, у што я, успамінаючы тую дзіцячую кухонную млявасць, ахвотна веру.

З кніжкі пра Грышку Распуціна я ўведаў, што сакратаром у яго служыў мазырскі габрэй Сімановіч. Аднойчы геніяльны прыдворны чмут вырашыў падараваць паплетніку залаты спод з надпісам. Надпіс уласна ручна накрэмзаў гравёру на шматку паперы сам Распуцін – «Лутшиму ис иврейв».

Каб у дзяцінстве мне прапанавалі падараваць спод з гэтым надпісам камусьці з маіх знаёмых габрэяў, я без ваганняў выбраў бы Вову Цымермана.

У школьныя гады мы хадзілі як злыганя. Разам гадавалі прывезенага мною з бабулінай вёскі маладога зайца Колю і разам, пусціўшы слязіну, хавалі ягоныя костачкі ў скрынцы з-пад абутку, калі гаротніка Колю разарваў суседскі сабака Дунай. Разам латашылі чужыя сады, а ў сваіх садах, якія трэслі суседскія хлапчкі, пяклі ў прыску бульбу. Разам палохалі дзяўчынак акулларыстымі вужакамі, якіх лавілі ў траўні на прыгарадных азёрах і прыносілі ў школу за пазухай.

Мая маці карміла нас дранікамі, клёцкамі з душами і старадаўняй полацкай стравай – халоднай варанаю бульбай з брусніцавым сочывам. Маці Вовы Цымермана, настаўніка малодшых класаў Марыя Абрамаўна, частавала рыбай-фіш, фаршмакам і цыбусам. Адзінае, што з яе кухарства мне не

падабалася – відаць, па генах, – гэта маца.

Разам з Вовам мы першы раз пераплылі туды і назад Дзвіну і, узрушаныя здзейсненым, прысягнулі адзін аднаму вусцішнай сяброўскаю прысягай, якую напісалі ў двух асобніках на аркушах з вучнёўскага сшытка. Прысяга была па-мужчынску лапідарная – «Дружба до гроба», подпісы мы паставілі крывёю, раскалупаўшы пальцы шпількаю, што замяняла мне гузік на рукаве зялёнай – запомнілася ад урачыстасці моманту – кашулі.

Ды ці мала чаго яшчэ перажылі мы з Вовам.

Нас не здолела развесці нават ізраільска-арабская вайна 1967 года, пасля якой багата полацкіх габрэяў узяліся хуценька мяняць імёны ды прозвішчы, ператвараючыся з Ізраіля ў Ілю, з Абрама ў Аляксандра, а з Макса Моўшавіча ў Марка Міхайлавіча. Вову Цымермана зусім не крывілі мае паказкі на штат той, чый герой слухае па дарозе дахаты па радыё, як габрэі набліжаюцца да Каіра, а потым адчыняе дзверы, а яны ўжо там.

Нас – банальная гісторыя! – развяла ў розныя бакі беларуская дзяўчынка Наталля Ёсвайская з майго былога дзесятага класа. Пад канец школы яна з непрыкметнага заморка з цыпкастымі нагамі-трысцінкамі, што вучылася на чацвёркі і пяцёркі, неўпрыцяма вырасла ў прыгажуню троечніцу, вакол якое круціліся нават лётчыкі з задзвінскага ляснога аэрадрома. Я прыглядаўся да Наталлі здалёк і, даючы ўначы волю лятункам, удзень рыхтаваўся да іспыту ў БДУ і марыў пра час, калі сустрэну Ёсвайскую, вярнуўшыся дахаты студэнтам.

Першы, каго я спаткаў, прыехаўшы з Менска, быў Вова Цымерман з Наталляю. На маё ганарлівае паведамленне, што я ўжо студэнт, Вова паклаў даме майго сэрца руку на талію (а праўдзівей, крыху ніжэй) і, тэатральна закаціўшы вочы, прадекламаваў найагіднейшыя з усіх вядомых мне дагэтуль паэтычных радкоў:

«Наталі мая, Наталі,
Утоми мою плоть, утоли...»

Перад Наталляй стаяў студэнт універсітэта, а яна ўхвальна падхіквала нейкаму паршываму дзесяцікласніку. Я моўчкі павярнуўся і з нечалавечай самаотаю ў душы пайшоў прэч, выкіроўваючыся на дарогу ведаў і зрабіўшы на сцэжцы да яе кароткі прывал у бары «Пралеска», дзе ўпершыню ў жыцці выпіў алкагольны катэіль «Луна».

Каханка маіх сноў наталяла Вову Цымермана нядоўга. На зімовых вакацыях я са змрочным помслівым задавальненнем даведаўся, што мой супернік не вытрымаў канкурэнцыі з якімсьці задзвінскім лётчыкам, які неўзабаве зрабіў Наталлі дзіця і ўвішна перабазавалася на іншы лясны аэрадром неабсяжнае краіны.

У душы зноў заварушыліся ачальныя сяброўскія пачуцці, аднак мы з Вовам ужо рухаліся па розных траекторыях, і цяпер я сачыў за ім адно здаля.

Звесткі, што дасягалі мяне, толькі пацвярджалі маю выснову: сябар дзяцінства быў нетыповым носьбітам нацыянальнага характару свайго народа.

Гэта выяўлялася, скажам, у тым, што Вова Цымерман займаўся не шахматамі, як большасць ягоных сільных да спорту адзінакроўцаў,

а вольнай барацьбой і меў па ёй разрад.

Пасля школы ён не палез у інстытут, а пайшоў у тэхнікум цераз дарогу ад дому і потым працаваў на аўтарамонтным заводзе з розным жалеззем.

Вова мог няквола выпіць, у тым ліку і за свой кошт.

У адрозненне ад шмат каго з супляменнікаў Вова пайшоў служыць у савецкую армію. Праўда, там ён не скакаў з парашутам і не будаваў БАМа, а граў у аркестры на ўдарных, але дружная армейская сям'я ўсё адно хутка падрыхтавала Цымерману нялёгкае выпрабаванне. Двое дземблёў паклікалі Вову з рэпетыцыі на паважную размову за казарму. «Слушай, жидяра пархатый, – сказаў, паказаўшы на боты, першы дзембель, родам аднекуль з-пад Растова, – будеш по утранке вылизывать нам до блеска говнодавы». Другі, больш вытанчаны і адукаваны, бо гадаваўся ў «колыбелі рэволюцыі», інтэлігентна дадаў: «В противном случае, сударь, сыграем на ваших гениталиях шестую симфонию Шостаковича». Пасля гэтага Вова паказаў сваім суразмоўцам пару барцоўскіх штукаў, і да самага развітанна з роднай вайскова часткай тыя дзембелі публічна звярталіся да яго выключна так, як і было загадана, – «господин Циммерман».

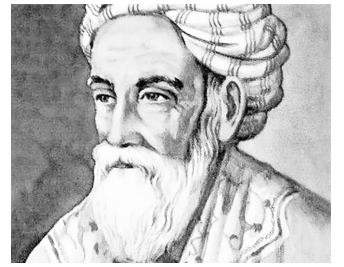
Яшчэ Вова быў буйны спецыяліст па жанчынах. Да чутак дадалася і адно маё ўласнае назіранне. Працуючы пасля ўніверсітэта ў гарадской газеце, я атрымаў заданне напісаць рэпартаж, як гараджане дапамагаюць вёсцы. Дабраўшыся з фотакарам пад вечар у калгас, мы заспелі ўсіх памагатых на кінасеансе ў клубе. Пасля кожнае часткі кінашчык пакутліва доўга мяняў бабіну і ў залі запальвалі святло. У адным з гэтых перапынкаў я ўгледзеў наперадзе буйную стрыжаную галаву і крутыя плечы Вовы Цымермана, які абдымаў нейкую маладзіцу. Праз некалькі хвілінаў пракурная і запляваная семкамі заля пачула сцішаны, але выразны Цымерманаў басок: «Слушай, Зінка, надоело. Пойдем лучше пое... ся». «Ціха ты!» – цыкнула Зінка, і дзве постаці рушылі да дзвярэй.

З сумам мушу зазначыць, што тады я бачыў Вову астатні раз. Неўзабаве ён паспрабаваў уладкавацца на наваполацкае прадпрыемства пад кодаваю назваю «Измеритель», аднак першы адзел завярнуў яму дакументы. «Не прошел по шнобелю», – вясёла тлумачыў Вова знаёмым. Але ў душы пакрыўдзіўся і зазбіраўся ў Ізраіль...

Паміж днём, калі я ўзяўся пісаць гэтыя прыгады, і днём, калі я іх скончыў, была ноч, у якую мне сасніўся Полацк. Чамусьці ён дужа выдаваў на Нью-Йорк з вядомага фільма «Аднойчы ў Амерыцы», а мы з сябрамі – на падлеткаў, што зрабіліся гангстэрамі. Ноч навывлёт мы гоісалі па вуліцах, кагосьці мачылі, рабавалі і гвалцілі, да апошняга патрона адстрэльваючыся ад міліцыі. Ад гэтае страляніны я і прагнуўся. Ляжаў і ўсцешана думаў, што, дзякуй Богу, нікога мы з Вовам Цымерманам насамрэч не згвалтавалі, не абрабавалі і не зарэзалі. А таму засталіся ў нас на дваіх успаміны цнатлівыя ды чуллівыя, якімі няшкода і падзяліцца.

Омар ХАЙЯМ

Гіясаддін Абу-ль-Фатх Омар ібн Ібрахім аль-Хайям Нішапурі (18.05.1048, Нішапур, Іран – 04.12.1131, там же) – выдатны персыйскі поэт, філосаф, матэматык, астраном. У Ірані Омар Хайям вядомы створенням найточнішого з рэальна выкарыстоўваных календарів. За жыцця Хайям быў вядомы выключна як выдатны учены. Упроджж усёго жыцця ён пісаў віршованыя афорызмы (рубай), в якіх высловлюваў свае сокровенныя думкі про жыцця, про людину. З рокамі колькасць прыписуваних Хайяму чотыривіршів швидко росла, і до ХХ століття перевищила 5000. Очевидно, сваі творы прыписувалі Хайяму всі ті, хто побоювався переслідувань за вільнодумність і богохульство. Деякі дослідники вважають за можливе авторство Хайяма відносно 300 – 500 рубаї.

Омар Хайям вядомы створенням найточнішого з рэальна выкарыстоўваных календарів. За жыцця Хайям быў вядомы выключна як выдатны учены. Упроджж усёго жыцця ён пісаў віршованыя афорызмы (рубай), в якіх высловлюваў свае сокровенныя думкі про жыцця, про людину. З рокамі колькасць прыписуваних Хайяму чотыривіршів швидко росла, і до ХХ століття перевищила 5000. Очевидно, сваі творы прыписувалі Хайяму всі ті, хто побоювався переслідувань за вільнодумність і богохульство. Деякі дослідники вважають за можливе авторство Хайяма відносно 300 – 500 рубаї.

Рубаят

Ні, не гнітять мене перестрахи й жалі,
Що вмерти мушу я, що строки в нас малі:
Того, що суджено, боятися не треба.
Боюсь несправедно прожити на землі.

Недоброзичливість ніколи не могла
Узяти верх: до злих верталіся іх діла.
Я зичу благ тобі – ти зла мені жабаеш:
Ти благ не дждешся, я не побачу зла!

Коли у небуття і ймення наше кане,
Не згасне сонечко у небі полум'яне.
Нас не було, та світ не був від того гірший;
Він не погіршає й тоді, як нас не стане.

У кого кожный день в запасі півкоржа,
У кого свій садок і хата не чужа,
Хто в рабстві не родивсь і сам рабів не має,
У того світлий зір і радісна душа.

О Доле! Бідний нам ти приділяєш пай!
Звільні ж мене з тенет, за ворога не май!
Якщо ти з дурнями й низькими накладаеш,
Ну що ж, тоді й мене за йолопа вважай!

Від хліба, що Теорець нам послає,
Ніхто й малої скибки не відкрає.
Тож не турбуйсь про те, що в тебе є,
І не турбуйсь про те, чого немає.

Якби мені до рук – скрижалі Долі,
Я розписаю би іх по власній волі!
Із світу вигнаю би всі смутки, болі,
Чолом небес досяю, не жив би долі!

Хай кожна мить, що в вічність промайне,
Тебе вщасливлює, бо головне,
Що нам дається тут, – життя: пильнуй же!
Як ти захочеш, так воно й мине.

Чому, о небеса, у недотепи-скнари
Є лазня, млин і сад, є табуни й отари,
А праведному й корж нелегко дістається?
Не шани варті ви, а злого глуму й карі!

Не ті тепер часи, щоб друзів добирати.
З людьми на відстані привчайся розмовляти.
До найвірнішого приглянься розумним оком –
І ворога в ньому зумієш розпізнати.

Що Небо виграло, вдихнувши в мене душу?
Коли піду я геть, що в світі я порушу?
Кого я не питаю, ніхто не поясню,
Чому я в світ прийшов, чому я зникнуть мушу.

Як скажуть вам, що я лихий пияк,
Невірний і найгірший із гуляк, –
Це правда. В кожного своя впадає.
І в мене теж. Такий у мене смак!

Не з тих я, хто тремтить, коли в могилу гляне.
Той світ надійніший за це життя обманне.
Дав душу в позику мені Господь – і я
Знов поверну її, коли мій строк настане.

Переклад Василя Мусика

Це був звичайний приміський поїзд. Темно-зелені вагони швидко всотали з перону натовп з його портфелями, сумками й торбами. Поприбігали й ті, хто зник з'являється за три хвилини до відправлення поїзда. І нарешті, вже після того, як рушили, хтось зірвав стоп-кран, і на підніжку вагона стрибнув із привокзальних куців останній щасливчик.

Букін прилаштувався дуже зручно. Найліпші місця в цьому колишньому плацкартному вагоні були в глибині купе, за столиками, де Букін і вмовився. До того ж з правого боку. Ця звичка зосталася від часів щоденних поїздок електричкою до столичного міста. Там поїзди рухалися двоколісною дорогою, біля лівого вікна раз по раз торохтіли зустрічні електрички, а біля правого було трохи тихше. На цій закутній одноколісній дорозі ніякого зустрічного руху, звісно, бути не могло, але звичка – друга натура.

Отже, місце було зручним. Як і вагон – передостанній, де було порівняно вільно. Букін давно вивчив порядки в приміських поїздах. Менше людей набивалося хіба що в першій і останній вагони, але там вічно стояв густий картярський гармідер. Їхали чоловіки з ближніх сіл, котрі роками каталися на роботу в місто. Ледве впавши на звичні місця, вони всю дорогу різалися «в підкидного».

В купе у Буніна всілося восьмеро людей. Біля протилежного вікна, по обидва боки відкидного столика, сіли хлопець з дівчиною. Хихикаючи й перешіптуючись, вони тут же відключилися від вагонної метушні. На одній лаві з Букінім влаштувалася пара, схоже, з племені службовців. Мужчина з жіночкою їхали, видно, з якоїсь наради, бо одразу ж впряглися у звичну розмову: що сказав у доповіді Іван Іванович, як «зрізав» когось Петро Петрович, якими змінами пахне в облуправлінні і які новини обсмоктували в перервах у буфеті й курилці.

На протилежній лаві, скраю, присів худорлявий чоловік років сорока, в синій сорочці й прим'ятому сірому костюмі. Чоловік мовчки встроївся у свій номер газети «Футбол-Хокей».

Поруч возсідала повна червонощока селянка. Закинувши клунки на верхню полицю, вона весело припрошувала всім своїм виглядом: «Поговоримо про що-небудь, люди добрі, на язичі швидше ж доїдеш». І нарешті навпроти Буніна, за цим же столиком, сиділа дівчина в чорному светрику, з розпущеним по плечах волоссям, без зайвої косметики на обличчі. Сиділа тихо, перебираючи очима сусідів.

Поїзд набирив хід. Вечоріло. Увімкнули світло. Молода парочка біля протилежного вікна не помічала нікого, окрім себе. Сусід Буніна сипав фразами, щось доводячи своїй супутниці: «А я ймовірно: ви не дуже-то розмакуйтеся зі своїми реформами, щоб не вихлюпнути з помиями й дитину». «Господи, – подумав Букін, – нахапався якихось біблейських фраз, так хоч би їх не перекручував».

«Звичайно, – підтакнула інтелігентної дама. – Василь

Степанович надто вже заходився: викоринимо, говорить, дідівські методи. А діди нерідко були розумнішими од нас».

Букін відвернувся до вікна і побачив відображення дівчини в чорному. Дістав із портфеля кілька куплених сьогодні книг. «Читайте, – байдуже простягнув дівчині томик модного поета. – Веселіше буде їхати». Вона мовчки взяла книгу.

Дівчата Букіна цікавили. У дорозі він зустрічав їх багато: серйозних і насмішуватих, розумних і пустопорожніх. Він чекав від них

якогось маленького чуда, пригоди, чекав дівчини цікавої, незвичайної. І тому полюбляв легенький словесний блуд.

Ні, Букін зовсім не зраджував, навіть подумки, своїй дружині, вічно заклопотаній, з наслідком підфарбованими очима, а взагалі-то простій і добрій. Він не зраджував своїм звичкам, своєму дому. Там, удома, все було добре, спокійно, надійно. Всі речі лежали, стояли і висіли на своїх місцях. Можна було із заплещеними очима взяти зі свого місця у столі кухонний ніж і ополоник, зняти з їх законного гвіздка ножиці, без зайвих пошуків знайти сірники чи віника. Кімнатні капці вночі завжди стояли у Букіна біля дивану, на якому він спав. Уранці він вставав не на ліву ногу і не на праву, а на обидві разом і

Дівчина в чорному погортала книгу, поклатла на столик.

– Спасибі.

– Подобається? – запитав Букін.

– Так собі. Дещо я читала в журналах.

– Ви часом не вчителька?

– Ні, – дівчина дивилась у вікно.

«Чорт забирай, сприймає мене за якогось вагонного ловеласа, – подумав Букін. – Прикро. Про що б його ще запитати?»

– А ви взагалі яких поетів любите?

Запитання залишилося без відповіді, бо дівчина роздивлялася щось на столику. Букін придивився і в тьмяному блиску вагонних світильників побачив, що столик обдрананий усіякими написами: «Тут був Вася», «П.Н.В. – дуроч-

«Тоня – роза, Тоня – цвіт, Тоня – розовий букет.

На букеті можна спати, Тоню можна целувати».

І тут же єхидно додав:

– Це майже як, вибачаюсь, у туалети на вокзалі.

– Ге-ге-ге! – дружно заіржали гривасті хлопці, а один мовив:

– Ні, ви, дядю, даремно. Гарні вірші. Правда, краще б так:

«Можно букет целовать, А на Тоне можно спать».

– Хлопці, що ви хуліганите? – вступив інтелігент.

Задоволені, хлопці повернулися до свого купе. Селянка зібралася купити листівку з русалками, але розстроїлась чи то від карт, чи од віршиків і мовчки одвернулася. Німий зібрав свої пожитки, пішов далі.

В купе у Букіна спершу прислухалися до веселого співу, потім робили вигляд, що не чують. Нарешті веселі сусіди заспівали таке:

«Как на фестивале две старушки сразу танцевали».

А что? Ничего:

Тут уже Букін не стерпів, зазірнув до сусіднього купе і сказав:

– Хлопці, можна трохи тихше?

– А що таке, дядю? – озвався якийсь тип.

Це «дядя» змазало Букіна, ніби мокрим квачем по фізіономії. Ставати «дядею» він не хотів ніяк. Довго не міг звикнути, коли на вулиці, в магазині чи автобусі до нього зверталися: «Скажіть, мужчино» – замість колишнього «хлопче» або «молодий чоловіче».

Стримуючи себе, Букін сказав:

– Я говорю, тихіше. Люди ж їдуть.

– Совість треба мати, співають таке, – буркнув комусь інтелігент.

Букін повернувся на місце. Пісні трохи стихли.

«А то розспівалися, солов'ї вагонні», – подумав Букін і обережно зиркнув на дівчину в чорному. «Цікаво, чула вона, як той вісклю лягнув на мене «дядя»?»

Від міста минули вже три чи чотири станції. «Хвилини з двадцять і приїду», байдуже подумав Букін.

У кінці вагона почувся тужливий спів. Голос повільно наближався, і Букін зрозумів, що проходом іде якийсь жебрак.

Був це середнього зросту чоловік, одягнений у щось темне, зношене. На його неголеному обличчі порожньо світилися очі. У правій руці він тримав картуз, лівую обережно намацував дорогу. Жебрак співав щось довге й монотонне, як молитва: «Прости, мати, що родився, що народ весь возмуту-гився...»

Тяглася і тяглася безкінечна «душещипальна» пісня про блудного сина, котрий, багато накоївши у своєму грішному житті, кається перед людьми, перед матір'ю. А матері шкода своє пропале дитя, і вона просить людей: «Опустіть ви сина мого, сина мого, нещасно-во...»

Селянка скривилася, шморгнула носом і опустила жебраку в картуз кілька монет.

– Благодарствую, шановні громадяне, – завчено мовив жебрак.

Інтелігент і дама теж кинули по монетці.

– Благодарствую, шановні громадяне.

Пісня потяглася далі.

– Гарно співає, – хмикнув чоловік із «Футболом».

– Не дай Бог так заспівати, – сказала селянка. – Хто подасть божому чоловіку, а хто й посміється.

– Божий чоловік! – скипів Букін. – Та він у церкві востаннє був, як хрестили.

– Од гарного життя не заспіває, – заперечила селянка. – А ви дали б гривеник, не збідніли б.

– Я, тьотю, з принципу ніколи таким не подаю, – мовив Букін.

Жебраків він надивився всяких. Ходила якась пара: він худющий, вона разів у два повніша. Ці дуже гарно співали на два голоси щось схоже на псалми. Ще один бродив із гармошкою, на яку була пригвинчена консервна банка для монет. Той співав частівки, все більше політичні: про атомну бомбу, про Ліван і Чилі.

Про жебраків розповідали всілякі історії. Худий нібито, як тільки нажив старцюванням чималі гроші, вигнав свою співмешканку і взяв у дім сімнадцятилітню дівку. Так чи ні, але повну жінку Букін бачив якось у місті, на церковній паперті, де вона співала вже в один голос.

Розмова пішла довкола жебраків.

Петро АНТОНЕНКО

О сьомій, після роботи

Від автора. Це оповідання я колись пропонував до друку в ряд журналів, але тоді, в першій половині 1980-х, така проза вважалася «надто реалістичною й песимістичною» для того бадьорого часу «роzkвіту застою». Тепер хочу позначити читачів з цією своєю ранньою прозою, показати, що тоді «не дуже друкувалося», пересвідчитися, як мало змінилося за ці роки – хіба що якийсь антураж, але ми, грішні, змінилися мало.

точно в капці.

Там само на роботі у Букіна телефон стояв неодмінно зліва, перекидний календар – справа, а письмове приладдя – посередині.

І все ж Букін у свої тридцять два роки ще чогось чекав – чудного, цікавого, незвичайного.

... Поїзд мчав у вечір. Букін підвів очі й набрів поглядом на червонощоку селянку. Відводити очі було вже незручно.

– З гостей, тьотю? – запитав Букін.

– З гостей, – весело підхопила селянка. – Оце вийшла на пенсію, тепер катаюся до онуків.

– І як онуки, приймають? – одірвався од «Футболу» сусід.

– А чого їм не приймати. Батьків вони тільки й бачать, що по дорозі в дитсадок і додому. Все ніколи погуляти з дітьми.

– Бідні. А я от знаходжу час погуляти з сином, – сказав Букін.

Дівчина в чорному глянула на нього. Букін ніколи не приховував у дорозі, що він одружений. «Жінка – не стінка, одсунеться», хихикнула якось у поїзді одна з попутниць, фізіономію якої він забув на другий день.

– Ви знаєте, у мене три зяті і всі такі зайняті, – захищалася селянка. – А онуки аж пишуть, як баба приїде.

– Особливо як баба з клунками, – кивнув чоловік з «Футболом».

– Ой, і не кажіть. Як же його не привезти курочки чи сметанки. Знаєте, мені старшої моєї чоловік говорить: «Ви у нас середняк: сумка спереду, клунок ззаду, а самі посередині».

– О, дає, – усміхнувся чоловік з «Футболом». – А я тоді, виходить, «кулак», цебто куркуль. Цю ніч на кулаку на вокзалі продрімав. Учора приїхав дружка провідати, та серед ночі. Ну, думаю, чого людей будити, з'явлюся вранці.

– І що, ніде було прилаштуватися на ніч? – поспівувала селянка.

– А й ніде. Воно б і на вокзалі нічого, тільки от подрімаєш годинку – піднімає міліціонер: куди їдеш, чого лежиш? Їду, кажу, вранці, а спати мені що – стоячи? Потім прибирали в залі, всіх на перон викурили.

ка», «Привіт з Уралу». Були ще зразки іншого типу, те, що називають вулицною лайкою, хоч пишуть ці слівця, як правило, не по вулицях, а в приміських поїздах і туалетах, де, видно, безпечніше.

Помітивши, що Букін теж дивиться на столик, дівчина спохопилася і відповіла:

– Я в поезії не дуже. Зараз багато таких віршів, що нічого не зрозуміш.

– І не кажіть. От наприклад...

У цей момент увагою пасажирів заволодів якийсь німий. Молодий чоловік, худий, ретельно поголений, зупинився в купе і розклав на столику перед Буніним купу саморобних листівок.

– Почім? – жваво поцікавилася селянка.

Німий підняв угору вказівний палець: карбованець за штуку.

Всі з інтересом взялися роздивлятися товар – ілюстровані календарики на наступний рік. Підійшла навіть молода парочка від протилежного вікна. Дівчина вибрала календар із портретом популярного кіноактора. Інтелігент купив перекидний календар із портретами Сталіна на кожній сторінці.

Із сусіднього купе просунули гривасті голови кілька хлопців. Один щось шепнув німому, той розуміюче кивнув і дістав із портфеля колоду карт. Букін хотів було показати її сусідці, аж раптом побачив, що кожну карту прикрашає гола дівка.

Одну карту взяла й селянка, але тут же, наче перелякавшись, повернула німому: «Безсовісні, придумують же таке».

Німий зробив заспокійливий жест: мовляв, не хвилюйтеся, тьотю, підберемо щось і для вас. Дістав кілька листівок і подав селянці. На листівках красувалися лебеді, русалки, прилизані, як голубочки, закохані пари. Внизу віршики: «Веселья час и боль разлуки хочу делить с тобой всегда. Давай пожмём друг другу руки и в дальний путь на долгие года».

Листівки зацікавили й чоловіка з «Футболом». Він узяв одну і поважно зачитав:

Букін забув, на чому обірвалася його розмова з дівчиною. Та й розмова ця ніяк не клеїлася. Якийсь час їхали мовчки.

Дорогу дещо пожвавила поява контролерів. У сусідньому купе у двох веселих хлопців не виявилось квитків. Контролери повели «зайців» до службового купе.

– Страмовище, – задоволено мовила селянка. – Не знайшлося сорока копійок на квиток.

– Якби ще й висадили на першій станції, – докинув інтелігент.

– Проґавили хлопці, – сказав чоловік із «Футболом». – А то б на дах чкурнули, дарма що сьогодні холодно.

– Ой, що ви кажете, – озвалася селянка. – Недавно моя сусідка їздила до сина. Так у них там був такий випадок. Їхав один хлопець на вагоні. Сидить собі спиною вперед і не помітив, як поїзд в'їхав під міст. Хлопець голову так і знесло по самі плечі.

– Який жах, – тихо мовила дівчина в чорному.

– Невже міст був так низько? – здивувався Букін.

– Не знаю, кажуть люди.

Проходом поверталися «зайці», трохи спітнілі, червоні, але веселі.

– Заробили по троячці, – буркнув інтелігент.

– Та у них троячки за душею нема, – заперечив чоловік із «Футболом». – Злупили із хлопців по карбованцю, і всі у виграші.

У сусідньому купе у хлопців чувся веселий гомін, цокотіння пляшки об склянку.

– Чого тільки не надивився в дорозі, – сказав Букін дівчині. – Ви часто їздите?

– Ні, нечасто.

– А я частенько. То відрядження, то просто роблю вилазку до міста по магазинах, книг купити.

Підкріпившись, хлопці з сусіднього купе заспівали під брязкіт гітари частівки:

«Старый хрыч Иван Кузьмич приобрёл себе «Москвич».

Налетел на тягача – ни хрыча, ни «Москвича».

Знову зацокало пляшкою об склянку, і пішли пісні розхристанішого ґатунку.

Петро АНТОНЕНКО

11

О сьомій, після роботи

— А я вам кажу, цей «божий чоловік» гребе по п'ятсот карбованців на місяць, — доводив селянці чоловік із «Футболом». — Нехай збере карбованця з вагона. Та десь та вагонів. От вам і червінець за якусь годину.

— Легко ви чужі гроші рахуете.
— Так це ж ваші гроші. На ваших мідяках наживається.
— Чого ж влада їм дозволяє? — втрутилася у розмову дама.

— Хто їм дозволяє? — заперечив чоловік із «Футболом». — Хіба за всіма угледити? Ми ж з вами й влада. Сидимо от, мовчимо.

— Яка я влада? — сказала селянка. — Колгоспна баба. Сусід знехотя махнув рукою і встромився у «Футбол».

— Подихати чи що? — Букін підвівся з місця. — Не бажаєте? — звернувся до чоловіка з «Футболом».

— Та щось ні...

Букін подався в кінець вагона. Смикнув тугі двері, вийшов у тамбур. Він ледве не наштотхнувся на сутулувату темну постать. У тамбурі стояв жебрак і зосереджено лічив гроші.

Букін здивовано подивився на жебрака, і раптом на нього накотилася злість. Боліла голова після сьогоднішнього ідіотського і, як виявилось, зовсім непотрібного відрадженьня, після біганини по магазинах, після довгого осіннього дня, який чомусь ніяк не закінчувався.

Втупившись на картуза з грішми, Букін голосно запитав: «Як виторг?!»

Жебрак здригнувся і, повернувшись, похапцем вигриб у кишеню решту грошей.

Вони стояли один навпроти одного, похитуючись у такт поїзду. Букін раптом побачив, яке в чоловіка стомлене і потемніле обличчя. Жебрак натяг картуза на голову і мовчав, дивлячись кудись у вагон. Букіну стало не по собі. Він озирнувся і побачив чоловіка, вдягнутого майже так само неохайно, як і жебрак. Чоловік увійшов до тамбура, причинив двері.

— Льоша, — нарешті сказав жебрак. — Чого він хоче?

Льоша втупився у Букіна, довго щось обдумував, на решті вичавив:

— Чого пристаєш до нещасної людини?

Дерев'яне обличчя наблизилось до Букіна настільки, що він ясно відчув кислий запах дешевого гидотно-го вина.

— Я не пристаю. Я нічого не говорив, — мовив Букін, притиснутий до дверей тамбура.

— Ти його знаєш? — прокричав Льоша жебраку.

— Звідки?

— Дивись: інтелігент, при галстуку.

Льоша вхопив за галстук так, що у Букіна звело дух.

— Ти чого слідом лазиш?

«У парі ходять, собаки, — подумав Букін. — Уб'ють же і під поїзд кинуть. Такому рилу що людину вбити, що муху...»

Думки безладно товклися в голові. Чомусь пригадалася розповідь селянки про випадок під мостом, примарився поїзд, що вилітає з-під мосту, а на даху вагона — людина з відрубаною головою.

Льоша дихав противним винним перегаром.

Букін раптом ясно зрозумів, що світ набагато ширший, ніж він собі уявляв. Цей світ не вкладався в рамки семінарів і звітів, конференцій і соцзобов'язань, кошторисів і відраджень. У цьому світі були люди, яким на все оте абсолютно начхати. Так само, як і на блоківську Незнайомку і на леонардівську Мону Лізу. Посмішку Джоконди ці люди якщо й бачили, то не в Луврі й навіть не на книжкових репродукціях, а хіба що на етикетках одяколону, наліплених заподадливим діячем ширпотребу. Проте ці люди ходили з Букіном по одній землі, штовхалися в одних магазинах, а зараз стояли поруч, в одному тамбурі.

І ще Букін пошкодував, що не може двома ударами розчистити дорогу до рятівних дверей у вагон. Він так шкодував тепер, що котрий рік в одній із книжкових шаф стоїть нечитаною куплена колись книга «Уроки самбо», що який уже раз ніяк не збереться «з понеділка почати нове життя»: прокинутися о шостій ранку, пробігти три кілометри по сонному містечку, зробити зарядку і погратися гантелями, які наче десь були в коморі.

Втім, у голові вже плуталося інше: «Ну, стукну я їх. А завтра-післязавтра ця сволота знайде мене і приб'є. Треба жити, щоб боротися з ними. І боротися розумно, а не стрибати, як цап на стінку. А, може, братику, просто злякався? Жити захотів? Але чи варто чіплятися за життя, коли по ньому повзають отакі гади?»

Думки стрибають, як заєць, обкладений гончими.

Все вирішилося саме собою. Льоша відпустив галстук, хитнувся вперед-назад і цикнув: «Ти... дивись! — повернувся до жебрака. — Пішли. Все в порядку. Ти цього не бійся».

Двоє зникли в гармошці переходу між вагонами, що стрибала й торохкотіла на рейках.

Букін стояв, сторопіло дивлячись на щойно зачинені двері. Потім поправив галстук...

— Покурили? — весело запитала селянка.

— Я не курю, — буркнув Букін і зручніше вмонтився у свій куток.

Володимир ФРИЗ

Депортація

На Подолі квітував кінець теплого травня. І хоч надодірливий тополиний пух забивав ніс і, немов завірюха, носився в повітрі, припорошуючи землю, асфальт і лавки в скверах рухливим інеем, цей район Києва був, як завжди, дуже привабливий. Столиця України, як і весь Радянський Союз, рефлексували в передоднях Олімпіади. Жителям Кремлівського будинку перестарілих дуже хотілося здивувати світ. Потрібно було показати світові те, чого в нас нема, і сховати те, що було об'єктивною реальністю.

Серед багатьох передолімпійських проблем кремлівських старців дуже турбувало питання, як позбутися численних «бомжів» у містах, де має проходити Олімпіада. Була розроблена ціла стратегія під назвою «Передолімпійська короткострокова депортація асоціальних елементів з олімпійських міст». Але Поділ про це не знав і не хотів знати. Він жив своїм цікавим і особливим життям.

Славнозвісна кафедра травматології, ортопедії, а ще військово-польової хірургії з курсом опікових захворювань орденосного Київського інституту вдосконалення лікарів базувалася на Подолі в лікарні номер п'ятнадцять. Вона теж жила своїм неповторним життям. Таке надмірне нагромадження спеціальностей кафедри було зумовлене статусом професора, який за сумісництвом був ще й деканом хірургічного факультету згаданого інституту. Тому перше і друге дозволяло значно збільшити число посад на кафедрі та покращити її фінансування. Цього весняно-літнього дня все в клініці було як завжди, якщо не враховувати важливої події — дня народження доцента кафедри. Дата була кругла.

Як і має бути в такій ситуації, ранком співробітники кафедри, її клінічні ординатори й лікарі відділення зібралися у великій кафедральній аудиторії, де завідувач кафедри Віталій Миколайович Левенець проголосив промову. Вручаючи грамоту, навшпиньках обійняв майже двометрового ювіляра. Секретарка професора, пишна білявка з іменем дерев'яного південноамериканського народу вручила ювіляру величезний букет троянд і залишила на його щоці полум'яний слід. Слова промови були цілком противажені до тих, які професор частенько вимовляв на адресу доцента під час кафедральних засідань. Але сьогоднішні добрі слова були щирі. Радянська система традиційно вимагала ієрархічної строгості й напруги. Це була норма, яку всі сприймали як належне і практично без емоцій. Доцент був доброю, але надто повільною, навіть як для флегматика, людиною, а професор — рудий холерик, який хотів усе і відразу. Ця розбіжність і була причиною періодичних претензій до доцента. Але сьогодні Андрій Антонович був ювіляром. Згадали про все, чим був славний цей чоловік, який мав талант художника, вдачу мрійника і фантазера.

З вигляду був він незграбний і навіть якийсь розбалансований як при ході, так і в роботі. Був добрим педагогом, правда з дещо консервативними поглядами на ортопедичну науку. Але дивував він перш за все своїми незвичними полотнами, які здебільшого малював у модерному стилі. Ці картини висіли всюди: в його кабінеті, навчальних кімнатах і навіть на шиях мовчазних скелетів.

Як завжди із запізненням, у занадто накрохмалених халатах, котрі цинічно контрастували з сірістю челяді, поздоро-

Володимир Іванович Фриз народився 5 липня 1948 року. Заслужений лікар України, завідувач відділенням ендопротезування Чернігівської міської лікарні № 2. Один з провідних фахівців України в цій царині медицини. Пише прозу і вірші, в тому числі поезії польською мовою. Лауреат обласної літературно-мистецької премії імені Леоніда Глібова (2017 р.), встановленої у 2002 році літературною спілкою «Чернігів» та журналом «Літературний Чернігів». Пропонуємо оповідання з циклу про Київ — «Історії неповторного Подолу».

Історії неповторного Подолу

вити ювіляра прибули на помаджену голова профспілки лікарні й заступник головного лікаря.

Перша нетривала й офіційна частина «кафедрального балету» була закінчена. Та головне було попереду. Наприкінці робочого дня, на так званій доцентській кафедрі, розміщеній у старих келіях Києво-Могилянської академії, в далекому закутку двора лікарні мала відбутися головна частина «балету». Доцент на своїй двадцять четвертій «Волзі» вже два дні звозив сюди напої і консервації. Вірний помічник доцента лаборант кафедри Володя на прізвисько Апшерон бігав увесь у милі.

Народу зійшлося багато. У ті часи всілякі розваги з алкоголем були категорично заборонені, а тут місце закрито і тихе, як монастир. Гуляли добре й весело. Розходилися близько третьої, хто з ким і хто куди.

Асистент кафедри Юрченко запрошував (точніше, заманював) до себе в фотолaboratorію дисертантку з «Медицинського містечка», повторюючи: «Лідо, даю слово, що допоможу». Вона вже шостий рік мордувала професора, пишучи кандидатську. Молодий асистент із Одеси з красивим іменем Генрик згадав, що сьогодні чергус рентген-лаборантка, яка йому дуже подобалася. Клінічні ординатори пішли спати на столах аудиторії. А доцент і його лаборант під кінець застїлля, пошощуючи, розслабилися й передозували.

Володя Апшерон перед тим, як лягти спати на обдерту кушетку, з великими потугами передожднувся в піжаму й одів на голову передожднувану йому шефом узбецьку тубетейку.

Доцент вирішив спати у своїй «Волзі». Коли почало світати, його розбудила нестерпна спрага й укуси мошкари, яка налетіла у відчинене вікно машини. Зайшов у кабінет, потім у навчальну кімнату, води чи огіркового розсолу ніде не було. Пити воду з крана подільського водогону, труби якого закладалися ще за царизму, було небезпечно й гидко. Розбудив лаборанта, той довго приходив до тями, але прозрів. «Андрію Антоновичу, я вас урятую. Зараз збігаю на Контракткову площу і з цілющого Самсонова фонтана принесу вам води». Розчулений доцент мало не заплакав. «Ні, дорогенький, я не пушу тебе одного серед ночі».

Коли вийшли на вулицю, що вела до скверу, де Самсон роздирав пашу лавові, вже світало. Голосно співали пташки. Аромат квітів п'янив кожного, хто вже не спав, але не цю дивну пару, яка, обійнявшись, синусовою рухалася вулицею. Видовище було непопулярне й нагадувало Дон Кіхота з його вірним зброєносцем. Зброєносець був у кімнатних капцях на босу ногу, піжамі й головному уборі, який уподібнював його з кардиналом чи равеном. Не кращий вигляд мав Дон Кіхот — височенний, незграбний і кумедний.

За час подорожі до бажаного фонтана їх, наче снігом, обліпило білим пухом. Жадана зустріч із цілющим фонтаном нагадувала зустріч закоханих, що злилися в поцілунках, але більше — водопій спраглих верблюдів, котрі тиждень шукали оазису. Коли кафедральні пили цю життєдайну рідину, по черзі поступаючи один одному місцем, їхні не дуже симпатичні фізіономії випромінювали безмежне блаженство й неземне задоволення. Розведений водою алкоголь почав діяти миттєво, але заспокоїливо. Лягли на лавочки зручно і, як мертві, заснули, не втрачаючи блаженного виразу обличчя.

З боку Костянтинівської вулиці поруч із Самсоновим фонтаном зупинився міліцейський мікроавтобус. «Он, глянь, ще два «бомжі» сплять на лавочках. А пухом припорошені, наче Дід Мороз зі Снігуронькою».

Коли ювіляра розбудили, той на запитання «Ти хто?» спромігся відповісти: «Доцент». «А ти, узбеку, хто будеш?» — допитували далі стражі порядку. Апшерон пробубнів: «Володя». Але відразу додав: «Лаборант». «Ну й компанія! — зареготали міліціонери. — Вони наче з фільму «Джентльмени удачі»».

У Києві почалася вищезгадана закречена й поки що тренувальна акція з депортації асоціальних елементів на період Олімпіади. Подібні проби вже проходили з вивчення напрямків транспортних потоків за необхідності закриття головних автомагістралей.

Терміново, наче кардіологічна «швидка», міліцейський автобус доправив до Дарницького вокзалу в смерть настрашених доцента з лаборантом та ще з півдесятка бомжів. На запасних коліях стояли шість плацкартних вагонів, в які дуже швидко заганяли зо три сотні спійманих. Акція була аналітично-тренувальна, тому нечисельна. У тамбурах з гумовими палицями стояли по два міліціонери й озброєний солдат. Найменша спроба спротиву одразу вгамовувалася цим гумовим кийком, що звався в народі «демократка».

Нещасний ювіляр утрачав свідомість від інтоксикації і розуміння, в яку халепу він потрапив. Лаборант онімів і очима ідіота дивився в брудне вікно вагона. «Щоб не втратити розуму, треба спати», наказав доцент. Мозок уже чекав цього мудрого рішення, аби захистити себе від втрати здатності мислити. Виснажені Дон Кіхот і його вірний зброєносець заснули мертвим сном.

Уночі наступного дня всіх тимчасово депортованих швидко вигнали з вагонів на якійсь степовій станції між Кіровоградською і Миколаївською областями. Тепер влада починала хронометрувати час, за який ці депортовані джентльмени повернуться до Києва. Несподівано дарована воля відразу покращила настрої ювіляру. Отже, ніякої реєстрації (а головне — наслідків) не буде. Усе інше — дрібниці. Швидко знайшли дільничну лікарню, а ранком зустрілися з головним лікарем. Головна версія була, що вийшли з вагона і відстали. Знання медичної термінології та кваліфікована консультація доцента для кількох хворих остаточно розвіяли сумніви головного лікаря в їхній лікарській ідентичності. Той позичив грошей на квитки й телеграму, нагодував і розпорядився видати пайок на дорогу.

Цілий день кафедра жила в атмосфері хвилювання. Доцентський кабінет замкнутий, машина — теж, доцента немає. Що це може означати? Десятки здогадів і припущень. Про лаборанта ніхто не згадував.

Розрадив гніточу атмосферу, як завжди, Романовський. «Та в Доца зараз серйозна любов, збирається женитися, ото на такій поїхав до неї, а зараз щасливий відсипається під її теплим бочком. А нам, щоб заспокоїтися, на цито потрібно похмелитися». За сказане й випили.

Другого дня ранком секретарка Майя з телеграмою в руках забігла в ординаторську. Після мертвої тиші, яка була викликана її акторською паузою, почала читати: «Не хвилюйтеся тчк. Завтра буду тчк. Доцент КАА тчк.»

Володимир Васильович Козляк (06. 02. 1937, с. Сибереж Ріпкинського району - 15. 03. 1984, там же) – відомий український письменник. Мав середню освіту. Працював у колгоспі, був на творчій роботі. Автор збірок «Червень, початок літа» (Київ, «Молодь», 1976 (увійшли повість «Синій вітер з Родощі», оповідання, 1980 під назвою «Йонь, начало лета» вийшла в перекладі російською в Москві), «Поворот сонця» (Київ, «Молодь»,

1978; повість «Маслюки», оповідання в періодиці. Посмертно опубліковані публіцистичні роздуми «Там, де ми є...» (журнал «Київ», 1986, №№ 10, 11). Основні теми – молодь і село 40 – 70-их років. Творам притаманні простота викладу, ліризм.

Повість «Синій вітер з Родощі» В. Козляк присвятив матері. Євфросинія Семенівна виростила єдиного сина без чоловіка, який не повернувся з Другої Світової війни.

У пропонованому розділі повісті «Синій вітер з Родощі» «Солдатські чоботи» автор, від імені якого ведеться розповідь, виступає під іменем Василька.

На вікнах закошлатився мороз, і в хаті навіть серед дня никають сутінки, а ледь звечоріє – уже й каганця треба світити. А де ж того гасу набереш? І мати каже:

– Підемо до сусідів погуляємо. Бо з цих пір і боки можна пролежати. Уроки повчив?

– Повчив...

Йдемо. На ніч береться мороз. Захід горить холодною жовтуватю зорею, полускують дерева. Десь, видно спрощення, брехну собака, і знову прозора тиша колише село.

У сусідів, себто у тітки Параски, також темні вікна.

– Мо', їх вдома немає? – кажу.

– Вдома. Он димок сочиться, – вказує мати на димар. Впевнено штовхає двері – не замкнено.

– Вечір добрий, добрі люди! – вітається з порога.

– Доброго здоров'я, – озивається господиня од грубки.

– А чи можна до вас пізнім гуляком?

– Просимо щиро! Добрим людям завше раді, – тітка всміхається. – Проходьте ближче до тепла.

У грубці весело готить, рожеві зблиски просочуються крізь піддувало, теплим півмороком мигтять по долівці та на стінах.

Роздивившись, бачу Христю за столом. Поклала голову на стіл, пошморгує носом.

– Ось утихни нарешті, – незлобово мовить тітка Параска. – Стид і страм – чужі люди в хаті, а вона завела реви. Дістань краще каганця з комина та засвіти.

– Не треба світити, – заперечує моя мати. – Так воно наче аж затишніше на душі. А чо' це невісточка плаче?

Христя зривається з-за столу, лопотить босо по долівці і шмигає на піч.

– Та через школу все. А воно, бач, морозище який, хіба витримаєш у тих сандаліях? Так і без ніг не довго зостатись.

– Ось горе яке, – співчуває моя мати. Христя протяжно схлипує.

– Мо' б, ти, Васильку, приходив та розказував-показував, що там проходить?

– А, найшли вчителя! – мовить моя мати, і в голосі вчувається вдоволення. – Сам стільки тямить. Як приклад який, то...

Я смикаю її за полу, і мати нехотя кінчає:

– Не вчитель, а мучитель!

– Та, мо', хоч трохи розкаже-покаже щось. Відстане ж дівка. Чого доброго, й на той рік зостанеться.

– Чуєш? – мати до мене. – Не забув, що там учили?

– Та...

– Не такай! – гримає мати.

– Це який із зошита... зошит треба... – мнуся.

– Так піди візьми!

Мушу йти. Чортів мороз, аж у душу залазить.

Під селом чути пісню:

«Кипучая! Могучая!
Никем не победимая!
Страна моя! Москва моя!
Ты самая любимая!»

Солдати йдуть зі станції гуляти в село. Я зупиняюся, слухаю.

Володимир КЕЗЛЯ

Солдатські чоботи

Ех, якби собі піти в солдати! Збавився б від отих нудних прикладів; форму мав би красиву і манну кашу щодень! Одстояв на посту – і гуляй... Та от малий ще...

Зітхаю і йду далі.
Вернувся до сусідів, а там уже й каганець на столі. Христя сидить над розгорненим зошитом.

Я підсідаю до Христі.

– Сьогодні нам показували...

– А вчора? – перепитує Христя.

– Так-так. Розкажи, Васильку, що і вчора було, – просить тітка.

– Учора нам задавали...

Христя схоплює все на ходу, і уроки ми кінчаємо швидко. Я з достоїнством закриваю зошита.

– А ось уже й картопельки поспіли! – мовить тітка, викочуючи картоплини з піддувала.

Христя хапає одну, перекидає з долони на долону, студить, розламає, і по хаті розливаються такі пахощі, аж у носі свербить! Христя простягає мені половинку, і я без усяких церемоній утоплюю в неї зуби. Мати докірливо зиркає на мене, хоче щось сказати, але тітка застерезливо свариться на неї пальцем. Усміхнувшись, мати одвернула.

Стукнули сінешні двері.

– Кого це так пізно несе? – дивується тітка.

У хату вкочуються клубки морозу, і Христя радо скрикує:

– Бабуся!

– Що трапилось, мамо? – тривожиться тітка.

– Анічого, любі мої, анічого. Усе в гаразді, – заспокоює її бабуся.

Вона проходить до ослона, кладе щось, загорнене в лахманину.

Потім розпинає хустку і, ставши коло грубки, гріє над нею руки.

– Ох і морозяка ж! Дихати нічим.

Христя опиняється коло згортка, то з одного боку гляне, то з другого.

– А ти ж як, онучко моя? – питає її бабуся.

Христя кривиться.

– То й не ходиш до школи?

Христя шморгає носом.

– Хух, трохи одігріла душу, – розгинається бабуся.

– Ви роздягніться, мамо, та на лежанку, – запрошує тітка Параска.

– Не буду роздягатися – на хвильку забігла.

Бере згортка, розмотує.

– Ой, – скрикує Христя і затуляє рота долонею.

А бабуся жебонить:

– Принесла тобі чоботята, онучко. Щоб до школи ходила та розумницею була.

Христя, не вірячи щастю, заклала, притисши кулачки до грудей.

– Ти пошукай-но, Пашо, онучі. Міряти будемо.

Тітка повертіла чоботи, навіть понюхала.

– Господи... та вони ж чоловічі!

Христя жалібно зиркає на матір.

– Атож, – погоджується бабуся.

– Але як на мене, це й ліпше. Більше онуч можна намотати, устілки услати. Тоді ніжка вже не змерзне, ні.

Підбігла Христя, вихопила чоботи, притисла до себе.

– І зовсім вони не чоловічі!

– Де ви їх узяти, мамо? – питає тітка.

– Солдати принесли. Гуляли якось у нас, я до слова й мовила: онука моя боса сидить, до школи нема в чому ходити. Вони й кажуть: Не журіться, мамашо, щось придумаємо». Оце й придумали.

Прийшли сьогодні, приносять. Не нові, правда, але ще добрі. Шукай онучі.

– Халявки можна й підрізати, – встряє моя мати.

– Не треба підрізувати! – сердито дивиться на неї Христя. – Добре буде!

– Добре, то й добре, – погоджується мати.

Гуртом узувають Христю, і вона красується по хаті: гуп-гуп!

– Як, онучко? – питає бабуся.

– Добре! – І знову гуп-гуп. Аж мені заздрісно. Христя в солдатських чоботях! Крадькома позираю на свої драни, з яких стирчать солом'яні устілки.

– Треба б чимось оддячити солдатикам, – мовить тітка. – Але ж немає нічого такого.

– Нічого й не треба, – заспокоює бабуся. – Хай, казали, ходи твоя онука на здоров'я та вчиться добре. Нічого не треба.

– Чуєш? – питає тітка Христю. – Щоб училася добре, казали солдати. А не то – прийдуть і заберуть.

Христя з готовністю киває, погоджуючись на все. Хапливо тягне з лежанки куфайку та платок.

– Куди це вже? – зупиняє тітка.

– Піду надвір... гляну, що там робиться. Чи мороз не одлягає...

– Одлягає! Он проталини на вікнах!

– Нехай іде, – заступається моя мати. – Треба перевірити чоботи. Щоб і не холодно, і не муляло.

– Я на трішки, мамо!

– Йди, онучко, – мовить і бабуся. Христя моргнула мені, і ми вибігли.

Надворі Христя застрибала, затанцювала, затим розбіглася і вскочила в кучугуру.

– І ніскілочка не холодно! Побігли на болото ковзатись! – пропонує.

Під чобітьми сніг аж повискує.

– Чуєш, як вищить? – вдоволено сміється Христя. – Це йому боляче од моїх чобіт. Ага, морозище!

Ось я тебе, я тебе! Будеш знати, як морозити людям ноги!

Я товчу сніг своїми драними, але він тільки порипує.

Болото гладенько блищить льодом проти місяця. Христя розбігається і стрибає просто на те блищання.

– Ой! – зверескує і, бухнувши, сунеться по льоду боком. Хочє встати і знову бухається.

– Вони... на них не встоїш!

Я помагаю їй встати.

– Держись за мене!

Христя вчепилася в мою куфайку, а ноги все одно не стоять, так і роз'їжджаються.

– Давай удвох, – просить.

Христю обнесло навколо мене, і ми ледве не впали. Ні, це були чарівні чоботи! Несли, наче на ковзанах!

– Христе! Васильку! – почувся голос тітки.

– Гукають, – з жалем мовила Христя. А воно і не пізно зовсім. І спати нітрохи не хочеться...

– Христе! Васильку! Пора!

– Йдемо!

Ковзнулися до берега, вибігли на землю.

– Приходь завтра, підемо ковзатись!

– Та...

Мати з тіткою стоять на вулиці.

– Пора, пора, полуношники, – усміхається тітка. – Ще нагуляється... ще попереду у вас все!

Ми йдемо додому.

Де б його собі солдатські чоботи взяти?

Крупко Анатолій Іванович (10. 08. 1945, с. Бондарі Остерського району, нині зняте з обліку, – 05. 12. 2005, с. Бірки Козелецького району) – поет, член НСПУ (1997). Лауреат літературних премій ім. В. Нефеліна (1996) та ім. М. Коцюбинського (2002). Освіта середня. З 11-ти років був прикутий до ліжка тяжкою недугою. Дебютував 1961 добіркою віршів у райгазеті (Козелець). Автор збірок «Столиця осені» (1994), «Біль і святість» (2001), «У дзвони слова б'ю» (2005), усі – Чернігів. У періодиці друкував поезії, гумор, цікаві оповідання та новели, рецензії на твори письменників-земляків. У творчості обстоював художню правду, оспівував природу рідного краю, розмірковував про долю України.

Анатолій КРУПКО

***

Я не питаюся броду у ріки.
Я не питаюся стежок у полі.
Я сам свої переведу роки
Через майбутні дні своєї долі.

Я просто є, як радість і печаль,
Як лід холодний і зело зелене.
Я йду – і відчуваю в серці даль,
Котра давно хова мене від мене.

Знайти себе й прокласти свіжий слід,
Зло покарати, захистити невинних...
І шлях, що перейшов мій древній рід,
Подаленіє верстами новими...

У дзвони слова б'ю

У дзвони слова б'ю щомить,
Щоб розбудити душу кожну
І совість праведну – не ложну
В її соборах поселить.

Невже даремно в дзвони бить?
Невже надійно так байдужість
Приспала наші грішні душі,
Що й рідним словом не збудить?

Воно ж бува – тихіш трави,
Воно ж бува – гучніше грому,
Воно співцеві не одному
Вже коштувало голови.

За те, що зводило з колін,
Рабів не ділячи на раси,
За те, що голосом Тараса
Єднало душі покоління.

Трива земний його політ
Понад тріумфи і руїни,
Та біль священний України
Не всім у слові ще болить:

Хтось хоче панщину вернуть,
Хтось Бога молить за Росію.
Пани ж – грабують, багатіють,
А вбогі доленьку клануть.

У дзвони слова б'ю щомить.
І недаремно час марную,
Хай лиш одна душа почує,
То вже й для цього варто жить.

***

Щорік зозулю черешня біла
Не забувала нам літа кувать.
О, як матуся слухати любила
Кування те, коли була жива!

Взялись бузки блакитними димами,
І знов зозуля за вікном кув,
І все здається: то вона від мами
Мені привіт отак передає.

Вдягає край зелених шат обнору,
Веселки в небі сонця дістають...
Комусь літа кують зозулі знову,
Ну, а мені – лиш жалю додають.

***

Чи наврочено, чи наречено
В неспокійному мареві літ, –
Ти з'явилася так приречено,
Як весна, в мій холонучий світ.

Там, де хмарилось, – сонце світиться,
Там, де лід стояв, – синь-вода.
Садом мрій моїх, як провісниця,
Ходить доля твоя молода.

А як вічною таємницею
Твоя усмішка облече,
Серце вирветься в небо птицею
І присяде весні на плече...

Чи втрачаючи, чи шукаючи
Заповітного зболенний слід,
Ти прийшла в мій світ, не вагаючись,
Неминуча, як ранку прихід.

Класика детективу

Буало-Нарсежак – це колективний псевдонім тандему класиків французького детективу – письменників П'єра Буало (1906 – 1989) і Тома Нарсежака (1908 – 1998). Спершу кожен писав окремо, але невдовзі вони стали співавторами. За кілька десятиліть спільної творчості написали понад 50

детективних романів і повістей, чимало детективних оповідань. Також співавторами написано і понад 30 звичайних, недетективних романів, кілька книг для дітей.

Пропонуємо одне з гостросюжетних оповідань авторів.

БУАЛО-НАРСЕЖАК

Лист опустили в поштову скриньку на початку другої половини дня. Його там не було об одинадцятій годині, коли Жюльєтта забирала свою пошту. Його тим більше не було о першій дні, коли Жюльєтта спустилася, щоб купити хліба. Але він виявився там на годину пізніше, коли Жюльєтта вийшла, щоб сходити до свого перукаря.

Жюльєтта помітила конверт через сіточку поштової скриньки і подумала, що це рекламний проспект. Потім же, бачачи, що на конверті немає ніякої адреси, вона вирішила: «Це покоївка. Виправдовується, чому не прийшла». Зупинившись, жінка розірвала конверт, розгорнула записку, яка містила два рядки, написані заголовними буквами: «Ваш чоловік вам зраджує. Переверіте, чим він зайнятий, коли говорить вам, що у відражденні». І Жюльєтта надовго застигла, як мертва: руки біля живота, рот напіввідкритий. Марсель? Марсель, котрий саме сьогодні вранці вирушив, щоб виступати в суді Шарбра?

Вона доплелася до ліфта, піднялася на свій четвертий поверх, уже ледве тримаючись на ногах, і буквально впала на ліжко. Жюльєтта була впевнена в Марселі, але... Анонімний лист – це огидний бруд, але... Тепер це «але» вкралося в її життя, і ніщо, напевно, вже не буде так, як раніше.

Коли Марсель повернувся, настала ніч. Із передпокою він прокричав:

– Ти знаєш, я виграв! Це було нелегко. Де ти? Могла б увімкнути світло!

Він увімкнув світло і зупинився, як укопаний, коли побачив Жюльєтту, що лежить.

– Що з тобою? Ти захворіла?

Вона простягла йому лист, який він миттю прочитав.

– Послухай, Жюльєтто! Сподіваюся, ти не повірила жодному слову? Ну дай відповідь.

Вона спостерігала за ним і дивувалася, наче несподівано виявивши якогось незнайомця. Марсель у гніві! Марсель, що розігрує обурення! Марсель, що стискає пальці в кулаки!

– Благаю тебе, – прошепотіла вона. – Мені й так вже погано.

І тоді з'явився інший Марсель, який встав біля ліжка навколішки, який почав виправдовуватися, говорив надто багато. Скільки слів! Що це доводило? І хіба кохання, що потребує доказів, все це залишається коханням?

– Ти не віриш мені? – спитав Марсель.

Тепер вони дивилися один на одного, як два вороги. Як швидко все змінилось! Три роки бездоганної єдності і за декілька хвилин ця нез'ясовна сутинка! Марсель вже відкривав свій портфель, діставав звідти товсті теки, листи.

– Оскільки ти мені не віриш, можливо, повіриш цим документам. Читай! Так-так! Я наполягаю. Тут ти можеш бачити день і годину судового засідання. Тримай! Ось інші папери. У мене є рахунок з ресторану.

Жюльєтта була вимушена визнати очевидне. У неї з'явилася тремтяча посмішка, але Марсель не вгамовувався.

– Усе-таки дуже сумно – докотитися до такого. Урешті-решт, Жюльєтто, ти мене знаєш! Ти прекрасно розумієш, що я не здатний на таке.

Вона з ніжністю перервала його:

– Стань на моє місце. Уяви собі, що ти, у свою чергу, отримуєш листа: «Ваша дружина вам зраджує, як тільки ви від'їжджаєте у провінцію».

Марсель замислився.

– Звичайно, – погодився він. – Я більше вразливий, ніж будьто інший, через мою роботу. Я бачу надто багато розлучень. Знаєш, що я думаю? Анонім помилився поштовою скринькою. Поштова скринька якраз під нашою, адже це Вошерів? Молода пара. Він – комівояжер.

– Значить, ти думаєш, він зраджує своїй дружині?

Марсель провів долонею по очах, знизав плечима.

– Я мерзенний. Ти маєш рацію. Досить одного такого листа. Ах! Як жахливо! Люди, які пишуть анонімні листи, ну-трим знають, що кожен з нас у чомусь винен. Роздаючи удари направо і наліво, вони не помиляються і рано чи пізно потраплять влучно!

Адвокат сів на край ліжка і узяв Жюльєтту за руку.

– Це нагадує ще один судовий процес, – сказав він. – У той час я був практикантом. Судили молоду жінку, яка писала огидні листи, ніби ось цей.

Він зім'яв анонімний лист і кинув далеко від себе.

– Зазвичай, – продовжив він, – анонімами є жінки, які озлоблені, такі, що страждають від незадоволення життям. Іноді ці жінки частково неосудні. Ця ж була абсолютно сповна розуму. Єдине, чому вона писала ці листи, – так, з нудьги. І оскільки голова суду заявив їй, що це є недостатньою підставою, я згадаю її відповідь: «Мені потрібні емоції».

– Я не розумію, – сказала Жюльєтта.

– Та ні ж, – сказав Марсель, – зрозуміти можна. Я добре уявляю яку-небудь жінку, загублену в коробці, на зразок нашої, де вона нікого не знає. Вона думає про всі ці таємничі життя навколо неї. І одного разу пише свій перший лист. Вона поспішає його тут же розірвати. Але вона розхвилювалася! На кшталт підлітка, який тільки що вигадав свою першу поему. Вона уявляє свого адресата спотвореною особою. Вона відчуває удар, удар у саме серце. Тоді вона починає знову. Вона зачинається. Дістає свій папір, авторучку. Її кров біжить у жилах усе швидше. Злість, як і любов, має свої радощі. Про себе вона вигадує фрази. Вона все може собі дозволити. Вона всемогутня.

– Як це дивно! – промовила Жюльєтта.

– Вона ретельно відточує свій почерк, – продовжує адвокат. – Їй треба добитися літер чистих, гладких, як лезо. Коли хочуть згубити щастя, садирити треба один-єдиний раз, по саме руків'я. Потім вона пробує все більш і більш короткі формулювання. Вона тремтить від збудження. Зброя її готова. О! Усе це прекрасно пов'язане одне з іншим. Для якого-небудь адвоката це дріб'язкова справа. Свій перший лист вона кидає в поштову скриньку майже навмання. Вона настільки беззахисна, поштова скринька. На маленьких дверцях її є візитна картка: «Пан і пані Дюран». Загалом запрошення! Тепер починаються найгостріші, найрадісніші відчуття! Йдеться про те, щоб непомітно стежити за скринькою. Є! Лист узято.

– Як це дивно! – промовила Жюльєтта.

– Вона ретельно відточує свій почерк, – продовжує адвокат. – Їй треба добитися літер чистих, гладких, як лезо. Коли хочуть згубити щастя, садирити треба один-єдиний раз, по саме руків'я. Потім вона пробує все більш і більш короткі формулювання. Вона тремтить від збудження. Зброя її готова. О! Усе це прекрасно пов'язане одне з іншим. Для якого-небудь адвоката це дріб'язкова справа. Свій перший лист вона кидає в поштову скриньку майже навмання. Вона настільки беззахисна, поштова скринька. На маленьких дверцях її є візитна картка: «Пан і пані Дюран». Загалом запрошення! Тепер починаються найгостріші, найрадісніші відчуття! Йдеться про те, щоб непомітно стежити за скринькою. Є! Лист узято.

– Як це дивно! – промовила Жюльєтта.

– Вона ретельно відточує свій почерк, – продовжує адвокат. – Їй треба добитися літер чистих, гладких, як лезо. Коли хочуть згубити щастя, садирити треба один-єдиний раз, по саме руків'я. Потім вона пробує все більш і більш короткі формулювання. Вона тремтить від збудження. Зброя її готова. О! Усе це прекрасно пов'язане одне з іншим. Для якого-небудь адвоката це дріб'язкова справа. Свій перший лист вона кидає в поштову скриньку майже навмання. Вона настільки беззахисна, поштова скринька. На маленьких дверцях її є візитна картка: «Пан і пані Дюран». Загалом запрошення! Тепер починаються найгостріші, найрадісніші відчуття! Йдеться про те, щоб непомітно стежити за скринькою. Є! Лист узято.

– Як це дивно! – промовила Жюльєтта.

– Вона ретельно відточує свій почерк, – продовжує адвокат. – Їй треба добитися літер чистих, гладких, як лезо. Коли хочуть згубити щастя, садирити треба один-єдиний раз, по саме руків'я. Потім вона пробує все більш і більш короткі формулювання. Вона тремтить від збудження. Зброя її готова. О! Усе це прекрасно пов'язане одне з іншим. Для якого-небудь адвоката це дріб'язкова справа. Свій перший лист вона кидає в поштову скриньку майже навмання. Вона настільки беззахисна, поштова скринька. На маленьких дверцях її є візитна картка: «Пан і пані Дюран». Загалом запрошення! Тепер починаються найгостріші, найрадісніші відчуття! Йдеться про те, щоб непомітно стежити за скринькою. Є! Лист узято.

– Як це дивно! – промовила Жюльєтта.

– Вона ретельно відточує свій почерк, – продовжує адвокат. – Їй треба добитися літер чистих, гладких, як лезо. Коли хочуть згубити щастя, садирити треба один-єдиний раз, по саме руків'я. Потім вона пробує все більш і більш короткі формулювання. Вона тремтить від збудження. Зброя її готова. О! Усе це прекрасно пов'язане одне з іншим. Для якого-небудь адвоката це дріб'язкова справа. Свій перший лист вона кидає в поштову скриньку майже навмання. Вона настільки беззахисна, поштова скринька. На маленьких дверцях її є візитна картка: «Пан і пані Дюран». Загалом запрошення! Тепер починаються найгостріші, найрадісніші відчуття! Йдеться про те, щоб непомітно стежити за скринькою. Є! Лист узято.

– Як це дивно! – промовила Жюльєтта.

– Вона ретельно відточує свій почерк, – продовжує адвокат. – Їй треба добитися літер чистих, гладких, як лезо. Коли хочуть згубити щастя, садирити треба один-єдиний раз, по саме руків'я. Потім вона пробує все більш і більш короткі формулювання. Вона тремтить від збудження. Зброя її готова. О! Усе це прекрасно пов'язане одне з іншим. Для якого-небудь адвоката це дріб'язкова справа. Свій перший лист вона кидає в поштову скриньку майже навмання. Вона настільки беззахисна, поштова скринька. На маленьких дверцях її є візитна картка: «Пан і пані Дюран». Загалом запрошення! Тепер починаються найгостріші, найрадісніші відчуття! Йдеться про те, щоб непомітно стежити за скринькою. Є! Лист узято.

працювати, виникають картини, це як наркотик. Думають про це, роблячи покупки, готуючи обід на кухні, миючи посуд, ведучи господарство. Більше вже ніколи людина не залишається одна.

– Та ти виголошуєш промову захисника! – перервала його Жюльєтта.

– Це точно. Я захопився. Це такий цікавий випадок.

– Але ти все ж не отримаєш, напевно, виправдувального вироку?

– Хто знає? Я бачу стільки способів притягнути увагу суду! Якщо вже на те пішло, анонім є, можливо, лише нещасною істотою!

Марсель почав роздягатися.

– Не хочеш поїсти? – запитала Жюльєтта.

– Ні, спасибі. Я трохи втомився, а завтра маю бути у Ванансьєні до обіду. Давай, любя, більше не думай про цей лист. А якщо надійдуть інші, спали їх!

Наступного дня Жюльєтта прокинулася пізно. Ще один довгий день. Треба закінчити невелике прання, якщо не повернеться хатня робітниця. А потім? Вона позіхнула, встала, вже втомлена. Їй би потрібно написати своїй сестрі, але листування так зморювало її! Проте вона відкрила секретер, вирвала із блокнота аркуш. Що їй сказати? Розповісти епізод з анонімним листом? Жюльєтта трохи помріяла. Потім вона взяла свою кулькову ручку і машинально почала креслити лінії, штрихи. Дихання її стало все швидшим. «ВАШ». Як це просто! «ВАШ ЧОЛОВІК!» «Ні. Не можу я зробити цього». Було враження, що вона з кимось бореться. Неначе переступає ризик дозволеного. Але початок солодкий. «ВАШ ЧОЛОВІК ЗРАДЖУЄ ВАМ».

Жюльєтта вчасно спохопилася, акуратно спалила аркуш, потім написала сестрі з піднесенням, якому сама здивувалася. І увесь ранок вона відчувала, як у ній піднімалася легка лихоманка від радості, сорому і бажання.

Після обіду, який майже не їла, вона мимоволі повелася інакше, ніж раніше, їй на зміну прийшла інша Жюльєтта, незнайомка, зустрівся з якою в дзеркалі їй би не хотілося.

«ВАШ ЧОЛОВІК». Вона знову почала писати і взяла лінійку, щоб провести кожну вертикальну риску літер. «ВАШ ЧОЛОВІК ЗРАДЖУЄ ВАМ». Залишалася лише відтворити текст листа, отриманого напередодні. Це було коротко і до остраху дієво. Вона подовжувала задоволення, доводила його до межі.

Коли завершила, приготувала собі чашку кави, щоб підбадьоритися.

Жюльєтта навіть не помітила, що дощ хльостав по вікнах. Вона була поза часом, поза життям.

Жюльєтта дочекалася четвертої години дня у стані якоїсь здивованої зосередженості. Четверта година, мабуть, – найкращий момент: у під'їзді майже припинилося ходіння вперед-назад.

Прислухаючись, вона навшпиньках спустилася на перший поверх і кинула лист у поштову скриньку Вошерів. Жюльєтта відчула таку слабкість, що вимушена була притулитися до стінки ліфта.

Вона розтяглася на дивані, щоб викурити сигарету, але заснула, як після заняття любов'ю.

Інформацію отримала наступного дня з газети: «ХВОРОБА БАГАТОПОВЕРЛИВОК ПРОДОВЖУЄ ВРАЖАТИ. Минулої ночі молода жінка, пані Вошер, покінчила життя самогубством, проковтнувши сильну дозу барбітурату. Поліція веде розслідування. Ніякою конкретною причиною, схоже, не можна пояснити вчинок нещасної».

Зірки світового кіно

Жан-Поль Бельмондо

Французький актор театру і кіно. Народився 9 квітня 1933 року в Неї-сюр-Сен (департамент Сени, Франція), син паризького скульптора Поля Бельмондо. Закінчив Вищу національну консерваторію драматичного мистецтва і почав професійну кар'єру на сцені.

Перша значна роль у кіно була в картині «Будь красива і мовчи» (1958), в якій також дебютував Ален Делон. Всесвітню популярність 26-річному акторові принесла роль безтурботного негідника Мішеля Пуакара в фільмі Жана-Люка Годара «На останньому диханні» – однієї зі знакових стрічок світового кінематографа.

Наступного року Бельмондо змінив своє реноме, зігравши разом із Софі Лорен у відомому фільмі Вітторіо Де Сіка «Чочара». Свої кращі ролі він зіграв у режисерів французької «нової хвилі»: Годара («Жінка є жінка», 1961), Луї Маля («Злодій», 1967), Франсуа Трюффо («Сирена з «Міссісіпі», 1969, тут був чудовий творчий дует з Катрін Денюв), Клода Шабреля («Доктор Пополь», 1972), Алена Рене («Стависький», 1974).

Фільм «Сирена з «Міссісіпі»

Поряд з комерційними проектами, що представляють французький аналог голлівудських бойовиків і комедій, в яких Бельмондо постає в образі невинного авантюриста, він створив ряд серйозних характерних ролей, не всі з яких були достойно оцінені критикою (зокрема, фільм «Спадкоємець» (1973). Персонаж Бомон з фільму «Професіонал» (1981), незважаючи на деяку барвистість і гротескність фільму, також залишився одним з найважливіших творчих досягнень актора.

Бельмондо був одним з найбільш комерційно успішних акторів Франції до 1986 року. За прикладом Алена Делона він заснував компанію для створення власних фільмів.

1987 року Жан-Поль повернувся на театральні підмостки після тривалої перерви від 1959 року і далі суміщав роботу в кіно й театрі. 1995 року схвальні відгуки критиків отримала його гра в екранізації роману «Знедолені» (режисер Клод Лелуш).

2001 року Бельмондо після інсульту припинив роботу в театрі й кіно. Але через 75 років 75-річний актор повернувся на знімальний майданчик, знявшись у фільмі режисера Франсіса Юстера «Людина та її собака». В інтерв'ю журналу «Парі-матч» Бельмондо висловився про цю свою роботу так: «Хоча я знявся в 95 фільмах і зіграв 40 театральних ролей, на цих зйомках я був щасливий як ніколи. Цей фільм не схожий на те, що я робив раніше».

У лютому 2015 року Жан-Поль Бельмондо оголосив про завершення кар'єри в кіно.

У першому шлюбі з танцівницею Елоді Константен (з 1953 по 1966 роки) в актора народилося троє дітей – дочки Патриція (1958) і Флоранс (1960), син Поль Бельмондо (1963). Старша дочка Патриція загинула під час пожежі 1994 року. Від другого шлюбу з манекенницею і балериною Натті Тардівель (1961), що тривав з грудня 2002-го по літо 2008 року, народилася дочка Стелла (2003).

Актор має шістьох онуків (троє дітей сина Поля і ще троє – доньки Флоранс).

Брат – кінопродюсер Ален Бельмондо, сестра – актриса Мюріель Бельмондо.

1989 року удостоєний премії «Сезар» за роль у фільмі «Улюбленець долі». 2011 року – Золотої пальмової гілки Канського кінофестивалю. 2016 року – премії «Золотий лев» за внесок у світовий кінематограф.

Кумири світової естради

Анна Герман

Найвідоміша польська естрадна співачка Анна Герман не була полькою, вона німкеня. Анна Вікторія Герман (14.02.1936 – 25. 08. 1982) народилася в СРСР, у місті Ургенчі в Узбекистані. Її мама Ірма була вчителькою німецької мови. Батько працював бухгалтером, 1937 року його засудили «за шпигунство» і розстріляли. Посмертно реабілітований. І це далеко не все, що довелося зазнати родині від тоталітарного режиму. Старший брат Анни Вільмар у 1940-і роки загинув у сталінських таборах. Молодший брат Фрідріх помер 1939 року, не проживши й двох років. Доля кидала родину в Кемеровську область, Узбекистан, Киргизію.

Мама Анни вдруге вийшла заміж 1942 року за офіцера Війська Польського, що формувалося в СРСР для боротьби з нацистами. У жовтні 1943 року він загинув у боях. Саме від вітчима Анна отримала своє подальше прізвище Герман.

Шлюб із поляком дозволив пані Ірмі з родиною 1946 року вирватися з Радянського Союзу до Польщі. Від 1949 року родина мешкала у Вроцлаві, де Ірма викладала німецьку мову в коледжі.

Анна закінчила польську школу, ліцей, вступила до Вроцлавського університету, на факультет геології. Але справжнім її покликанням стала сцена, куди Анна прийшла зі студентської самодіяльності. Від 1961 року вона стала професійною співачкою Вроцлавської естради. Далі – успішні виступи на пісенних фестивалях, національних і міжнародних. Анна – лауреат престижних фестивалів у Монте-Карло, Сан-Ремо, Неаполі, Віареджо, Каннах, Сопоті.

Шалену популярність і успіх на кількох фестивалях принесло Анні виконання 1964 року польської пісні «Ев-ридіки, що танцюють» («Tańczę Eurydyki») Катажини Гертнер і Єви Жеменіцької. Наступного року Анна перемогла на фестивалі польської пісні в Ополі із твором Катажини Гертнер «Розквітну трояндою» («Zakwitnę różą»). Нашим слухачам середнього і старшого віку, котрим добре відомі радянські пісні російською мовою, у виконанні Анни Герман, варто б послухати на YouTube саме ці та інші польські пісні, аби перекоонатися, що це була насамперед саме польська співачка.

Шалена популярність Герман у СРСР спонукала багатьох називати її також і радянською співачкою. Дійсно, коли майже через 20 років, у 1965-ому, Анна Герман уперше приїхала до країни свого народження – СРСР, на свої перші тут гастролі, це стало початком її триумфальної кар'єри і в цій країні. Їй писали пісні кращі радянські

Анна Герман

композитори того часу. Досить згадати знамениту «Над-ежду» (в оригіналі) О. Пахмурової, «Когда цвели сады» та «А он мне нравится» В. Шаїнського, «Эхо любви» Є. Птічкіна, пісні таких композиторів, як А. Бабаджанян, О. Фельцман, Я. Френкель, проникливий старовинний романс «Гори, гори, моя звезда».

Чорним днем у житті співачки стало 27 серпня 1967 року. Перебуваючи на гастролях в Італії, вона потрапила в автокатастрофу, отримала численні тяжкі травми. Далі було півроку нерухомості на лікарняному ліжку, довгі місяці лікування.

Лише 1970 року мужня жінка і співачка повернулася на сцену. Перший концерт Анна дала у столиці Варшаві, яка стала для неї рідним містом. Переповнений зал Палацу науки і культури стоячи вітав Анну, коли вона вийшла на сцену. Першою виконала написану нею самою пісню «Людська доля» («Człowieczy los»).

Далі йдуть кілька років напруженої концертної діяльності, гастролі в різних країнах, які вона не припинила, навіть будучи вагітною. Анна 1972 року вийшла заміж за польського інженера, викладача інституту Збігнева Тухольського. 27 листопада 1975 року в них народився син Збігнев, нині вчений.

Трагічна автокатастрофа все ж позначилася на здоров'ї співачки. До того ж, у середині 1970-их у неї виявили онкологічну хворобу. Усі останні роки життя Анна боролася з хворобами, мужньо виходила на сцену, навіть коли їй було дуже важко. Щоб приховати слюзи, інколи вдягала темні окуляри. Але постійно дарувала радість людям своїм неповторно чарівним голосом.

Рафаель

У 1971 році кінотеатри Радянського Союзу тріщали від напливу глядачів, насамперед, молоді, на цей фільм. Дівчатка змагалися в кількості його переглядів («Я бачила фільм 10 разів», «А я – 15»). Що ж це був за ажотаж? А поспішали на іспансько-аргентинський музичний фільм (у прокаті йшов, звісно, російською) «Пусть говорят». Але приваблював глядачів не так сам фільм, хоч і теж доволі непогана мелодрама з чудовою музикою, піснями, як виконавець головної ролі і він же – виконавець всіх пісень Рафаель РАФАЕЛЬ! Це не псевдонім, взятий за іменем видатного італійського художника, це такий збіг – частина довгенького, як це є у іспанців, імені (чи разом і прізвища) – Мігель Рафаель Мартос Санчес. І це звучне ім'я – Рафаель – гриміло тоді на естраді Європи і світу. До нас воно дійшло саме через кінофільм, бо телебачення ще ледве розвивалося. І ось цей фільм. Режисер – Маріо Камус, сценаристи – Атоніо Гала і Мігел Рубіо. Майже всі пісні написав композитор Мануель Алехандро, з яким співак співпрацював і надалі.

Рафаель, котрий виконував усі 9 пісень, звичайно, знімався у фільмі насамперед як співак, головна «фішка» і приманка картини, хоч показав себе і як непоганий актор. А його спів, голос – це було щось незрівняне.

Фільм вийшов на екрани за 3 роки до цього, у 1968-му, і радянський глядач побачив його з порівняно невеликим запізненням, на відміну

від деяких інших зарубіжних картин. Але Рафаелю на момент зйомок було вже 25 років, а на момент показу у нас фільму – 28. І ось ця його співоча слава прийшла до нас, хоч і надовго, але таки з чималим запізненням. Адже ще коли юному співакові було всього 9 років, на фестивалі у Зальцбурзі (Австрія) його голос був визнаний кращим у Європі. А потім прийшла слава співака з широким діапазоном голосу і своєрідною манерою виконання. Він став одним з перших сучасних співаків Іспанії, які вийшли на естрадні майданчики всього світу.

Рафаель (ісп. Miguel Rafael Martos Sánchez) народився 5 травня 1943 року в місті Лінарес, область Андалусія, Іспанія. У 1946 році його сім'я переїхала в Мадрид.

Рафаель почав співати з трьох років, у чотири роки співав у хорі. Крім Іспанії, величезну популярність співак здобув у Латинській Америці, тим більше, що це, окрім Бразилії, іспаномовний регіон планети.

У 1975 році він вів свою власну телелепередачу, де зустрічався і співав з видатними зірками світу.

Творчість Рафаеля продовжувалася понад кілька десятиліть, триває і зараз, коли йому вже за 70. У 2009 році він провів багатомісячний тур країнами світу з програмою «50 років на сцені».

Просто вражає рекордна статистика поширення пісень у його виконанні. Тут важко порівняти когось з ним на світовій естраді. Рафаель видав 49 «платинових» дисків, 327

«золотих». А у світі шоу-бізнесу вираз «платиновий диск» означає, що продано мільйон копій диска, а «золотий диск» означає, що копій диска продано на мільйон доларів. Він отримав також своєрідну нагороду – «урановий диск», що вручається кращим співакам планети, кілька премій «Греммі», символічні ключі від Нью-Йорка, Лос-Анджелеса, Чикаго і Маямі.

Рафаель уже кілька десятків років одружений з Наталією Фігероа, з якою дружив з дитинства. Свого часу у них була своя програма на радіо. У подружжя троє дітей – Хакобо, Алехандра і Мануель, кілька онуків.

А пісні Рафаеля звучать по всьому світу. Відкрийте в YouTube його записи або той таки фільм «Пусть говорят», який і зараз, особливо при засиллі низькопробних серіалів, зігрів душу, фільм, сповнений чарівним, неповторним голосом Рафаеля.

Українські сатира і гумор

Арсен ВЕСЕЛЮК

Згинь, нечиста сило!

Тільки заплющю очі й починаю дрімати, а вони рип до хати. І починають: «Ну що, бабо Ганно, записуєшся в партію? Не хочеш... Нічого, схочеш, як весною пришкандибаєш до нас, щоб город зорали. Майновий сертифікат за калози віддала? Віддала. Віддаси ще й земельний пай — за гумові чоботи. Ну що, писати тебе в нашу партію? Як яку? Партію роганів. Не хочеш, дивись». І регочуть на всю хату.

Перевертаюся зі спини на правий бік. Тільки задрімала, а вони на поріг. Уже інші, але копія перших. «Записуйся в партію, бабо. Не крутись. Не будеш з нами – корову в череду не приймемо, бугая не пустимо, довідки не дамо. Ти Ганна Калина, а будеш Гапка Посмітюха. Ха-ха-ха!.. Це ми можемо. Нікуди ти без нас не рипнешся. Не тільки з села, а й з вулиці. Бо ми тобі добра хочемо. Яка партія? Партія безрогих!» Придивляюся, а в них роги ще більші, ніж у перших.

Немає спокою. Перевертаюся на лівий бік. Заплющю очі. Знову риплять двері. Знову ті самі гості в ту саму хату. «Записуйся в партію, бабо. Не тягни час. Чим палиш? Соломою, хмиром? Дрова дорогі? Ми партія родинного типу. Підеш у партію – проведемо газ безкоштовно. Втямила? Пенсія є? Це добре, з цього й почнемо. Перша пенсія – на проєкт. Далі гроші – на труби. Три роки доведеться потерпіти без пенсії. Переб'єшся якось. Ми, рогані, якщо візьмемося за якусь справу, то результат бачать усі. Був колгосп – нема колгоспу. Був завод – нема заводу. Не порізали й продали, а перепрофілювали. Тепер не цукор будемо варити, а відкриємо два цехи: для чоловіків виготовлятимемо порошок – стимулятор, для жінок – масажний салон. Не забули й про пенсіонерів. Для них нічний кінотеатр «Шлюбне життя після вісімдесяти». Разом з молоддю. Ми можемо все. Наш головний рогоносець – мільярдер. Особисто кожному новому члену потисне руку. А також подарує фото. На довгу незабутню пам'ять».

– То, може, він спочатку заплатити за газ, а вже потім потисне руку й подарує фото для народу? – тихенько запитую я роганя, який посмикує вусом.

«Е, ні, – каже, – так не можна. У нашій державі завжди першим ішов народ. Зі своїми коштами. Бо лише народу належать усі багатства країни. Для нас головне, щоб ви були членами нашої партії роганів. А вже урочистий факел, коли газ буде коло села, наша партія запалить обов'язково! Ну що, згодна писати заяву в партію? Ні? Тоді ми напишемо за тебе».

Прокидаюся. Свят, свят, свят! Заспівав півень у хліві. Слава Богу! Нечиста сила тікає з обійстя.

Шкандибаю до родичів. На другий кінець села. Розповідаю, що кожну ніч (не при хаті кажучи) рогані не дають спати. Усі рогаті, вухаті, носи червоні, пики роздуті. З плакатами під хвостом: «Багаті допоможуть бідним!» Родичі до мене: «Не переживай, не тільки тобі жахи сняться. Усьому селу таке сниться перед виборами. Сходи в церкву. Постав свічку. Помолися. І тричі скажи: «Геть, нечиста сило! Геть, нечиста сило! Геть, нечиста сило!»

Свої сільські рогані зникли. Не сняться. Але я боюсь, що можуть з'явитися нові партії, скажімо, хвостатих чи пузатих. І не дадуть спокійно дожити віку. Тож згинь, нечиста сило!

Борис ПОЛІЩУК

Жде Микола під вербою, не ходи туди з лупою

Пародія

Говорить Київ. Спонсор сьогоднішньої програми – торгова марка «Біла гарячка». Передаємо...

Смішні ціни – третій тур, спішіть у маркет «Дев'ять шкур!» ...прогноз погоди.

Вам не мила рідна хата, мов сказилася простата, сеча не йде, в очах темніє, побороть це все зуміє рідина «Ізквасуймила», ще й верне вам мужську силу! Ліцензія номер буль-буль-буль.

Сьогодні буде... твій!

Інфіція прзвчла на првах буль-буль-буль

«В кукурудзі» – нова паста, діареї скаже: баста!

... хмарно, з деякими проясненнями.

Педикульоз – погана штука, бо рука постійно чуха, у аптеках там і тут мило є «Блохам – капут!»

Вітер східний...

Тільки політична сила «Самісобінедаморади» здатна поборо- роти економічну кризу і навести порядок у державі!

... помірний. У Карпатах...

Газ у шлунку прибуває, вас, мов кульку, надуває, угамує цей вулкан препарат новий «Капкан»!

... сильний. Температура повітря...

Карієс з'їдає зуби, не туліть же їх до груби, чур йому та ще й і пак, купіть щітку ви «Драпак»!

... п'ятнадцять-двадцять...

Ти не виходиш із запою, лиш подзвони, і «Ми – з тобою!»

... градусів тепла.

Жде Микола під вербою, не ходи туди з лупою, бо побачить і втече, а любов, мов жар, пече. Сполосниш шампунем «Змій», і Микола буде твій!

Інфіція прзвчла на првах буль-буль-буль.

Афоризми

Перше, що дізнаєшся в житті, — що ти дурень. Останнє, що дізнаєшся, — що ти все той же дурень (Р. Бредбері).

Війна — засіб розв'язання зубами політичного вузла, який не піддається язичку. (Амброз Бірс).

Війни починаються, коли хочуть, але закінчуються — коли можуть. (Нікколо Макіавеллі).

Блудних можуть виправляти люди; лукавих — Ангели; а гордих зціляє — тільки Сам Бог. (Св. Іван Лествічник).

Будь-яка влада виходить від народу. І ніколи вже до нього не повертається. (Л. Г. Ляуб).

Влада має невід'ємне право брехати заради свого порятунку. (Артур Сильвестр).

Людина, владарюючи над іншими, втрачає власну свободу. (Ф. Бекон).

Марнолюбні люди викликають презирство мудрих, захоплення у дурнів, є ідолами для паразитів і рабами власних пристрастей. (Ф. Бекон).

Завжди грай чесно, якщо всі козири в тебе на руках. (М. Твен).

Гроші потрібні для того, щоб про них не думати. (Бальзак).

Позичати гроші потрібно лише у песимістів. Вони заздалегідь знають, що їм не повернуть. (Т. Байнар).

Відсутність причини сміятися — не причина, щоб не сміятися. (Юхим Шпигель).

Живеш лише раз, і навіть у цьому не можна бути впевненим. (М. Ашар).

Ніщо так не заважає коханню, як почуття гумору в жінки і його відсутність в чоловіка. (М. Твен).

Не служи двом панам за одну зарплату. (В. Брудзінський).

У житті можна поклатися лише на самого себе. Та й то не раджу. (Т. Байнар).

У порожню голову входить все, а виходить ще більше. (В. Гжегорчик).

Якби всі були багаті, то всі були б бідні. (М. Твен).

Діти більш уважно слухають тоді, коли говорять не з ними. (Е. Рузвельт).

Учи своїх дітей мовчати. Розмовляти вони навчаться самі. (Б. Франклін).

Коли в державі смута — виникають вірнопіддані. (Лао Цзи).

Якщо держава — це ми, то хто тоді вони? (Флоріан Боднар).

Доля не дарує, тільки позичає. (Яніна Іпохорська).

Удар долі в лоб означає, що не подіяли її стусани в зад. (А. Підводний).

Всі співчують нещастям своїх друзів і лише небагато хто радіє їх успіхам. (О. Уайльд).

Наполовину друг — зрадник наполовину. (В. Гюго).

Все, що оточує егоїста, уявляється йому лише рамкою до його портрета. (Ж. Петі-Сан).

Ні на що не годиться той, хто годиться тільки для себе. (Вольтер).

В житті кожен має здійснювати власні помилки. (А. Крісті).

Золотий фонд української естради

Десятки розповідей про композиторів, поетів, співаків, ансамблі, популярні в минулі десятиліття і сьогодні. Тексти багатьох улюблених пісень, аудіо- та відеозаписи. Все це — на чудовому сайті <http://www.uaestrada.org> — «Українська естрада», який усіляко рекомендуємо читачам. Саме з цього сайту пропонувані матеріали.

Ігор Наумович Шамо (21. 02. 1925, Київ — 17. 08. 1982, Київ) — народний артист України (1975), випускник Київської консерваторії (1946 — 1951).

Шамо створив три симфонії, ряд концертів для різних інструментів з оркестром, сюїти, шість струнних квартетів, антологію фортепіанної музики для дітей та молоді. Велику увагу композитор приділяв вокальній, вокально-симфонічній, хоровій музиці (зокрема, написав десять романсів на вірші Тараса Шевченка, чотири хори на вірші І. Франка).

Ігор Шамо

Широкої популярності у творчості Шамо набули пісні. Найбільш відомі — «Києве мій», «Пісня про щастя», «Не шуми, калинонько», «Зачарована Десна», «Три поради», «Проводжала мати», «Осіннє золото». Серед українських поетів, з якими плідно співпрацював Ігор Шамо, слід виділити Дмитра Луценка.

Ігор Шамо брав участь у створенні 43 художніх стрі-

чок. Його музика до кінофільмів («Максимка», «Командир корабля», «Матрос Чивчик», «Мальва», «Гори, моя звезда», «Чрезвычайное происшествие», «Вдали от Родины», «Іх знали тільки в обличчя», «Ніч перед світанком», «Як гартувалася сталь», «Карпати-Карпати», «Від Буга до Вісли», як правдиво, містила й пісні, які після виходу фільмів широко виконувалися.

Осіннє золото

Музика: Ігор Шамо

Багряний лист в гаю кружля,
Шумлять отави молоді.
Чого ж, чого вдягла земля
Рясне осіннє золото?
Втрача в гаю верба густа
Листки зелено-руністі,
А я гублю ясні літа
Своєї юності.

Приспів:

Літа на зиму повернули,
Пливуть в осінній хмурості.
А я люблю, а я люблю,
Люблю, як в юності.
А я люблю, а я люблю,
Люблю, як в юності.

Вірші: Дмитро Луценко

Пора весни до мене знов
Не вернеться із вирюю.
Щасливих днів п'янку любов,
Як пісню, серцем вимрюю.
Багряний цвіт в гаю кружля,
Шумлять отави молоді.
Чого ж, чого вдягла земля
Осіннє золото?
Приспів.

Поет, драматург, сценарист, автор текстів численних популярних пісень. Народився 22. 05.1945 р. у Києві.

Юрій поет-старшокласник познайомився з Лесею Танюком, який навчив його азів поетичної майстерності, по-справжньому відкрив українську культуру, і Євгеном Євтушенком, котрий став першим серйозним критиком і порадиником поета.

По закінченні Київського університету ім. Т. Шевченка (1967 р.) була армія, Юрій Рибчинський та ком-

позитор Ігор Поклад опинилися в одному армійському ансамблі. Тоді й написали свою першу пісню «Глаза на песке». А потім були численні пісні, що стали класикою нашої естради.

1971 р. на Буковині поет познайомився з Володимиром Івасюком: обидва прагнули піднести українську естрадну пісню на новий рівень, залишаючись у рідній народній пісні. Разом вони написали пісні «Кленовий вогонь» та «У долі своя весна». Юрій Рибчинський присвятив Івасюку кілька пісень: «Минає день, минає ніч» (з Миколою Мозговим), «Скрипка грає» (з Ігорем Покладом), реквієм «Пісня пам'яті» (з Геннадієм Татарченком).

1995 р. поету присвоєно звання заслуженого діяча мистецтв України. 2000 р. Рибчинського удостоєно звання народного артиста України. До Дня Незалеж-

Юрій Рибчинський

ності у 2020 році Указом Президента України Володимира Зеленського Юрій Рибчинський удостоєний звання Героя України.

З роками розширювалося коло композиторів, з якими працював Юрій Рибчинський: зокрема, це Вадим Ільїн, Ігор Шамо, Едуард Ханок, Максим Дунаєвський, Євген Крилатов, Ігор Демарін, Олександр Злотник, Ігор Крутий. Поет одночасно працює з українськими, грузинськими, білоруськими, російськими композиторами.

Пісні Рибчинського в різні часи виконували зірки радянської, української, російської естради. Загалом пісень, музичних номерів із вистав, кінофільмів, мюзиклів, рок-опер в автора — понад 3000!

Цікава і його нелиценна поезія, вірші «Шлях до Тараса», «Мова, наша мова», «Стара актриса».

З легкої руки поета популярні співаки колишнього СРСР заспівали українською мовою: Тамара Гвердцетелі («Чарівна скрипка», «Два кольори», «Очі твої»), «Скрипка грає»), Олександр Малінін («Безсоння»), «Песняры» («У долі своя весна»), «Самоцвіты» («Верба»). На його піснях «Дикі гуси», «Тече вода», «Кленовий вогонь», «Зелен клен», «Пилигримы», «Виват, король!» виросло не одне покоління слухачів.

Пісні українського поета виконували і зірки зарубіжної естради: Том Джонс, Карел Готт, Енгельгердт Хампердінк.

Улюблені поети Рибчинського: Гарсія Лорка, Плужник, Антоніч, Маяковський, Цветаєва, Костенко. Юрій Євгенович дуже любить класичну музику: твори Баха, Моцарта, Верді, Россіні, Чайковського.

Чарівна скрипка

Музика: Ігор Поклад

Сіла птаха білокрила на тополю,
Сіло сонце понад вечір за поля.
Покохала, покохала я до болю
Молодого, молодого скрипала.

Покохала, зачарована струною,
Заблукала та мелодія в гаю.
В гаю зелений журавлиною весною
Я принесла своє серце скрипалю.

Вірші: Юрій Рибчинський

Йшла до нього, наче місячна царівна,
Йшла до нього, як до березня весна.
І не знала, що та музика чарівна
Не для мене, а для іншої луна.

Сіла птаха білокрила на тополю,
Сіло сонце понад вечір за поля.
Покохала, покохала я до болю
Молодого, молодого скрипала.

Алла Кудлай

Народилася 23 липня 1954 р. у селищі Лосинівка Ніжинського району Чернігівської області. Закінчила Лосинівську середню школу, музично-педагогічний факультет Ніжинського педагогічного інституту ім. М. Гоголя. Стала працювати в державному заслуженому академічному народному хорі імені Г. Верьовки. З колекти-

вом побувала на гастролях у Канаді, США, Німеччині і т. д. Від 1984 року — солістка радіо і телебачення України. Народна артистка України.

Багато пісень у виконанні Алли Кудлай стали надзвичайно популярними в Україні та за її межами: «Пахне м'ята» (Г. Татарченко, В. Крищенко), «Чуєш, мамо» (О. Злотник, М. Ткач), «Знову цвіте матіола» (В. Ярцев, Б. Касієв), «Хлопці кучеряві» (Р. Бабич, А. Драгома-

рецький), «Три поради» (І. Шамо, Ю. Рибчинський), «Хай щастить» (І. Поклад, В. Крищенко), «Любов-чаклунка» (Г. Татарченко, В. Крищенко), «Красива жінка незаміжня» (О. Морозов, А. Матвійчук), «Коханка» (А. Матвійчук) та багато інших.

1990 року вийшов альбом «Роксолана», потім наступні альбоми — «Казковий полон», «Коліскова для коханого», «Співати за кохання», «Гуцулка Ксеня».

Жартома і всерйоз

Ми повинні дякувати долі за...

За чоловіка, який хропе ночами: значить, він не у коханки.

За сина, який безперервно дивиться телевізор: значить, він не вештається вулицями.

За податки, які ви платите: значить, у вас є робота.

За посуд, який потрібно мити після вечері: значить, у вас є друзі.

За одяг, який стає замалим: значить, у вас достатньо їжі.

За вашу тінь: значить, навколо вас багато сонячного світла.

За газон, який треба стригти, вікна, які треба мити, труби, які забиті: значить, у вас є будинок.

За скарги на уряд: значить, у вас є свобода слова.

За місце в самому кінці паркінгу: значить, ви ще здатні ходити, і мало того — у вас є машина.

За даму, яка страшенно кричить вам у вухо: значить, ви ще здатні чути.

За гору прання: значить, вашій родині є ще що одягати.

За втому в кінці дня: значить, ви ще можете попрацювати на славу.

За будильник, який будить вас ні світ ні зоря: значить, ви ще живі!

Чернігівський культурно-мистецький центр «Інтермеццо»

14000, м. Чернігів, вул. Шевченка, 9,
тел. (063) 236-18-03 <http://intermezzo.org.ua>. e-mail:
kmc.intermezzo@gmail.com
ICQ: 605-110-856

Послуги: в продажу книги, музика, мистецтво, сувеніри, канцтовари, а також туризм, екскурсії, проведення презентацій, пресконференцій, творчі зустрічі, кава, зручності.

Чернігівська міська організація Суспільної служби України

Види послуг: соціальний патронаж, видавничу діяльність, сприяння вихованню дітей, відродженню духовних і національних традицій. Вул. Шевченка, 9.
Тел. (063) 236-18-03.

Книгам — друге життя

Розгляну пропозицію взяти під реалізацію/придбати букіністичну літературу: книги з історії, філософії, класики зарубіжну та українську (розстріляне відродження, діаспорних письменників), сучасну українську літературу, фентезі, фантастику. Російську класику та соцреалізм не пропонувати.

Тел. 063 236 18 03 (Олександр), ел. пошта: pivnich.info@gmail.com

НАША ГАЗЕТА — НА САЙТІ В ІНТЕРНЕТІ

Еже кілька років існує в Інтернеті сайт обласної газети «Світ-інфо». На цьому ж сайті розміщуються і всі номери нашої газети «Струна». Там ви прочитаете і цей, і попередні номери. Всі публікації й ілюстрації можете легко скопіювати.

Адреса сайту:
<http://svit11.wordpress.com>.

Газета виходить за сприяння Товариства Української Мови (США), голова ТУМ Віра Боднарук, та Міжнародної Фундації імені Івана Багряного, голова Олексій Коновал.